

श्रीमद् युद्धिसागरस्य कृतम्

लज्जनपद

सिद्धि संचयिणी.

भाग पांचमो.

श्रीमद् बुद्धिसागर ग्रंथसंग्रह नं० १२-१३

“श्रीमद् बुद्धिसागरश्च कृतः”

सिद्धयन्त्र

काव्यसंग्रह

भाग पांचमो.

अने

ज्ञानदीपिका.

छपायनार

उवेरी भीमयन्द्भाध उत्तमयन्द् मुलयन्द्भाध.
सुरतवाणा.

प्रसिद्ध करनार,

अध्यात्म ज्ञान प्रसारक मण्डल.

श्री “जेन” प्रिन्टिंग वर्कस लीमिटेडमां शा. वेडावाव
दलसुभरामे छापायुं.—श्री. भीमदीप्ति चकला—सुभवा,

कीर्तित छ आना

અનુક્રમણિકા.

પ્રસ્તાવના પત્ર.

ફકીરીનું કારણ.	૧૫
નુતન વર્ષે નવી આશીઃ—કબાલી.	૧૭
સનાતન જૈન બંધુઓ—કબાલી.	૧૮
તથાપિ સત્ય નહિ છોડું	”	૧૯
ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો	”	૨૧
જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા	”	૨૨
અમારી એ ખરી સેવા	”	૨૩
બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રમી	”	૨૫
નથી માફ નથી ત્હાફ	”	૨૭
કરો ઉપકારનાં કાર્યો	”	૨૮

અંતરંગ પત્ર.

આત્માનુભવ—પદ.	૧
આત્માનુભવ સાપેક્ષતા—પદ.	૩
મનને શિખામણ—પદ	૪
યોગપદ—ગરબી.	૫
સાધુ—ગરબી.	૬
શ્રાવક—ગરબી.	૮
સર્વધર્મસાર—ગરબી.....	૧૦
વૈરાગ્ય—ગરબી.	૧૨
જીવને શિખામણ—પદ.	૧૪
માયા—પદ.	૧૫
મૃત્યુ—પદ.	૧૬
ઐતિહાસિક કર્મ—પદ.	૧૭
સમતા—પદ.	૧૮

વિષય વાસના—ભજન....	૧૬
જીવનની અસ્થિરતા	૨૦
સ્વપ્નવત્ સૃષ્ટિ—પદ	૨૧
શિખામણુ—પદ	૨૨
માયામાં મલકાયો—ભજન	૨૩
સંત્ય ધર્મ કોઈ પરીક્ષક પામીશકે—ભજન	૨૪
મંતના વિકારો ત્યાગો—પદ	૨૬
કર્મનાદોષો પરિહરવા...	૨૭
પંચાત—પદ	૨૮
નકામો કેમ આથકે છે—પદ	૨૯
આત્માના આનંદમાં રહેવું—પદ....	૩૦
આત્મના દર્શન માટે પ્રબોધ—પદ	૩૧
આત્મ સ્વરૂપ દર્શન—પદ	૩૨
યોગ—પદ	૩૩
અમારી સ્થિતિ—પદ	૩૪
શિષ્યોપદેશ ગઝલ	૩૫
શિષ્યને લખેલ પત્ર—ગઝલ	૩૬
શિષ્યને સત્પત્ર—ગઝલ.	૩૭
એક શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકને લખેલો પત્ર—ગઝલ....	૩૮
અમારી દ્રષ્ટિ—ગઝલ.	૩૯
અમારો યોગ—ગઝલ.	૪૦
મારી સહજ ઉદ્દામિનતા—ગઝલ.	૪૧
મારો સત્યશિષ્ય—પદ.	૪૨
મુનિમિત્રને લખેલ—પદ.	૪૩
પ્રભુપ્રેમખુમારી—ગરબી	૪૪
સાતવાર ગુંડળી—ગરબી.	૪૫
બાર માસની ગુંડળી—ગરબી.	૪૬
પંદર તિથિઓની ગુંડળી—ગરબી.	૪૭
ગુરૂ સ્તુતિ—પદ.	૪૯

મારી ત્યાગ દશા—ગઝલ.	૫૦
મારી ફકીરીમાં અન્યોની યોગ્ય પાત્રતા—ગઝલ.	૫૧
મારા સ્વરૂપની સમાલોચના—ગઝલ.	૫૨
મારો ફકીરી વેષ—ગઝલ.	૫૩
જ્ઞાનતરંગ—ગઝલ.	૫૪
શિષ્યરૂપ મુસાફરને બહુતિનો લખેલ પત્ર—ગઝલ.	૫૫
મારી આત્મદશા—ગઝલ.	૫૬
મારો ન્યાય વિચાર—ગઝલ.	૫૭
મારી દિક્ષાની પ્રતિજ્ઞા—ગઝલ.	૫૮
જીવને બાહ્ય દશામાં ભટકવાનો ત્યાગોપદેશ	૬૦
જીવ તું પોતે વિચાર—ગરબી	૬૧
જીવને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ—પદ.	૬૨
મારો ધર્મ—ગઝલ.	૬૩
જીવ સરજી લે—પદ.	૬૪
મોરના વરઘોટે ચઠ નહિ.	૬૫
મારી હૃદય સ્ફુરણા—ગઝલ.	૬૬
મારી ભવિષ્યની પરીક્ષામાં અન્યોની દશા શી ?—ગઝલ.	૬૭
સાધુ શિષ્યને શિક્ષાપત્ર—ગઝલ,	૬૮
સ્વસાધ્યલક્ષદત્તચિત્તવૃત્તિપ્રતિજ્ઞાપ્રવાહ—ગઝલ.	૬૯
હવે હું બગ્યો—ગઝલ.	૭૦
મુનિમિત્રપ્રતિરમર્તવ્યસત્પત્ર—ગઝલ.	૭૧
મારી સાધ્યદ્રષ્ટિ—ગઝલ.	૭૨
ક્ષમાપના—પદ.	૭૩
ઝડારે શું ?—ગઝલ.	૭૪
પ્રેક્ષકને પ્રબોધ—ગઝલ.	૭૫
પ્રભુ પ્રાર્થના—ગઝલ.	૭૬
ગુરૂ પ્રાર્થના—ગઝલ.	૭૭
વિચિત્રકર્મરંગમાંમારી સાધ્ય દશા—ગઝલ.	૭૮
મારા બાહ્ય અને અંતરંગ શિષ્યો—ગઝલ.	૭૯

મને સંસારમાં શાંતિ લાગતી નથી—ગઝલ. ...	૮૦
મને સંસારમાં સગાં સંબંધીથી ખરી શાંતિ જણાતી નથી. ગઝલ. ...	૮૧
જ્ઞાનીનાં વચનોને જ્ઞાનીઓ સમજે છે—પદ. ...	૮૨
વીર પ્રભુ સ્તવન—ભજન. ...	૮૪
વીર થા !— ...	૮૫
કંઈ આશ્ચર્ય નથી—ભજન. ...	૮૬
મિત્રને પત્ર—પદ. ...	૮૭
સમતા—પદ. ...	૮૮
આત્માની સહજ દશામાં સ્થિરતા.—પદ.....	૮૯
અમારો જ્ઞાન વિહાર—ગઝલ. ...	૯૦
અર્પૂર્વ દેવસ કયારે આવશે ?—ગદ્યી. ...	૯૧
અલખ ખુમારી—ગઝલ. ...	૯૨
ચેતીને આત્મસુખ શોધ ગઝલ. ...	૯૪
ચેતનને ઉપદેશ—પદ. ...	૯૫
દયા—ગઝલ. ...	૯૬
દીવાળી—પદ. ...	૯૭
સાધુ શિષ્યને હિતોપદેશની કુંચી—ગઝલ ...	૯૮
જીવંતે પર્યલોચનાની સ્તુતિ—ગઝલ. ...	૧૦૦
આવકશિષ્યને સદુપદેશ પત્ર—ગઝલ. ...	૧૦૩
મારી કાર્યપ્રવૃત્તિની દિશા—ગઝલ. ...	૧૦૬
મારું સ્વરૂપ—ગઝલ. ...	૧૦૭
મારી આત્મોત્તતિમાં કર્મની સહાયતા કે વિનાશતા?—ગઝલ. ...	૧૦૮
મારું સત્યસ્વરૂપ અને જગત્ સ્વપ્નવત્—ગઝલ. ...	૧૦૯
અલખ ફકીરીની મસ્તાની—ગઝલ. ...	૧૧૦
અમારો ધર્મ ફેલાવવા કરેલી પ્રવિજ્ઞા—ગઝલ ...	૧૧૧
અમારા અંગરૂપ ધર્મબંધુઓ—ગઝલ....	૧૧૨
શ્રીજ્ઞાનદીપિકા. ...	૧૧૩

શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ પાંચમો, અને

જ્ઞાનદીપિકા.

પ્રસ્તાવના.

જગતમાં જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે આત્માની જ્ઞાનાદિ ગુણવડે ઉન્નતિ કરવી. આત્મા, કાયા, મન, એ ત્રણ વસ્તુતું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ સમજવાથી આત્માની શુદ્ધદશા સમજાય છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વીર્ય આદિ અનન્ત ગુણમય આત્મા છે. આત્મા અનન્ત ગુણમય છે પણ કર્મ દોષોનો નાશ કર્યા વિના તે તે ગુણો પ્રકટભાવે થતા નથી. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રકટ કરવાને વૈરાગ્ય ભાવના, આત્મભાવના, સમતાઆદિ ગુણોની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ, આત્માના વૈરાગ્યાદિ ગુણોને ખીલવવા માટે તે તે ગુણોનું સ્વરૂપ ગાળું જોઈએ, મનન કરવું જોઈએ, ધ્યાન ધરવું જોઈએ—ભજન પદ સંગ્રહ પાંચમા ભાગમાં વૈરાગ્ય, સમતા ધ્યાન, આત્મજ્ઞાન વિગેરેના સ્વરૂપનાં પદો સ્કુરણુયોગે રચવામાં આવ્યાં છે. એમાં કેવું સ્વરૂપ છે તેનો ખ્યાલ, વાંચકવર્ગ પોતાની મેળે કરી લેશે—નવા જમાનાને અનુસરી આત્મભાવ, આત્માની અનેક પ્રસંગોમાં થતી સ્કુરણુઓ, પ્રસંગોપાતના ઉપયોગી પત્રો વગેરેનું ગઝલમાં ગ્રંથન કર્યું છે. છેલ્લા ભજનમાં અમારા અંગરૂપ ધર્મ ખાંધવોની ગઝલ રચવામાં આવી છે, તેમાં સાતત્યોની સાથે અપેક્ષાએ એકેક નયોને પણ ધર્મનું અંગ ગણેલું છે. ૫૨-દર્શન જીન અંગ ભણી જે-૫૨દર્શન, જીનનાં અંગ છે, એમ નમિનાથના સ્તવનમાં શ્રીઆનંદધનજી કહે છે. શ્રીઅધ્યાત્મસારમાં શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય ભગવાન પણ કહે છે કે=ઋણુ સૂત્ર

૬

નયથી ઐદ્દર્શન થયું—સંગ્રહ નયથી વેદાન્ત અને સાંખ્ય દર્શન થયું. નૈગમ નયનથી યોગ અને વૈશેષિક દર્શન થયું. શબ્દ નયથી શબ્દબ્રહ્મ દર્શન પ્રગટ્યું. એમ એકેકનય માનીને જગત્માં જુદાં જુદાં દર્શન ઉત્પન્ન થયાં છે, તેથી અપેક્ષાએ તે દર્શનને માનનારાએ ધર્મબંધુઓ કહેવામાં આવ્યા છે. સ્યાદ્વાદદર્શનના સાતનયની પરસ્પરની સાપેક્ષતાએ એકેક નયના ભાવને ધર્મનું અંગ માનીને તેઓને અનેકાન્તનયજ્ઞાની ધર્મબંધુઓ કહે તો તે બનવા યોગ્ય છે—એકેકનયના ભાવને નિરપેક્ષાએ એકાંતે સ્વીકારી અન્યદર્શનો જુદાં પડી લઢી મરે છે તેથી તે કુનયગતમિથ્યાત્વના પાશમાં સપડાય છે—જૈન-સ્યાદ્વાદદર્શન સાતનયોમાંથી એકેકનયે પ્રગટેલાં દર્શનને સાપેક્ષતાએ પોતાના ધર્મનાં અંગ કહે તો તે યોગ્ય છે, પણ એકેક નયને એકાંત માનનારાએ તથાવિધાજ્ઞાનના અભાવે મિથ્યાત્વદશામાં એકાંતનયવાદના હકથી રહે છે તેથી તેઓની દૃષ્ટિનો વિકાર સમજવો. શ્રીઆનંદધનજી તથા શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાયની સાતનયની શૈલીના આધારે મહારા સાતનય પૂર્વક સ્યાદ્વાદ ધર્મનાં અંગો તરીકે અન્યને કહી જે સાપેક્ષતા બતાવી છે તે પાંડિતો સમજી શકશે. બાલજીવોને નયોની ગંભીરતાને લીધે બરાબર આશય ન સમજી શકાય તેથી તેઓને યત્કિંચિત્ વિપર્યયતા સમજાય તો સાતનયોના જ્ઞાતા વિદ્વાન પુરૂષોને પુછી તત્ત્વ નિર્ણય કરવો.

“ જ્ઞાનદીપિકા. ”

આ ગ્રન્થ સં. ૧૯૫૯ ની સાલમાં વિજ્ઞપુરમાં રચાયો છે. તેમાં છદ્મસ્થતાને લીધે દૃષ્ટિદોષ આદિ રહેલો હોય તો પાંડિત પુરૂષો સુધારવા કૃપા કરશે. પણ ૧૯૬ માં સાતમા ગુણુ ઠાણુનો ઉત્કૃષ્ટ કાલ અન્તર્મુહૂર્તનો લખવામાં આવેલ છે. પ્રશ્નોત્તર રત્નચિંતામણિના આધારે તેમ લખવામાં આવ્યું છે

૫

પણ ભગવતી સૂત્ર છાપેલું' પત્ર ૨૭૨ મૂળ તથા ટીકા બેતાં ફેરફાર લાગે છે. સારાંશ કે સાતમા ગુણઠાણાનો વિશેષ કાલ સંભવી શકે. તત્ત્વકેવલીગમ્ય, સજ્જનોએ જ્ઞાનીઓને પુછી નિર્ણય કરવો. ભુલો રહી હોય તો તે સંબંધી મિચ્છામિદુક્કડ'. પંડિત પુરૂષો આ ગ્રંથને સુધારશો.

શ્રીજીનાગમના આધારે બંને ગ્રંથ લખવામાં આવ્યા છે. યથાશક્તિ પ્રયત્નથી જૈન તત્ત્વોને ગમે તે રીતે ફેલાવો કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. એ ઉદ્દેશનું ફળ સર્વને પ્રાપ્ત થાઓ. સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. શ્રીમહાવીર પ્રભુનો સાતનયની સાપેક્ષતાવાળો અપૂર્વ મહારો ધર્મ જગતમાં ફેલાઓ. સર્વ જીવો તેનો રસ આખી મુક્તિમાર્ગના સાધક બનો એજ હિતાકાંક્ષા.

મુ. સુરત,—ગોપીપુરા.

શ્રીમહાવીર દીવાળી=સં. ૧૯૬૭

લેખક—મુનિ બુદ્ધિસાગર.

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

૬

ॐ તત્સત્.

ભજન પદ સંગ્રહ પાંચમા ભાગની પ્રસ્તાવના.

વાચકોના સદ્ભાગ્યે ભજન પદ સંગ્રહનો પાંચમો ભાગ હવે બહાર પડે છે. મહાત્મા શ્રી બુદ્ધિસાગરજીએ વિના સ્વાર્થે માત્ર પરોપકારાર્થે જે જે સદુપદેશમય ગ્રંથ બાંધવામાં કટીબદ્ધતા પૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે તે અવશ્યમેવ સ્તુત્ય છે. કેટલાક ગ્રંથો પદ્યમાં અને કેટલાક ગદ્યમાં રચ્યા છે. પદ્યના ગ્રંથો તેજ આ ભજન પદ સંગ્રહના પાંચે વિભાગો છે. ગાયન માનવ શક્તિને કેટલે અંશે વ્યાપ્તિ છે. તે સુજ્ઞની સ્મૃતિ બહાર નથી. વિશ્વ-માં એવા મનુષ્યો કવચિતજ હશે કે જેને યથાશક્તિ પણ સંગીત સ્વરૂપ દેવતાનાં કર્ણદ્વારા દર્શન થયાં નહિ હોય.

રાત્રી શાંત હોય, ચંદ્રની રૂપેરી ન્યોત્સના ચારે દિશાઓમાં પ્રસરાઈ રહી હોય, જનગણનો ડોલાહલ મંદ હોય, શીતલ સુ-ગંધી અને મંદ પવન વહી રહ્યો હોય, દેવસ્થાન હોય ત્યાં તં-બુર, મૃદંગ, વીણા, હારમોનીયમ, તબલા, મંજીરા, આદિ આદિ રમ્ય વાદ્યોના મધુરા નાદ સાથે સંગીત ગવાઈ રહ્યું હોય, ત્યાં કયા સહૃદય માનવની મનોવૃત્તિ તલ્લિન ન થાય ! અરે, બંસીના હૃદયહારી નાદમાં હલાહલધર ક્ષુધિધર વૈર બહેરનો ભાવ ત્યાગી તલ્લિન બની ડોલવા લાગી બય છે. મૃગ પશુવિણાનાદ શ્રવણ કરી તૃષા ક્ષુધા ત્યાગી, ખગાકાર થઈ બય છે, તો મણિ-ધર—મણિ, અને ઇતર (મૃગ) ને સ્વશીર એ ઉભય ગુમાવવાં પડે છે તો હૃદય ભાવ પરિપૂરિત માનવને સંગીત કેમ આકર્ષે નહિ ? સત્યતાવદીયે તો સંગીત એ જનગણ વ્યાપ્તિકા શક્તિ છે કે જેના પાસમાં પશુથી માંડી દેવલોક પર્યંતના પ્રાણી-ઓ નિગડબંધન યુક્ત છે. મહાત્માઓ આજ માટે આ માર્ગે

૭

પોતાની કાવ્ય ગ્રથનતા કરી જનહિત ચાહે છે. જેમ જેમ સમાજને અધિક હિત થાય તે તે માર્ગે ઉપાયો યોજે છે. સમાજને સિદ્ધે માર્ગે ચડાવે છે, એજ મહાત્માઓનું મહાત્મ્ય છે.

ગુજરાતી મિશ્ર ભાષા.

ગુર્જર ભાષા અનેક બીજી ભાષાઓમાંથી ઉદ્ભવી છે, એમ અનેક મુખે ઉચ્ચારણ થાય છે. તે ભલે, પણ ગુર્જર દેશ સ્વતન્ત્ર હોવાથી ભાષા પણ સ્વતંત્ર હોય, એ સ્વભાવિક પ્રથમ સિદ્ધાંત છે. પ્રાચિન ગ્રંથોમાં ઉત્પત્તિની પણ બાણ બહારના કચ્છ, ગુર્જર, મહારાષ્ટ્ર, દ્રાવીડ આદિ આદિ દેશો દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, તેઓમાં ગુર્જર પણ સ્વતન્ત્ર મુખ્ય દેશ હોવાથી ભાષા સ્વતંત્ર સંભવે છતાં એટલું ખરૂં કે અનેક દૂરનિવાસીઓનું આવાગમન ગુર્જર દેશમાં અધિકતર હોવાથી તેઓની ભાષાઓનો રંગ ગુર્જર ભાષાપર રંજીત થાય. ગુજરાતથી ઉત્તરમાં હિમાલય પર્વતના દેશસ્થ માણસોને દક્ષિણ હિંદમાં જતાં ગુજરાત મધ્ય પ્રવાસ ભૂમિ છે. ગુજરાતથી દક્ષિણમાં સિંહલદ્વિપ પર્યંતના માનવોને ઉત્તર હિંદ તરફ જતાં પણ ગુજરાત મધ્ય પ્રવાસ વિશ્રામભૂમિ છે તેમાં પણ ગિરનાર, શત્રુંજય, અર્જુનાચળ આદિ મહાન તીર્થ ભૂમિઓ તેઓનાં દર્શનાર્થે આખા હિંદ પ્રવાસીઓનું વારંવાર આવાગમન આદિ આદિ જન સંસર્ગથી ભાષામાં મિશ્રણતા થાય તે સ્વાભાવીક છે. ઉર્દુ ભાષા, વૃજ ભાષા, દ્રાવિડી ભાષા, દક્ષણી ભાષા એ વિગેરે ભાષાઓના શબ્દો ગુર્જર ભાષા સાથે મળ્યા છે. અરે અંગ્રેજી ભાષાના પણ કેટલાક શબ્દો રૂઢ તરીકે સ્વલ્પ સમય છતાં પણ આપણી ભાષામાં આવી ગયા. મને યાદ છે કે દીવાસલીની પેઠી જેને ઈંગ્રેજીમાં ઝાંક્ષ કેહવાય છે તેને લઘુતમ ગામડાના લોકો બાકશ તરીકે બોલે છે. અને બાણુ છે કે અનાદિ સિદ્ધ ગુર્જર ભાષાનો શબ્દ દિવાસલીની પેઠીનું નામ બાકશજ છે. જેમ જેમ શબ્દોમાં મિશ્રણત્વ થતું ગયું તેમ તેમ સંગિતના રાગોમાં પણ ફેરફાર થતો ગયો. એટલે ગાયનો, ભજનો

૯

પણુ નુતન આબ્યા જેમકે ઉર્દુ ભાષાની ગઝલો આજ સુધી ગુજરાતી ભાષામાં હુતીજ નહિ. પ્રોફેસર રા. રા. મણીલાલ નભુભાઈએ ગઝલો ગુર્જર ભાષામાં બનાવવાની પરિપાઠી નવી પાડી. ખરેખર એ ગઝલો પણુ મસ્ત આલાપો છે. તેના ઉચ્ચરાતા યોગ્ય સ્પત સ્વર અંતઃકરણુ પ્રકુલ્લ રાખે છે.

અરે ક્યાં બય છે દોરી દગા બાજુ કરી કિશ્મત
ભરોસેં તહે દઈશાને હરાજી આ કરી કિશ્મત.
ત્યાંથી આર'લીને અંતે
મને માલીકનો કાને પડે ભણુકાર છે કિશ્મત
મલ્યો માલેક વેચાયો કરિલે ચાહ્ય તે કિશ્મત.

એ ગજલમાં સંપૂર્ણ પ્રૌઠભાવ રમી રહ્યો છે. કોઈપણ સંસ્કાર-વાળા મગજના પુરૂષોમાં કોઈને શ્રવણુ તરીકે તો કોઈને કંઠસ્થ એ ગઝલ ભાગ્યેજ નહી હોય. એ બધાનું કારણુ ગજલની પ્રથમ ગુર્જર ભાષામાં કૃતિ તથા તેના ભાવની સળળતા.

શબ્દસૃષ્ટિ અને ભાવસૃષ્ટિ એ કવિતારૂપ રચનાં ઉભય ચક્ર છે. ભાવ વિનાની શબ્દસૃષ્ટિ નકામી તેમ શબ્દસૃષ્ટિ વિના ભાવ નકામો છે. એ બંને ચક્રોની અસ્તિતામાં કવિતારૂપ રચનું 'અર્થ' શોભાય-માન જાન છે.

શ્રીમાન્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજની કૃતિમાં એ ઉભય માર્ગ સચવાય છે. મને તો સ્પષ્ટ રીત્યા એમજ લાગે છે કે જે સહજ કવિતાકાર હોય અર્થાત્ જેને 'કવિત્વશક્તિ માતાના ઉદરમાં પ્રાપ્ત હોય, એજ પુરૂષો આ ઉભય સૃષ્ટિઓને કવિતામાં સાચવી શકે છે. શબ્દસૃષ્ટિ એટલે શબ્દોની બાંધણી. જેમાં ઝડઝમક પ્રાસ અનુપ્રાસ વર્ણુ સગાઈ આદિનો સમાવેશ થાય છે અને ભાવસૃષ્ટિમાં નવેરસ કે જે કરૂણા હાસ્ય બિલિત્સ શ્રંગારાદિ તેનો સમાવેશ થાય છે. યોગનિષ્ઠ મુનિરાજ બુદ્ધિસાગરજીની

૬

પાંચમા ભાગમાં બનાવેલી ગજલો કંઈ અતિશય નથી તેમ માત્ર એ ચાર એમ અસ્પષ્ટ પણ નથી. તેમાં-અર્થની ગૌરવતા અદ્ભૂત છે. આ પાંચમા ભામાંબીજાં ઘણાં કીર્તનો પણ છે. પણ ગજલોની ધનવૃષ્ટિની આધિક્યતા છે. આ કવિતા કાર મહાનુભાવના કીર્તનોએ લગ્યજનોનાં હૃદય રંજન કરી નાખ્યા છે અતઃ મનોરંજની ગજલો આનંદદાયી ઘઈ પડે એમાં શું આશ્ચર્ય ? અર્થાત્ કંઈજ નહીં. આ મહાત્માએ પોતાની કવિતા કૃતિમાં બહુ તરફથી સાચવ્યું છે સ્વપક્ષ સખળ થતો જાય. અન્ય પક્ષવાળાઓનાં હૃદય પ્રકુલ્લ થતાં જાય. પોતાનાં ધર્મના અને અન્ય ધર્મના માણસોને ઉપદેશ મળે અને કવિતામાં ભાવ રહે તેમજશબ્દ સ્પષ્ટ સચવાય અને સત્ય-પ્રીય-હિત-ત્રણ વાણીના વિભાગ સંપૂર્ણ રીતે વિકાશમાં મુકાય. એવી સંપૂર્ણદશામાં રહી કવિતા શ્રેષ્ઠ કરી છે. મહાત્માશ્રી બુદ્ધિસાગરજીની કવિતામાં એ સર્વ વિષયો સચવાયા છે. આ કવિતાઓ ખરેખર ધર્મતત્વની મંજુષાઓ છે. આ પાંચમવિભાગ પ્રાયઃ વિદ્વાન્ જનોને અધિક આનંદ આપે તેમ લાગે છે. કારણ તેમાં ગૂઢ સદુપદેશમય-સ્વાત્માનંદની સ્પુર્ણારૂપે એવી આંતરેશર્મીઓ છે કે તેમાં સામાન્ય જનનું કામ નથી તેમ માત્ર પાંડિતનું પણ કામ નથી. કદાચ પાંડિત સમજી શકે. પણ સ્વાત્માનંદ નિમગ્નતાના અનુભવીપેઠે આનંદ અનુભવી શકે નહીં. સ્વાત્મઅનુભવ રસની જેને સમજ છે તેવા તથા પાંડિત્યતા ભરેલ પાંડિતો હોય એમને આમાં અપૂર્વ પ્રેમ વધાય એ સ્પષ્ટ છે. એમ છતાં વાંચવાથી આનંદ સર્વને ઉપજે છે. જેને જેમ જોઈએ તેમ અત્રથી પ્રાપ્ત થાય તેમ છે. ભાવપ્રોઠ એવો છે કે જેમ જેમ પુનઃપુનઃ એનું મનન તેમ તેમ એમાંથી અધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે આશા છે કે કોઈપણ અનુભવી પાંડિત પુરૂષ એનાપર ટીકા લખશે તો તેનો એક ગુજરાતી ભાષામાં સમજાવા જેવો અપૂર્વ ગ્રંથ થશે.

આ ગ્રંથમાં કવિતાની લાલિત્યતા મનને વ્યામોહાવે છે. પ્રાસાનુપ્રાસાદિ પણ સમ્યક્રીત્યા અવલોકાય છે. કેટલીક ગઝલો માત્ર ઉર્દૂની માફક અને હાલની પરિપાટીની માફક લખાયલી છે એટલે પ્રાચીન કવિઓને વખાણનાર અને આધુનિકપર પ્રેમ રાખનાર એ બન્નેને રસાસ્વાદ પડે તેમ છે. રાજયોગની સુંદર પુષ્પપત્ર વિભૂષિત મઠી છે. હઠનું પણ સમયે સમયે શિક્ષણ સૂચવ્યું છે. જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભય શિવાય સ્વાત્મપદારૂઠ થવાતું નથી એ પણ સર્વને વિદિત છે. તો એ ઉભય વિભાગ પણ અત્ર વ્યવસ્થામાં આવ્યા છે કિં બહુના વ્યવહારમાંથી પરમાર્થમાં જવા સારૂ અર્થાત પ્રવૃત્તિ-માંથી નિવૃત્તિ માર્ગ જોણી લેવા સારૂ એક દ્વાર પણ માની શકાય. અહીં મત ભેદના ટંટા નથી, રહારા તહારીની તાણમતાણુ નથી. ઈતરપર આક્ષેપ નથી. પોતાનાં વખાણુ નથી, સંસાર તાપ બાપ્ય નથી. જે છે તે અપૂર્વ છે. બ્રહ્મજ્ઞાન આનંદવારિના વિમળ તરંગો છે. આનંદ પ્રદેશે જવા ઉતકંઠા થાય છે. આનંદ વૃક્ષની છાયા તળે પ્રકૃતિના તાપો શાંત કરાય છે.

થોડા શબ્દોનું અત્ર સમવલોકન કરાવાય છે.

પત્ર ૧૧૦. અલખ કકીરીની મસ્તાની.

અમો ઉરતાદના ચેલા, કકીરી વેષમાં ફરતા,
 નથી દુનિયાતણી પરવા, અલખની ધૂનમાં રહેતા.
 જગાવીશું હૃદય શુદ્ધા, દુબ્બવીશું વિકલ્પોને,
 જગાવિશું ચિદાત્માને, નથી દેલું નથી દેલું.
 હરાવીશું હઠીલાને, કાવીશું ખરી વિદ્યારતા,
 બખવીશું ખરી સેવા, ક્રિયાયોગી સ્વપર માટે.

પ્રશાંતમનસંઘેનં યોગિનઃ સુખમુત્તમમ્

ઉપૈતિ શાંતરજસં બ્રહ્મભૂતમ કલ્મષમ્,

પ્રશાંતમનવાળા યોગીને અપૂર્વ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. તે કેવો ભ્રેષ્ઠએ કે શાંત રજેશુભવાળો તથા નિષ્પાપ અને પ્રહ્મભૂત.

બધાનું મૂળ-મન છે. મન જીત્યું તેણે સર્વ જીત્યું—માટે મહારાજશ્રી લખે છે કે 'હરાવીશું હઠીલાને, એક એક વાક્યમાં શું ખુબી ભરી છે. કે 'હરાવીશું' ખરી સ્થિરતા, એ વાક્યપર પતં-જલિકૃત યોગસૂત્રનો આદેશ સૂચવાઈ જાય છે.

યોગશ્ચિત્તવૃત્તિનિરોધઃ

ચિત્તવૃત્તિની અચળતા મટી એટલે ખરી સ્થિરતા થઈ કહેવાય. એ પરજ પતંજલિનો ખાસ ઉદ્દેશ છે અને તે ઉદ્દેશ તો હરાવીશું ખરી સ્થિરતા, ત્યાં સમાઈ જાય છે. છતાં 'બળવીશું' ખરી સેવા, ક્રિયાયોગી થઈને પારકાનું હિત સાધવા માટેજ. જુવો

યઘ્નદાચરતિશ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરોજનઃ

સયત્પ્રમાણંકુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે

સારા પુરૂષો જે પ્રમાણે આચરણ કરે છે તે પ્રમાણેજ બીજાઓ વર્તે છે. તે જેજે પ્રમાણ કરે છે લોકો તે રીતે અનુસરે છે. અહિંયાં જ્ઞાનની પરાકાષ્ટા ન હોવાની સત્યતા દર્શાવતાં અને ઉભય વિષયનું સૂચન કરતાં જણાવાય છે કે,

ક્રિયાયોગી સ્વપર માટે,

હવે પરોપકાર પરાયણતા આદેશવામાં આવે છે. પોતેજપોતાનું કરીશું નહિ પણ ઇતરનું હિત સાધીશું.

ભણીશું ને ભણાવીશું, ચડીને ચડાવીશું,

કરીશું ને કરાવીશું, અમારૂં સાધ્યંસાધીશું.

૧૨

અત્ર વ્યાકરણુ ન્યાય લણવાનું નથી. એ કરતાં ઉચ્ચ દશાની વાર્તા છે. પરમાત્મપદપ્રાપ્તિનાં સાધનો લણીશું, અને સાથીઓને લણાવીશું. એજ સાધનમાં પ્રવૃત્તિ કરીશું અને ઇતરને તે માર્ગે વાળીશું. અમારૂં સાધ્ય સાધતા જઈશું.

આગળપર ચાલો.

‘બધાના દુઃખમાં લાગો’ લઈશું દુઃખ ટાળીશું,
ખીબનાં દુઃખ ટાળવા પ્રયત્ન કરવો તે ખરેખર મહાન પુરુ-
ષથી ખની શકે તેમ છે.

અહિંસાધર્મ તો સંપૂર્ણ ભાવાર્થપૂર્વક સિદ્ધાંત આજ છે કે
ખીબના દુઃખમાં લાગ લેવો. ધ્યાનનો વિષય પણ એ વાક્યમાંજ
સંમાય છે. ખરેખર માનવકર્તવ્ય તેથી અધિકતર ફળવાળું
કંઈજ નથી.

જ્ઞાનતરંગ.

ગુલામો વૃત્તિઓના જે,--લલામાં લાગ શું લેશે!

ખરેખર જેમણે પોતાનું મન કબજે કીધું નથી તેના હૃદયમાં સ્વાત્માનંદનું બિંદુ નથી, તે ખીબને સુખે સુખી દુઃખે દુઃખી અગર સ્વાત્મોત્તતિના કાર્યમાં લાગ શું લેઈ શકે? કંઈ જ નહિ.

વળી— [વકલંપાવૃત્તિના ચેલા, નચાવે છે જગતને તે,
કુદે છે ને કુદાવે છે, જીવે છે ને જીવાડે છે.
જગત્ સ્મશાનમાં ચિતા, રચે છે ને રચાવે છે,
કરે છે રાખ દેહોની, બચે તે યોગીનો ચેલો.

† † †
મનોવૃત્તિ વિકલંપાના, બન્યા જે દાસ મરવાના,

† † †
પરમ ધન પાસ પોતાને, નથી ત્યાં વૃત્તિનો દાવો.

૧૩

મનોવૃત્તિના દાસોજ જગત્માં જન્મીને જગત્ નાટકને ભજવે છે, ઉન્મત્તાત્માં નાચે છે મનોવૃત્તિ નચાવે છે. ફરી જન્મી એવા જન્મે કુદે પણ છે. જગત્ રૂપ સ્મશાનમાં એમનીજ ચિતાઓ વારંવાર રચાય છે ને પોતાના સંસર્ગીઓની ચિતાઓ ખડકે છે. અર્થાત જન્મ મરણ લોગવી જન્મે છે, મરે છે, અંતે ચિતાઓ ખડકાવે છે.

દેહોની ખાખ કરી દે છે, પણ તે કાળ પ્રવાહથી જે ન અંબલ્ય તેજ ખરા ઉસ્તાદ ગુરૂનો શિષ્ય છે. એ બધું ક્યાં સુધી થાય છે કે ' પરમ ધન પ્રાપ્ત થયું નથી, ત્યાં સુધી. શિયાળવાં રાનને ત્યાં સુધી ગજવી મૂકે છે કે જ્યાં સુધી સિંહનાદ દ્વિશાઓને ગજવતો થયો નથી. તેમ જ્યાં સુધી હૃદય ધન પ્રાપ્ત થયું નથી ત્યાં સુધીજ વૃત્તિઓ પોત પોતાના ધર્મ ચલવે છે, પણ પછી (જ્ઞાનપ્રાપ્તિ—સ્વાત્મધન પ્રાપ્તિ) પછી તેમની અપીક્ષ પણ ચાલતી નથી.

પત્ર ૫૬, હવે સ્વાત્મદશા વર્ણવે છે.

ફકીરી વેશ લીધો મેં, નિવૃત્તિ સુક્તિને વરવા.

નિવૃત્તિ સુક્તિની સાધ્યસાધન દશાએ વેષનો મહિમા છે એમ જ્યાં સુધી સમજવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી ફકીરી વેશ શા કામનો છે? સુક્તિના માટે સાધુપણું લેવાનું છે અને યતિવેષ ધારણ કરવાનો છે એમ સુખ્ય ઉદ્દેશ સમજવો જોઈએ.

સુક્તિનાં સાધન હવે જણાવે છે.

વિકરંપોને સમાવાને, અખંડાનંદમાં રહંવા,
નથી વિશ્વાસ બહાલાનો, નથી મિત્રાઈ મિત્રોની.
નથી શિષ્યોત્સુહી સેવા, નથી પ્રેમી તણા પ્યારી.

એમ હોવાનું કારણ ?

જગતના ખેલને જોતાં, કહાપિ પાર નહિ આવે,

૧૪

બસ હવે તો એજ કે,

ગ્રહીશું ને ગ્રહાવીશું, અલખની મોજ મસ્તાની.

તજીશું ને તજાવીશું, જગતના ફંદની ભ્રમણા.

અલખની જ્યોતિમાં જાંગી, વહીશું દેશ સ્થિરતાનો.

શું અધિક લખવાથી!!! ખરેખર આ સર્વ પ્રહાનંદના ઉભરાજ છે. આ પુસ્તક અમને લાગે છે કે જ્ઞાનીઓનો સન્નિમત્ર, અજ્ઞાનીઓનો ઉપદેશક, બાળકનો પિતારૂપ, સ્ત્રીઓનો હિતસ્વીરૂપ અને મુમુક્ષુને અધ્યાત્મામૃત પાતાર થઈ પડશે.

પ્રસંગ આવે આ ગજલો નિરાળી કાઢી તે પર બે ટીકા લખવામાં આવે તે વિશેષ આનંદ આવશે. એક અદ્વિતીય પુસ્તક થશે. આ બધા પરિશ્રમને માટે મહારાજ શ્રી છુદ્ધિસાગરજીનો જનોપકારક ઉપકાર માની વિરમીએ છીએ. વાંચનારને પ્રભુપદ પ્રાપ્તિનો માર્ગ સૂજવારૂપ મહદ્ લાભ થાઓ.

સુરત—પી. બી. આર. શર્મા.

ફકીરીનું કારણ ?

કબવાલી

- જગત્ ઉદ્ધાર કરવાને, વિપત્તિ સર્વ હરવાને;
અખંડાનન્દ વરવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૧
- બધાંનાં દુઃખડાં હરવા, બધાંની ઉન્નતિ કરવા;
ભવાંભોધિ સ્વયં તરવા, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૨
- હનરોની નિરાશામાં, ખરૂં એ તત્ત્વ જ્ઞેવામાં;
ભણેલાને ભણાવામાં, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૩
- પ્રભુના પન્થમાં વહેવા, વિકલ્પોને તણ દેવા;
પ્રભુનાં તત્ત્વ કહેવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૪
- સકલ પાપો પરિહરવા, પ્રભુની રીત અનુસરવા;
પ્રભુ મહાવીર સમ ધારા, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૫
- ગણી કુટુંબ દુર્નિવાને, બધાંનાં પાપ ધોવાને;
બધાંની ઐક્યતા કરવા, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૬
- નયોના માર્ગને ઝોધી, અપેક્ષાએ ખરૂં શોધી;
જણાવા ધર્મ અવિરોધી, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૭
- ખરી સેવા બળવાને, જગત્ સઘળું ગળવાને;
હરામીને હરાવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૮
- તણ મમતા સણ સમતા, ધરી એ ચિત્ત ઉત્તમતા;
હૃદય ધરવા પરં પ્રહતા, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૯
- જગત્ની ઉન્નતિ માટે, ભલાં સહુ કાર્ય શિરસાટે
પ્રતિજ્ઞાઓ નિભાવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૧૦
- ધર્યાં ધૈર્ય મતો સાચાં, તજ્યાં કુકૃત્ય સહુ કાચાં;
જગાવાને અલખ જ્યોતિ, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૧૧
- જગત્ સઘળું જગાવાને, બધાં જ્ઞેનો બનાવાને;
ખરી શાન્તિ છવાવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૧૨
- બધા કલેશો સમાવાને, સહજનો યોગી થાવાને;
બુદ્ધચબ્ધિ સિદ્ધ થાવાને, ફકીરી વેષ લીધો મહેં. ૧૩

સુરત.

૧૭

“ નુતન વર્ષે નવા આશા: ”

કવ્વાલી.

- સદા આનન્દની ચડતી, સદા મંગળ સહુ હોજો,
જગત્માં શાન્તિ સહુ પામે, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૧
વિચારો ધર્મના થાજે, ભલામાં ભાગ લેવાજો.
- બધાંની ઐક્યતા થાજે, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૨
સમાગમ સન્તનો થાજે, ચિરંજીવો ભલા સન્તો.
- ચિરંજીવો શુરવર્ધ્યા, નુતન વર્ષે નવી આશી; ૩
સમો ઝઘડા વધો મૈત્રી, દયાનું રાજ્ય વર્તાજો.
- વધોને જ્ઞાનની જ્યોતિ, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૪
હતા પૂર્વે યથા દેવો, મહાતીર્થંકરો યોગી.
- તથા ધાઓ સ્વયંશક્ત્યા, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૫
સુખી રાજ સુખી દુનિયા, સુખી સન્તો કળા ચડતી.
- જીગ્સા ભાનુની પેઠે, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૬
સુખી ધાઓ કરો કાર્યો, ભલાં જે ધર્મનાં ઉચાં.
- છવાજો સત્ય સર્વત્ર, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૭
ચિરંજીવો સદા વક્તા, ચિરંજીવો સદા ધ્યાની.
- ચિરંજીવોજ ઉપકારી. નુતન વર્ષે નવી આશી: ૮
બનો મહારા થકી સારું, થજો ઉપકારનાં કાર્યો.
- કલુષતા નાશજો સર્વે, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૯
ચતુર્વિધસંઘની સેવા, સદા થાજો અમારાથી.
- ભલાં ભાષણ ભલા લેજો, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૧૦
પ્રભુની ભક્તિ બહુ થાજો, અનંતા સદ્ગુણો પ્રગટો.
- ટપ્પો સહુ દોષ કર્મના, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૧૧
નુતન શક્તિ નુતન ભક્તિ, નુતન સેવા નુતન શોધો.
- ભક્તી શ્રીતિ ભક્તી વિદ્યા, નુતન વર્ષે નવી આશી: ૧૨

૧૮

સદા લક્ષ્મી વધો સારી. મળોને મંગલો સુઘળ
બુદ્ધચન્દ્રિ બહુ ચિરંજીવો, નુતન વર્ષે નવી આશી; ૧૩
સુરત.

સનાતન જૈન બંધુઓ. કબાલી.

- ઉઠો બળો કરો કાર્યો, બની બાહોશને બોલો;
હૃદયમાં ધૈર્યતા રાખો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૧
- બરી ભક્તિ બરી ક્રિયા, બરી નીતિ બરી રીતિ;
બરાનો ખ્યાલ રાખોને, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૨
- લડો ના ભેદના ભડકે, પરસ્પર ઐક્યતા રાખો;
કરોને ઉન્નતિ સાચી, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૩
- જિનાગમમાં પડ્યા ભેદો, તથાપિ સત્યને શોધો;
ધરો માધ્યસ્થતા મનમાં, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૪
- ધરો અધ્યાત્મમાં નિષ્ઠા, કરો વ્યવહારની શુદ્ધિ;
ક્રિયાઓ ધર્મની ધારો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૫
- બુઝાવો કૂલેશની હોળી, સન્નેને સાધનો સાચાં,
જુકાવોને કરી ચાહોમ, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૬
- ક્રિયાના ભેદ જે બુદ્ધા, થયા છે દૃષ્ટિના ભેદે,
લડો નહિ ગચ્છના ભેદે, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૭
- અરે મહાવીરના ભકતો, બનો નહિ મોહમાં અધા;
રંગોરગમાં ધરો ઉત્સાહ, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૮
- બનો નહિ બાયલા બુડ્ધલ. શુભાતનને સ્પુરાવીર્યો;
બરેબર દાનિના પુત્રો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૯
- કદી આકાશ શિર તૂટે, કદી ભાનુ દિશા બદલે;
તથાપિ ના હઠો બહાલા, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૧૦

૧૯

બધાને કેળવો જ્ઞાને, ધરોને જ્ઞાનમાં પ્રીતિ;
 પ્રતિજ્ઞાઓ ખરી ધરજો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૧૧
 તજો નહિ ધર્મ પાતાનો, પડતાં પ્રાણ પણ ધારો;
 કરોને ધર્મ ફેલાવો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૧૨
 બનાવો સર્વને જૈનો, ખરા તન મનને ધનથી;
 બુદ્ધચમ્પિ ધર્મ સાધીશ્યો, સનાતન જૈન બંધુઓ. ૧૩

સુસ્ત

“ તથાપિ સત્ય નહિ છોડું : ”

કવ્વાલી.

મહાન સાચું જણાયું છે. જિનાગમ વાંચતાં સઘળું.
 કદાપિ ઇન્દ્ર સુંઝાવે, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૧
 ચળે તારા ચળે પૃથ્વી, ચળે ભાનુ ચળે મેરૂ.
 ચળે ઉદ્ધિ ચળે ધ્રુવજો, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૨
 ચળે પ્રહ્લાંડ જો સઘળું, પડે જો દુઃખના દરિયા.
 પ્રતિપક્ષી બને વહાલા, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૩
 મળે નહિ ભાખરી ખાવા, મળે નહિ પાણીનો છાંટો.
 મળે નહિ પહેરવા વસ્ત્રો, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું ૪
 કદાપિ દેવતા કોપે, કદા રૂઠે ગ્રહો સઘળા.
 બધા શિષ્યો ફરી જાવે, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૫
 મળે નહિ છાપડૂ રહેવા, મળે સન્માન નહિ કોનું.
 કડાકા ભૂખના થાશે. તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૬
 રૂઠે રાજા રૂઠે રનેલી, રૂઠે મિત્રો રૂઠે વૃદ્ધો.
 રૂઠે બંધુ રૂઠે ભક્તો, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૭
 બધા ધિષ્કારશે લોકો, વનોમાં વાસ જાંચાશે.
 પશુ પણ પ્રાણુ જો તાકે, તથાપિ સત્ય નહિ છોડું; ૮

૨૭

- કહે ગાંઠો કહે બાંઠો, કહે નાગો હડીલો એ.
 કહેજો મૂર્ખનો રાજ, તથાપિ સત્ય નહિ છેડું; ૯
- ભયુ મસ્તક કહે લોકો, કહે જે ધૂર્ત ઢાંગી એ
 કહે પાખંડનો સ્વામી, તથાપિ સત્ય નહિ છેડું; ૧૦
- કહે સ્વાર્થી પ્રપંચીને, વૃથાચાહી કહે હુનિયા.
 કહે ખોટું કહે મતિયો, તથાપિ સત્ય નહિ છેડું; ૧૧
- પડે વાહળ વિપત્તિનું, પડે દુઃખો બધાંતનમાં
 રહે આરો નહીં એકે, તથાપિ સત્ય નહીં છેડું; ૧૨
- નયોની બહુ અપેક્ષાએ, બધાધર્મોવિષે સાચું,
 જિનેન્દ્રોતું જણાવેલું, કદાપિ સત્ય નહિ છેડું. ૧૩
- બધાતું સત્ય તે મહાઈ, નયોની બહુ અપેક્ષાથી,
 જિનેન્દ્રોતું કહેલું સહુ, કદાપિ સત્ય નહિ છેડું. ૧૪
- કિયાને જ્ઞાન બે નયથી, કરીશું ધર્મની સેવા,
 બુદ્ધચરિધ ધર્મ ઉપદેશે, કદાપિ સત્ય નહિ છેડું. ૧૫
- સુરત.

૨૧

“ ખરોએ પ્રેમ પ્રેમીના. ”

ક૦વાલી

- અમીની આંખ જોવાથી, હૃદય તળાપી રહે મળવા;
સમર્પણ સર્વનું જેમાં, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૧
- સુખે સુખી દુઃખે દુઃખી, વિપત્તિમાં રહે સાથી;
નથી જ્યાં સ્વાર્થનો છાંયો, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૨
- રંગોરંગમાં વસે પ્રેમી, હૃદયનો લેહ નહિ કયારે;
ખડાં રોમો દિઠે થાવે, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૩
- કરેઃનિષ્કામથીઃસઘળું, ગણે નહિ મહારૂં કે તહારૂં;
લલામાં લાગ લેવાનો, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૪
- દગાખાજી નથી કિંચિત્, નથી પરવા નથી લજ્જત;
અલેદોપાસના વર્તે, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૫
- જાણવાનું ખરૂં નક્કી, ત્યજવાનું યુરૂં બાકીઃ
લજવાની પ્રભુ લક્ષિત, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૬
- મળે તે સંપીને ખાવું, વપુથી લેહ નહિ મનમાં;
વિચારોનો સુધારો જ્યાં, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૭
- ફરે પ્રહ્યાંડ જો સઘળું, તથાપિ સ્નેહ નહીં છુટે;
છુટે જો પ્રાણ શી પરવા?, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૮
- નથી નહાના નથી મોટા, સદા જ્યાં ઐક્યતા છાજે;
રીસાવાનું ગચું સ્વપ્નું, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૯
- શરીરો ખાખ જો થાવે, થએલા પ્રેમની વૃદ્ધિ;
બધું પરમાર્થનું કરવું, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૧૦
- ફૂપાતાઃદોષના ઢગલા, ગુણોનો થાય ફેલાવો;
ગ્નુપમ સુખનું ઝરણું, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૧૧
- વિષય ભિક્ષા ટળે ઈચ્છા, નથી જ્યાં વાસના હોળી.
સદા સાત્વિકતા પ્રગટે ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૧૨
- મજ્યું કે ના મજ્યું તો શું? નથી સન્માનની ઈચ્છા;
બુદ્ધચળિય તન્મયીમૂર્તિ, ખરો એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૧૩

સુરત.

૨૯

“ જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ”

૬૦ વાણી,

- મળે સન્માનની શ્રેણિ, મળે અપમાન અન્યોથી;
અરે શાંતા અશાંતામાં, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૧
- કઠી વાહ વાહથી કીર્તિ, કઠી લોકો કહો જોયો,
સદા સારા નહારામાં, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૨
- મળે મિષ્ટાન્ન જો ખાવા, મળે નહિ ભાખરી માગે;
મળે કે ના મળે વસ્ત્રો, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૩
- વધાવી લે બધા વાણી, કઠી ધિક્કારતા કોઈ;
કહે જ્ઞાની કે અજ્ઞાની, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૪
- કહે મોટો કહે નહાનો, કહે ભોગી કહે ભોગી;
કહે સાધુ કહે પાપી, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૫
- વિધુને કઈ કહે ઠડો, કહે ઉંહો તો તહેને શું ?
યથા કમં ભલું ભડું, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૬
- સદા ઉપકારનાં કાર્યો, બધાં નિષ્કામથી કરવાં;
સદાની ફરજ એ મહારી, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૭
- ભલામાં ભાગ લેવાનો, થશે શું ? તે નથી જોવું;
પ્રતિફલની નથી ઇચ્છા, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૮
- કહે દુનિયા મહને શું શું ? નથી એની જરા પરવા;
જગતમાં આહે તે જોલો, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૯
- અધિકારે મજ્યું તેને, સદા કરવું પ્રતિજ્ઞાએ;
રહી ન્યારો કડૂ ભક્તિ, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૧૦
- સ્વભાવે સર્વના સહુ છે, અમારો ધર્મ ચેતનનો;
પુદ્ગલધિ ધર્મ ઉપયોગે, જરા નહિ હર્ષ કે ચિન્તા. ૧૧

સુસ્ત.

૨૩

અમારી એ ખરી સેવા.

કુન્ડાલી

- સદા તન મન બુદ્ધિથી, અમારો ધર્મ ફેલાવા;
કરીશું સર્વે ઉપાયો, અમારી એ ખરી સેવા. ૧
- કરીશું ભાષણો જ્યાં ત્યાં, હૃદય ખુલ્લું કરીનેરે;
દયાનાં તત્ત્વ આપીશું, અમારી એ ખરી સેવા. ૨
- ગણીને સર્વને સરખા, બધાંને બોધ આપીશું;
બધાંની ઉત્કૃષ્ટ કરવી, અમારી એ ખરી સેવા. ૩
- બન્યો હું વીરનો સાધુ, બધાને વીર કરવાને;
ધર્યું તે કાચ કરવાનું, અમારી એ ખરી સેવા. ૪
- છતીશું મોહની બાજી, જિનેન્દ્રોની ગ્રહી રીતિ;
બનાવીશું બધા ધર્મી, અમારી એ ખરી સેવા. ૫
- નસોનસમાં ઉછળતું લોહી, જિનોનો ધર્મ ફેલાવા;
દઢશું પ્રાણ આહુતિ, અમારી એ ખરી સેવા. ૬
- પડું નહિ ગચ્છના ભેદે, ભલે છે તો નથી ચિન્તા;
સહુને સત્ય આપીશું, અમારી એ ખરી સેવા. ૭
- સ્વદેશી કે વિદેશીને, જણાવીશું ખરાં તત્ત્વો;
કર્યું અર્પણ જિનોને સહુ, અમારી એ ખરી સેવા ૮
- જિનોના ગુણથી રાગી, ગુણોનો રાગ મહેં ધાર્યો;
જિનોના સદ્ગુણો લેવા, અમારી એ ખરી સેવા. ૯
- અમારો ધર્મ ફેલાવા, પટે જે પ્રાણ તો પણ શું?
બધા દોષો પરિત્યજવા, અમારી એ ખરી સેવા ૧૦
- અમારો ધર્મ દુનિયામાં, જિગરથી પૂર્ણ ફેલાશે;
નથી ત્યાં મૃત્યુની પરવા, અમારી એ ખરી સેવા. ૧૧
- હણું જે રાગની કાંચી, બુઝાવે કોષની હોળી;
ખરા તે જૈન કરવામાં, અમારી એ ખરી સેવા. ૧૨
- હબરો વિધન ઝીતીશું, તણશું નહીં કદી સાચું;
જણાવીશું અપેક્ષાઓ, અમારી એ ખરી સેવા. ૧૩

૨૪

- નયોના માર્ગ દેખાડી, વિવાદો સર્વ ટાળીશું;
 ખરી એ ધર્મની કુચી, અમારી એ ખરી સેવા ૧૪
- જરા નહિ વર્ણનો વાંધો, બધી જાતો અને જૈનો;
 પડે નહિ ભેદ ઉપદેશે, અમારી એ ખરી સેવા. ૧૫
- જિનાગમના અનુસારે, વહીશું ને વહાવીશું;
 કરીશું સંઘની વૃદ્ધિ, અમારી એ ખરી સેવા ૧૬
- પ્રસરશે આરવણામાં, અમારો ધર્મ જિન ભાખ્યો;
 જિવોપર સામ્યતા ધરવી, અમારી એ ખરી સેવા ૧૭
- બધાનાં દુઃખ ટાળીશું, બધાંને સુખ આપીશું;
 કરીશું સામ્યતાવાળા. અમારી એ ખરી સેવા. ૧૮
- ઉમળકાને સફળ કરવા, અને તે સર્વ આદરશું;
 ઈચ્છીશું સર્વતું સારું, અમારી એ ખરી સેવા. ૧૯
- અહંતા બીજા બાળીશું, કરીશું નિર્મમત્વે :સહુ;
 ખરી વ્યવહારની શુદ્ધિ, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૦
- મનુષ્યો સહુ પશુ પંખી, ગણીને પ્રાણુથી ખ્યારાં;
 હણું નહિને હણાવું નહીં, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૧
- કર્તું કિંચિત્ ઘણું બાકી, થશે સહુ ભાવીતું ધાર્યું;
 બની સાક્ષી ધરું સમતા, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૨
- અહો ઉદમ ટિટોડીનો, ઉલેચે વારિધિ ચત્ને;
 અહો તેવોજ ઉત્સાહી, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૩
- જીવન પરમાર્થમાં સઘળું, નથી કંઈ સ્વાર્થને માટે;
 રૂચે તો સર્વ આદરજો, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૪
- જગત કુંટુંબ ગણવાનું, બધાંનું સુખ તે મહારૂં
 બુદ્ધયજ્ઞિધ ધર્મ ફેલાવ્યો, અમારી એ ખરી સેવા. ૨૫
- સુરત.

૨૫

બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી.

કંવાલી.

- જિનાગમ તત્ત્વને વાંચ્યું, મનન કીધું ગ્રહ્યું સાચું;
સદાતું સુખ જેમાં છે, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧
- નથી જ્યાં કલેશની હોળી, નથી વ્યવહારનો અઘડો;
નથી જ્યાં ગચ્છના કજ્યા, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨
- ખુમારીની વહે ધારા, વિકલ્પો જ્યાં સમાતા સહુ
નથી મહાર્જું નથી ત્હાર્જું, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી.
- રહે વ્યવહારની શુદ્ધિ, રહે મૈત્રી જીવો સાથે;
સદા વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૪
- રહે સમતા ટળે મમતા, જીવો સહુ આત્મવત્ ભાસે;
વિષયના વેગની શાન્તિ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૫
- સ્પૃહાની દૈન્યતા સમતી, કષાયો સહુ શમે જેથી;
કુટુંબી સર્વ જીવો જ્યાં, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૬
- ક્રિયા ભેદે નથી અઘડા, ક્રિયાની શુદ્ધતા થાતી.
પ્રગટતી આત્મની જ્યોતિ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૭
- છુટે નહિ તે છુટાવ્યાથી, યથા કમળો રહ્યાં જલમાં;
ચક્રોરી ચન્દ્રપર પ્રીતિ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૮
- યદિ દુનિયા ફરી જલસે, ઉગે પશ્ચિમમાં ભાનુ;
તથાપિ એહ નહિ છોડું, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૯
- ક્રિયાઓ ધર્મની કરશું, રહસ્યો સત્ય યોધીશું;
ક્રિયા વ્યવહાર સ્થાપીશું, બની અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૦
- સદા વ્યવહારથી ચડતી, જિનોના ધર્મની જગમાં;
કરીશું ને કરાવીશું, બની અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૧
- ક્રિયાઓ ધર્મની સઘળી, ગૃહીને સાધુના ભેદે;
ગ્રહી છે ને ગ્રહાવીશું, બની અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૨
- ક્રિયાઓ ગચ્છના ભેદે, પડે જુદી લડી શું નહીં;

૨૬

- બધાને મુક્તિની ઇચ્છા, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૩
 ક્રિયાઓના સહસ્રોમાં, ખરી ખુબી અપેક્ષાથી;
 સમજતા જ્ઞાન યોગીઓ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૪
 ઘણા ગરજો ધયા થાશે, મતિની ભેદતા યોગે;
 બધાને સાન્યતા લેવી, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૫
 અહો સમતાતણા યોગે, બધા ગરજોવિષે મુક્તિ,
 પરસ્પર સંપમાં શાન્તિ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૬
 અહો અધ્યાત્મના યોગે, ક્રિયાઓમાં ખરી સ્થિરતા;
 કરીશું ને કરાવીશું, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૭
 કરી વ્યવહારની પુષ્ટિ, રહીશું શુદ્ધ ઉપયોગે;
 નથી ગરજે મહને મમતા, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૧૮
 કરીશું નિર્મમત્ત્વે સદુ, સદા વ્યવહારમાં રહીને;
 ધરી છે આત્મમાં નિષ્ઠા, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી ૧૯
 કરીશું ધર્મની ચડતી, સદા એ સાધ્ય છે મહાઈ;
 પ્રભુનો ધર્મ ફેલાવા, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૦
 અહો વીતગાના વચને, અમારૂં ચિત્ત વિંધાયું;
 પડે નહિ ચેન પુદ્ગલમાં, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૧
 નયોની શૈલીથી બોધુ, ઉપાધિયો સહી સર્વે;
 સહીશું સર્વ ઉપસર્ગો. બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૨
 ગમે તે કહે અહો દુનિયા, અમારે નહિ જરા પરવા;
 કરીશું ધર્મની સેવા, બની અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૩
 પ્રભુના સર્વ વચનોમાં, બધું સાચુ અપેક્ષાએ;
 વિચારીશું સુધારીશું, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૪
 સદા વ્યવહાર નિસ્કલ્પથી, રહીશું ને રહાવીશું
 શુદ્ધચિત્ત ધર્મ શ્રદ્ધાએ, બન્યો અધ્યાત્મનો પ્રેમી. ૨૫
 સુરત.

૨૭

“નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં.”

ક્ર૦વાલા.

- જગત્માં જન્મીને દેખ્યું, અહંતાથી કર્યું ભેગું;
વિવેકે બાણતાં સઘળું, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૧
- “ ગણીને લક્ષ્મીને બહાલી, કર્યાં કુકર્મનાં કાર્યો;
બધું અન્તે ફના થાશે, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૨
- મળે તે સ્વાર્થના માટે, ઉઠાવે દુઃખના ઢગલા;
જરા નહિ સાથ છેવટનું, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૩
- અરે કરશો ઘણા કલેશો, વિપત્તિયો ઘણી વેઠો;
બગડશે અંતમાં બાણ, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૪
- પ્રપંચો પાપથી કરશો, તણાઓ લોભના વેગે;
અરે નહિ શાન્તિનો છાંટો, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૫
- મજ્યું તે ભાગ્યના યોગે, જવાનું ભાગ્ય પરવારે;
નથી ત્યાં હર્ષ કે ચિન્તા, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૬
- મળેહું તે બધાંનું છે, સકળ લે ભાગ પોતાનો;
ભલે લેજો ભલે દેજો, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૭
- કર્યા ઉપકાર જે જેને, કરાશે ફરજથી સર્વે;
નથી ફળની જરા ઇચ્છા, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૮
- સ્વભાવે સર્વના સહુ છે, નથી આરોપ અન્યોમાં;
પરસ્પરયોગ બ્યવહારે, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૯
- ભણ્યાની કે કર્યાનીરે, અહંતા બ્યર્થ શું કરવી;
કરે બ્યવહાર રહીન્યારા, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૧૦
- કદી નહિ નામ રહેવાનું, ક્ષણિકતા રૂપની જગમાં;
‘મુંઝાવું’ નહિ ભણી સૂત્રો, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૧૧
- કૃપણતા નહિ કરે કિંચિત્, બધાંની ઉન્નતિ કરશો;
વરોને સામ્યતા મનની, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૧૨
- ક્રિયા યોગી કરે કાર્યો, બનીને જ્ઞાનના યોગી;
બુદ્ધચિધિ પૂર્ણતા પામે, નથી મહાઈં નથી ત્હાઈં. ૧૩

સુરત.

૨૮

“ કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ”

કબ્લાલા.

- ગણીને સર્વને સરખા, હરો સહુ દુઃખ જીવોનાં;
બધાનું ભવ્ય તે મહારૂં, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૧
- બધાંમાંથી ગ્રહી તરવો, જીવો છો હૃદય મારો છો;
પરસ્પર સહાય દેવાને, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૨
- પ્રજાથી જીવતો રાજા, નૃપોથી સહુ પ્રજાઓ છે;
પરસ્પર આપવું લેવું, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૩
- પરસ્પર સાહ્યથી જીવે, વપુમાં ઇન્દ્રિયો સઘળી;
કેદરને સહાય છે મુખની, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૪
- પિતાને સહાય દાઢાની, નથી જનની વિનાપુત્રો;
નથી હેતુ વિના કાર્યો, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૫
- પરસ્પર સર્વજીવોને, આહો ઉપકાર છે જ્યાં ત્યાં;
મહાન્તોને સ્વભાવે એ, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૬
- જરા પણ સહાયવણ કોઈ, નથી મોટું કદી થાતું;
બધા બ્રહ્માડમાં જુઓ, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૭
- લીધું જેવું તથા દેવું, ખરો એ ન્યાયનો કાંટો;
ચલાવોને રૂડી રીતે, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૮
- તમારી પાસ જે સાડું, અમારો ભાગ તેમાં છે;
જિનો પણ દેશના દે છે, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૯
- વપુનાં અંગજો સર્વે, કરે નહી સહાય ખીલને
વ્યવસ્થા દેહની બગડે, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૧૦
- મજ્યું તે સર્વને માટે, બધાને ભાગ દેવાને;
બળવો ફરજ પોતાની, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૧૧
- સમર્પણ સર્વના માટે, સુપાત્રે સહુ કરો લોકો;
બનોને મેઘ ધારાવતુ, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૧૨
- જરા દેશો ઘણું લેશો, જીવો નહિ પાછુ વાળીને;
હુણ્ણગિધ ભાવ લાવીને, કરો ઉપકારનાં કાર્યો. ૧૩
- સુરત. ઐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી કૃત.
ભજનપદ કાવ્ય સંગ્રહ.

ભાગ પાંચમો.

આત્માનુભવ.

જૈનકા ધર્મ જણાયાજી એ રાગ.

આતમ અનુભવ પાયાજી, પરોક્ષે પણ પરખાયાજી,
 રાગ દ્રેષને દૂરે કરવા, સમતા રંગ ખુમારી.
 લાગી હૃદયમાં બેહદ થઈને, ઉતરે નહીં ઉતારી. આતમ ૧
 અનેક એક પણ મહારામાં છે, મુજમાં સર્વ સમાયું.
 ઉપજે વિષુસે સહુ મહારામાં, પરગટ એ પરખાયું. આતમ ૨
 જ્ઞેય અનંતા ભાવો મુજમાં, ભિન્નાભિન્ન વિચારે.
 બાહિર કર્તી બાહિર હર્તી, તરે સ્વયંને તારે. આતમ ૩
 ઉત્પત્તિ ગુણરૂપ પ્રહ્મા હું, વ્યયરૂપ હર મુહાયો.
 અનંતગુણની સ્થિરતા વિષુ, ત્રિમૂર્તિ હું થાયો. આતમ ૪
 જેવો હું તેવા સહુ જીવો, અન્તર કર્તી હર્તી.
 વ્યવહારે વ્યવહરતા જગમાં, કર્મ ક્ષયે સ્થિર ઠરતા. આતમ ૫
 જેનો વ્યય તેની છે સ્થિરતા, દ્રવ્યાર્થિકથી સાચી,
 જેનો વ્યય તેની ઉત્પત્તિ, પર્યાયાર્થિક સાચી. આતમ ૬

૨

ઉત્પત્તિ તેની છે ધ્રુવતા, દ્રવ્યાર્થિકથી સમજો.
 ઉત્પત્તિ વ્યય ધ્રુવતા સમજી, શુદ્ધ સ્વભાવે રમજો. આતમ ૭
 જ્ઞાન અને દર્શનના જાણો, જગમાં સહુ પર્યાયો.
 કથંચિત્ તે ભિન્નાભિન્ન, નિશ્ચય એવો આયો. આતમ ૮
 દર્શન જ્ઞાન ચરણને આનંદ, ચેતન લક્ષણ પરખો.
 સત્તાએ પરમાતમ પરગટ, ચલવો વ્યક્તિ ચરખો. આતમ ૯
 નયસાપેક્ષા તત્વ વિચારે, ટળતા વાદ વિવાદો.
 પદ્દર્શનના ઝંઘડા સમતા, અનેકાન્તનય સાદો. આતમ ૧૦
 પદ્કારક શુદ્ધાં પરિણુમતાં, પરમાતમ પદ પાવે,
 બુદ્ધિસાગર અવસર પામી, આત્મપ્રભુને ગાવે. આતમ ૧૧
 રાંદેર, ભાદરવા વદી ૯

આત્માનુભવ સાપેક્ષતા

રાગ ઉપરનો.

આતમ અનુભવ આચાજ, સંશયો સર્વ સમાચાજ.
 સાપેક્ષાએ સર્વ પદાર્થો, નિરાકાર સાકારી.
 સાપેક્ષાએ સદસદ ભાવો, જ્ઞેયું સર્વ વિચારી. આતમ ૧
 ભિન્નાભિન્નપણું ભાવોમાં, નિત્યાનિત્ય વિચારો.
 એકાનેકપણું એકત્ર, સાપેક્ષાએ ધારો. આતમ ૨
 જ્ઞાતા જ્ઞેયને જ્ઞાન ત્રિપુટી, આતમમાંહિ સમાયી.
 કર્તા કારણુ કાર્ય ત્રિપુટી, એકત્ર પરખાઈ, આતમ ૩
 અસ્તિનાસ્તિમયસર્વ પદાર્થો, દ્વૈતભાવની સિદ્ધિ.
 ઉત્પત્તિ વ્યય ધ્રુવતા સમયે, અનંત ગુણની ઋદ્ધિ. આતમ ૪
 તિરોભાવને આવિર્ભાવે, અનંત ગુણુ સ્વભાવે.
 વાચ્યાવાચ્યપણે પર્યાયો, સર્વે આવિર્ભાવે. આતમ ૫
 આતમમાંહિ શક્તિ અનંતિ, શુદ્ધપણે તે થાતી.
 ત્યારે પરમાતમ, વ્યક્તિથી, ચેતનતા પરખાતી. આતમ ૬
 અનંત દર્શન જ્ઞાન ચરણુની, ઋદ્ધિ ઘટમાં પ્રગટે.
 શુદ્ધોપયોગે ધ્યાન લગાવે, કર્મ ભર્મ સહુ વિઘટે. આતમ ૭
 સર્વ જીવો સત્તાથી સ્મરખા, ભિન્ન, વ્યક્તિથી પરખો.
 રાગ દ્વેષ મનના ટાળીને, હેતે હૃદયે હરખો. આતમ ૮
 સ્થિરતા સમતા રાખી સંતો, અનંત આનંદ પાવો.
 ધ્યાતા ધ્યેયને ધ્યાન ઐક્યતા, લેજો એનો લહાવો. આતમ ૯
 જ્ઞાની જ્ઞાનપણે સહુ પરખે, જ્ઞાનાનંદ રમણુતા.
 મિથ્યાબુદ્ધિ ભ્રમણા ભાગે, ટળતી ભવભ્રમણુતા. આતમ ૧૦
 સાપેક્ષાએ ઘટતું સર્વે, અનેકાન્તથી જાણુ.
 બુદ્ધિસાગર અનુભવયોગે, સઘળું મનમાં આણુ. આતમ ૧૧

ઓમ્ શાન્તિઃ ભાદરવા વદી. ૯.

મુ૦ રાંદેર.

૪

મનને શિખામણ.

થાળ રાગ.

માન શિખામણ મારીરે,	મૂરખ મનવા તું.
સાચી નહિ દુનિયાદારીરે.	મૂરખ મનવા તું
જ્યાં ત્યાં મ્હાડ મ્હાડ કરીને મકલાયો,	
પણ અંતે કાંઈ ન પાયોરે,	મૂરખ, માન ૧
કાયાતો કરમાશે, પામર તું પસ્તાશે.	
થોડું પણ ત્હાડ ન થાશે રે.	મૂરખ, માન. ૨
તૃષ્ણામાંકિ તણાયે, ભ્રમણામાં ભરમાયો.	
લાલચમાં લપટાયોરે,	મૂરખ, માન. ૩
મોહની બાલ મોટી, પણ અંતે તો ખોટી.	
સાથ ન આવે સોટીરે,	મૂરખ, માન. ૪
ડહાપણના દરિયે ડૂંચ્યો, લશુતર લણીને ભૂંચ્યો.	
જંજળે જડ ઝુંચ્યોરે,	મૂરખ, માન. ૫
દેખી દેહ દહાશે, જોયું અંતે જશે.	
પાછગથી ખત્તા ખાશેરે,	મૂરખ, માન. ૬
બાહ્ય વસ્તુમાં બાઝી, રહ્યો શું તેમાં રાહ.	
ક્ષણ બાલ કદીય ન છાણરે,	મૂરખ, માન. ૭
ડાહ્યા ડમરા ને ગાંડા, બહુખોલે ને જે ખાંડા,	
ખટપટમાં થકયા ખાંડારે,	મૂરખ, માન. ૮
વિચારી જોને વીરા, હૈયડાના બહાલા વીરા.	
બુદ્ધિસાગર ધીરાંરે,	મૂરખ, માન. ૯
	સુરત.

૫

યોગ પદ,

ઔધવજી સંદેશો કહેજે શ્યામને.

- સાચા યેગી સાધો અનુભવ યોગને,
બાળી નાખો મોહ વૃક્ષતું મૂળ જો.
તૃષ્ણા ત્યાગ્યા વણુ ત્યાગી તરકટ કહ્યા,
ઢાંગ ધતીંગે સાધુપયું અડો વૂળ જો. સાચા—૧
- વિષયવાસના વિષને વેગે વા જો,
માન મહત્તાથી રહેજો ઝટ દૂર જો.
હું ને મહારૂ મમતાની એ વાસના,
ટળતાં પ્રગટે શાશ્વત સુખ ભરપૂર જો. સાચા—૨
- સુરતા સાધો ત્રિપુટીને ધ્રુવરન્દ્રમાં,
નાલિ કમળમાં સુરતા પહેલી રખાયજો.
સિદ્ધિયોના લોભે લેપાશો નહી,
અખંડ અજરામર આનંદ સુહાય જો. સાચા—૩
- અસંખ્યપ્રદેશે દ્રષ્ટિ વાળો વેનથી,
સોડહું સોડહું સમરો આતમરામ જો.
રાગ દેષને ત્યાગી મન શુદ્ધિ કરો,
પુણ્ય પાપની વાંછાતું નહિ કામ જો, સાચા—૪
- બાહ્ય ઉપાધિ ખટપટ લટપટ ત્યાગીને.
આત્મજ્ઞાનથી સેવો નિર્મળ દેવજો.
નિઃસંગતાના ભાવે નક્કી પામશો,
સહજ શુદ્ધ જે અનુભવ અમૃત મેવજો. સાચા—૫
- સમતાભાવે સાધો સહજનનન્દને,
માનવ ભવતું ક્ષણ એહિજ નિર્ધારજો.
બુદ્ધિસાગર અનુભવયોગે પામીએ,
સ્તનત્રયી શિવ નગરી જગ જ્યકાર જો. સાચા—૬
- સુરત.

૬

સાધુ.

રાગ ઉપરનો.

- સાધુ લક્ષણુ, સાચાં સમજે સાનમાં,
સમતા દરિયા, જ્ઞાનથી ભરિયા બેશજે.
- સુખ દુઃખ આવે સમભાવે વર્તે સદા,
કર્મોદયથી કરે નહીં કદી કલેશજે. સાધુ. ૧
- માન અને અપમાનમાં સમભાવે સદા,
લાલાલાલે સમભાવે મુનિરાયજે.
- દીવાની દુનિયાથી ડરતા નહીં જરા,
સંકટ આવે મનથી નહીં અકળાયજે. સાધુ. ૨
- ખટપટના ખાડાને કદીય ન ખોદતા,
કપટ કળાને કેળવતા નહીં લેશજે.
- કપટ કરે કે નિંદે તો પણ શાન્તતા,
સાથે સિદ્ધિને પહેરી સાધુ વેશજે. સાધુ. ૩
- ધર્મ ક્રિયામાં ઢાંગ કે હોય ન ધૂર્તતા,
વિષયવિકારનું બાળી નાખે મૂળજે.
- વંદે ચક્રી તો પણ મકલાતા નહીં,
મનમાં સરખું ભાસે સોનું ધૂળજે, સાધુ ૪
- સિદ્ધાન્તોના સત્ય રહસ્યને જાણુતા,
આતમના ઉપયોગે વર્તે સ્થિરજે.
- પરિસહો સહેવામાં પાછા નહીં પડે,
ધર્મધ્યાનમાં મેરૂપરે જે ધીરજે, સાધુ ૫
- નિસંગી નિર્મલ નિશ્ચલ મન જેહનું,
નિરાકારનું કરતા નિશ્ચિન ધ્યાનજે.

૭

માલંબન ને સાધે સાદરભાવથી, જ્ઞાન ધ્યાનમાં રહેતા બહુ ગુણતાનજો	સાધુ ૬
ઉચ્ચમના થઈ ઉપદેશે છે ધર્મને, અમભાવે ભોગવતા કર્મના ભોગજો.	
નિંદા, લવરી ઇર્ષ્યા, વ્યાડી, ત્યાગતા, શોક કરે નહિ ઉદ્ધયે આવે રોગજો.	સાધુ. ૭
જ્ઞાન વાણીને ભણુતા ગણુતા પ્રેમથી, પરના અવગુણુ ખોલે નહીં, તલભારજો.	
પ્રાણુાન્તે પણ પરના દોષો નહીં કહે, હાથ ધરે જે ક્ષમાતણુ હથિયારજો.	સાધુ ૮
દોષીને પણ દોષી એમ ન ખોલતા, સાગરપેઠે ગંભીરતા ધરનારજો.	
વૈરાગી ત્યાગી સૌમાગી યોગી છે, મંત મહંત ભદંત મુનિ અણુગારજો.	સાધુ ૯
વેર વિરોધને ઝઘડા ટંટા ટાળતા, રાગ ગુણીનો, કદીય ન દેતા ગાળજો.	
બુદ્ધિસાગર, ધન્ય ધન્ય તે મુનિવરા, દશેન દીડે સેવે મંગળ માળજો.	સાધુ ૧૦
	સુરત.

૮

શ્રાવક

રાગ ઉપરનો.

- શ્રાવક લક્ષણુ, સાચાં ગુણુજે પ્રેમથી,
ગંભીર મનને, પરની નિંહા ત્યાગજે.
- રંગ ધરે જે ચોલ મજીઠસમ ધર્મનાં,
ન્યાં ન્યાં ગુણુ દેખે ત્યાં વર્તે રાગજે. શ્રાવક ૧
- ન્યાય નીતિથી વર્તે કુળવટ સાચવી,
ન્યાય થકી જે સઘળું વિત્ત કમાયજે.
- લગ્નગુ, દયાગુ, દાક્ષિણતા ભર્યાં,
મિથ્યાધર્મે કદી નહીં ભરમાયજે. શ્રાવક ૨
- નવ તત્વોનું જ્ઞાન કરે ગુરુગમ થકી,
દેવ ગુરુને નિંદે નહિ ધરી દ્વેષજે.
- બહાદુર થઈને ધર્મ કૃત્ય કરતો રહે,
બૂઠા ભેદના કાઠી નાંખે કલેશજે. શ્રાવક ૩
- શુદ્ધાચારને શુદ્ધ વિચારને સાચવે,
દારૂ માંસ થકી જે રહેતા દૂરજે.
- જૈનધર્મની વિનય ધ્વજા કરકાવતા,
જૈનોની વૃદ્ધિમાં વર્તે શૂરજે. શ્રાવક ૪
- પટે પિંડ પણ જૈનધર્મ નહિ ત્યાગતા,
તન મન ધનથી, ધર્મ વૃદ્ધિમાં રાગજે.
- સાધુની વૈયાવર્યે રાજી રહે,
મિથ્યાધર્મનો જે ન લગાડે ડાઘજે. શ્રાવક ૫
- સમકિલ સાથે શ્રાવકનાં વ્રત પાળતા,
હીન દુઃખીનો કરતા જે ઉદ્ધારજે:

૯

- પ્રાણાંતે પણ શાધુ નિંદા નહીં કરે,
 સત્ય વચનની ટેકે જગ જયકારજો. શ્રાવક ૬
- લલનાથી પણ અધિક ધર્મની લાગણી,
 દેવશુરને ધર્મની શ્રદ્ધા ખેશજો.
 વ્યવહારે વર્તે છે, અન્તર કૃષ્ટિથી,
 સદ્વર્તનમાં, આનંદ હોય હુમેશજો. શ્રાવક ૭
- દ્રવ્ય ક્ષેત્રને કાળ લાવને જાણુતા,
 કૃષ્ટિરાગે કદી નહીં સુંઝાયજો.
 શ્રવણ કરે છે શુરની વાણી ંહાલથી,
 ધર્મ ફેલાવો કરવા મન હરખાયજો. શ્રાવક ૮
- દેવશુરની સેવા કરે બહુ ભકિતથી,
 શુદ્ધોપયોગે ધ્યાવે આત્મરાયજો.
 પિંડસ્થાદિક ધ્યાને વર્તે મગ્નતા,
 આત્મસમાધિ વરવા ઉચ્ચ ધાયજો. શ્રાવક ૯
- સાધુવ્રત લેવાની તીવ્રેચ્છા સદા,
 નિશ્ચયનયથી આત્મ છે આદેયજો;
 સઘળાં તત્વો જ્ઞેયપણે જે જાણુતા,
 આશ્રવતત્વને જાણે મનમાં હેયજો. શ્રાવક ૧૦
- ત્રણ કાળમાં શુરનું વંદન જે કરે,
 વિનય વિવેકે રહી સદા ગુણવાનજો;
 બુદ્ધિસાગર, આત્મ ઉન્નગરતા લહે,
 શ્રાવક એવા પામે શ્રી ભગવાનજો. શ્રાવક ૧૧
- સુરત.

૧૦

સર્વધર્મસાર,

રાગ ઉપરનો.

- સર્વ ધર્મનો સાર કહું છું સમજનો,
સમતા રાખો રાગ તણ વળી દ્વેષજો.
ક્રોધ કપટ ઈર્ષ્યા અભિમાનને ત્યાગીએ,
અહ મમત્વના ટાળી નાંખો કલેશજો. સર્વ ધર્મ ૧
- દોષીપર પણ કરુણાદૃષ્ટિ કીજીએ,
સદ્ગુણી પર ધરીએ સદ્ગુણ રાગજો.
પક્ષપાતને ત્યાગી તત્ત્વ વિચારીએ,
નિંદા લવરી ટેવનો કીજો ભાગજો. સર્વ ધર્મ ૨
- વૈર વિરોધને વિરુદ્ધ કૃત્યથી વેગળા,
પરની હાંસી ત્મજીએ ભજીએ દેવજો.
મન વચન કાયાથી હિંસા ત્યાગીએ,
સાચું બોલી કીજો સંતની સેવજો. સર્વ ધર્મ ૩
- પરનું ભુરૂ પ્રાણાંતે પણ ત્યાગીએ,
મનમાં ધરીએ દયાધર્મ જયકારજો.
પાખંડ વૃત્તિને પરિહરીએ જ્ઞાનથી,
પરોપકારથી કીજો જગ ઉદ્ધારજો. સર્વ ૪
- પરહારા પરધન પત્થર સમ જાણીએ,
રાખો સહુની સાથે મૈત્રીભાવજો.
આતમ તે પરમાતમ જાણી સેવીએ,
તણ કૃપણતા લીજો લક્ષ્મી લહાવજો. સર્વ ૫
- હુઃખ ન દેવું જરા માત્ર પણ કોઈને,
ગર્વે ન કરીએ મોટા સાથે વાદજો.
અવ ર જાણી હિતકર યોગ્ય તે બોલીએ,
મોટા સાથે વહો ન થઈ ઉન્માદજો. સર્વ ૬

૧૧

સાચું તે મહાઈ' માનીને ચાલીએ, વિનય કરે મોટાનો નરને નારને. હાનિકારક દુષ્ટ રીવાળે ત્યાગીએ, કડવી વાણી બોલો નહિ તલભારને	સર્વ ૭
સહુતું સાઈ ઇચ્છે સજ્જનતા ધરી, મનની સ્થિતિ સદા ધરે સમતોલને, ન્યાય નીતિથી જરા ન રહીએ વેગળા, ઉચ્ચ ધર્મથી શાશ્વતસુખ રંગરોળ બે.	સર્વ ૮
મનની શુદ્ધિ રાખો પરભવ શુદ્ધતા, જ્ઞાન શીયળ તપ ધર્મ ખરે જ્યકારને, ઉત્તમ બોધે કીએ આતમ ઉચ્ચતા, ઉત્તમ બોધે મુક્તિ શિદ્ધ થનારને.	સર્વ ૯
નિત્ય સુખની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રેમથી, ઉદ્યમ કરશો ધરી ધર્મનો સારને. બુદ્ધિસાગર, સિદ્ધિ સમતા ભાવથી, પડ્ દર્શનમાં બેશો કરી વિચારને.	સર્વ ૧૦

સુરત.

૧૨

વૈરાગ્ય.

રાગ ઉપરનો.

- ચેત ચેત જાગીને ઝટપટ જીવડા,
મોહ ઉંઘમાં આયુષ્ય એળે જાય જો.
ઉંઘે ઉંઘણુ જન્મ જરાના દુઃખમાં,
કાળ અનાદિથી ભવમાં ભટકાય જો. ચેત—૧
- દેહાધ્યાસે દુઃખ અનંતાં પામીયો,
દેહાધ્યાસને છોડી દે બહાદુર જો.
ભડારું જગમાં જરા ન કોઈ જણાય છે,
મહારૂ મહારૂ કરતાં દુઃખ ભરપૂર જો. ચેત—૨
- જે દેખે તે જડ છે તેમાં તું નહિ,
કેવળી ભાષે સત્ય વચન સુખકાર જો.
શુદ્ધ સ્વરૂપી આતમ એકજ તું ખરો,
સોડહું ધ્યાને ઉતરે તું ભવપાર જો. ચેત—૩
- ક્ષણમાં ભૂલી દુનિયામાં શું હોડતો,
ભણ્યું ગણ્યું શા માટે કરતો ધૂળ જો.
મોહવાસનાથી સુખડાં નહિ સંપન્ને,
પકડી લેને ધર્મ તત્ત્વનું મૂળ જો. ચેત—૪
- આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ સહુ જન્મળ છે,
તેથી ફરે થા તું ધરીને ધર્મ જો.
દીવાની દુનિયાથી ફરે રહી સદા,
છોડ છોડ તું બાંધ્યાં સઘળાં કર્મ જો. ચેત—૫
- કનક કાન્તાની માયામાં દુઃખ છે,

૧૩

શા માટે તું પરમાં ધરતો રાગ જો.
 સઘળું છેડી ચાલીશ ક્ષણમાં માનજે,
 લાવ લાવ અરે મનમાં ઝટ વૈરાગ જો.
 રત્નત્રયીનું સ્થાનક શા ધત સુખમયી,
 આતમ તું પરમાતમ ધ્યાને હોય જો.
 ખુદ્ધિસાગર અવસર પામી ચેત જો,
 આતમ ધ્યાને નહે ન કોને કોય જો.

ચેત—૬

ચેત—૭

સુરત.

૧૪

જવને શીખામણુ.

ચેતાણું ચેતી લેજેરે એ રાગ.

જવલડા ઝટપટ નવુરે, ઝટપટ લટપટમાં શું મુજયો.
 મોહ માયામાંહિ મકલાતાં, શિવપુર પન્થ ન મુજયો, જવલડા ૧
 મસ્તાનો થઈ મગરૂરીમાં, ભૂલી કરે ભડાકો.
 ખચીત આયુ' ખૂટી જતાં, થાશે ઘડંઘડાકો. જવલડા ૨
 બાજબાજ લાતલાતા, ગાળંગાળા આવો.
 વાત તણકા ગપ્પગડાકા, મારો નહિ પાણુ ફાવો. જવલડા ૩
 વાતવાતમાં લડી પડીને, ધમંધમા બહુ કરશો.
 ઉચાળો અણુધાર્યો ભરશો, ડામ કઢી નહિ ઠરશો. જવલડા ૪
 ગપ્પાં સપ્પાં નાતજતનાં, ઝઘડામાં જકડાખો.
 પ્રાણુ પલકમાં પડતો રહેશે, ખત્તા દુઃખના ખાઓ. જવલડા ૫
 સોટી ઝાલો કુતરપાળો, હસતા હસતા ચાલો.
 એક દીન ડાયું ફાટી જશે, પરભવ પંથને ઝાલો. જવલડા ૬
 પહેરો પાઘડી, પાય ઘડીની, મરડી મૂછે મ્હાલો.
 બણી ઠણીને અંતે મરવું, ઠાઠ પડી રહે ડાલો. જવલડા ૭
 છેલ છળીલા શાહને શાણુ, પણ અંતે ગભરાણુ.
 પ્રભુ ભન્યા વણુ પાર ન પામ્યા, પાપ કર્મ પકડાણુ. જવલડા ૮
 બાજુગરની બાજુ જેવી, ખચીત દુનિયા ખોટી,
 મરતાં સાથે માલ ન આવે, લખપતિને લંગોટી. જવલડા ૯
 લાખ ચોરાશી ભટકો ભારી, ચેતો નરને નારી.
 બુદ્ધિસાગર અવસર પામી, ધર્મ કરો સુખકારી. જવલડા ૧૦
 સુરત.

૧૫

માયા, રાગ ઉપરનો.

માયા મહા મસ્તાનીરે, દુનિયા કીધી સર્વ દીવાની.
ભણીગણીને પંડિત ભૂટ્યા, હાથ ન રહી હુંશિયારી. માયા ૧
બેગી જુટ્યા ભોગી ભૂટ્યા, તપસી ગયા પણ લપસી.
વિદ્યાસી મન્યાસી ભૂટ્યા, માયાની પણ ખપ શી? માયા ૨
બાવા ભૂટ્યા બાવી ભૂટી, સાધુ પણ સપડાયા.
લંગોટા જંગોટા ભૂટ્યા, પરીક્ષકો પકડાયા. માયા ૩
ડહાપણના દરિયા કેઈ ડુટ્યા, પુરાણી પણ પડીયા.
કવિયોને કેઈ કાળા કીધા, સાધુ થઈ કેઈ સડીયા. માયા ૪
રંકને રાજ નહાના મોટા, ઇન્દ્ર ચન્દ્ર લપટાયા.
માયાએ મુનિયોને છળીયા. બળીયાને બીવરાયા. માયા ૫
યુવાનને અથડાયા ભવમાં, ભ્રમ જ્ઞાનને ભારી,
આખી બાવા જગમાં ચાવા, ગયા ઉમર તે હારી. માયા ૬
ત્યાગી વૈરાગી પણ પડીયા કોઈ ન રહીયા ખાલી.
શુદ્ધવાસીને ગભરાયા, રહ્યા ઠાઠ સહુ ઠાલી. માયા ૭
માયા છે મસ્તાની મોટી, વશ કીધા જગ પ્રાણી.
બુદ્ધિસાગર, ધ્યાન ધરે સુખ, માયાની ધુળધાણી. માયા ૮
સુરત.

૧૬

મૃત્યુ

રાગ ઉપરનો.

અરે જીવ પામર પંખીરે. માથે મૃત્યુ બાજ છે મોટો.
 ગફલતનાં ગમગીન બન્યાથી, વળે ઘડીમાં ગોટો. અરે ૧
 ઝડપ દેઈને ઝડપે ઝટપટ, વાર ન લાગે ઝાઝી.
 રમત ગમતનો રંગ બગાડે, બગડી જાવે બાજી. અરે ૨
 રાજન સાજન મહાજન મોટા, મૃત્યુ આગળ છોટા.
 ભલાભલા પણ ઉઠયા ભાગી, ખેલ થઈ ગયા ખોટા. અરે ૩
 ફક્કડ થઈને અક્કડ ચાલે, મારગ સિદ્ધો ઝાલે.
 કાળ પકડશે વજૂંપેટીમાં, પેસો જો પાતાળે. અરે ૪
 જેની હાકે ધરણી ધુળે, તે પણ ઉઠયા ચાલી.
 માટી કાયા, માટીમાંહી, ઝટપટ જાશે ખાલી. અરે ૫
 ભણો ગણો પણ અંતે ભય છે, આંખ મીંચાશે ઉંડી.
 કાયા વાડી કરમાશે ઝટ. કપટ કળા સહુ કૂડી. અરે ૬
 મુસાફર તું માન માનવી, સગાં ન સાથે આવે.
 કરશે તે ભોગવશે ભવમાં, કર્યાં કર્મ સહુ પાવે. અરે ૭
 આશામાં અમથા અથડાવું, ભ્રાંતિમાં ભરમાવું.
 જીવન સઘળું હારી જાવું, પાપ પાશ પકડાવું. અરે ૮
 વિષય વાસના વિષ છે બહાલું, આશાનું અજવાળું.
 માન મૂર્ખ મન ખોટું તે સહુ, ઠામ રહે સહુ ઠાલું. અરે ૯
 કરો વ્યાપારો ભલે હજારો, સત્તામાં છે ખત્તા.
 કરો નોકરી હાજી હા કરી, સદ્દામાં છે બટ્ટા. અરે ૧૦
 કરો કર્મ પણ શર્મ ન છેવટ, મુક્તિ માર્ગ ઝટ ઝાલો.
 બુદ્ધિસાગર, અવસર પામી, સમતા સુખમાં મહાલો. અરે ૧૧
 સુરત.

૧૭

ઐહયિક કર્મ.

ઐનકા ધર્મ જણાયા બે

ઉદયે કર્મો આવેરે, જીવને ખૂબ નચાવેરે.
 સીતા સતીની શર્મ ન રાખી, વનમાં દુખડાં વીત્યાં;
 નંદિષેણુને નરમ કર્યા બહુ, જીતાયે નહિ જીત્યાં. ઉં ૧
 આર્દ્રકુમારને ઉદયે આવ્યાં, પરણી પોતે પડીઆ;
 કાને વીર પ્રભુને ખીલા, ઠોકયા કર્મે નડીઆ. ઉં ૨
 તીર્થંકર લોગાવલી કર્મે, ત્રેવીસ પરણ્યા નારી;
 ભલા ભલાને કર્મ ન છોડે, હાથ ન રહે હુશિયારી. ઉં ૩
 મુંજ મહીપતિ જગમાં મોઠો, ઘર ઘર ભિક્ષા માગી;
 આષાઠા આચારજ ઉત્તમ, બનીઆ વેશ્યા રાગી. ઉં ૪
 પાંડવ વનવાસી થયા પાપે, નળ દમયાંતી વનમાં;
 કલાવતીના હાથ કપાયા, માત ફરે છે મનમાં. ઉં ૫
 પારાસરને ખુબ પજવીઆ, કામ ઉદય થયો ભારી;
 શ્રેણિક રાજા નરક સિધાવ્યા, બગડયા બહુ પ્રહ્લચારી ઉં ૬
 લોગાવલી કર્મે લોગવવાં, કોઈતું કાંઈ ન ચાલે;
 ખુદ્ધિબળ ઉપાયો અવળા, કર્મોદય ગુણ ખાળે. ઉં ૭
 ડાહ્યા ડમરા થઈ ગયા ભમરા, બળવંતા બળ હાર્યા;
 સતી સાધુની લાજ રહી નહિ, ઉગાર્યા નહિ ઉગાર્યા. ઉં ૮
 અકળકળા કર્મોદયની અહો, જરા ન રહે જબરાઈ;
 નવ નવ રંગો ઘડી ઘડીના, પ્રારબ્ધે દુઃખદાર્યા. ઉં ૯
 લોગાવલી કર્મે લોગવવાં, સમભાવે નરનારી;
 સમતા રાખે સંકટ સમયે, બહુ તેની બલિહારી. ઉં ૧૦
 પ્રત લેઈને બહુ જન વણુશે, સમજે સજ્જન ડાહ્યા;
 ખુદ્ધિસાગર સમજે સાચું, સમભાવે મુનિરાયા. ઉં ૧૧

સુરત.

૧૮

સમતા,

રાગ ઉપરનો.

- સુંદર સમતા સાચીરે, રહેશો તેમાં રાચીરે.
 સમતાથી શાશ્વત છે સુખડાં, મનનાં પાપ મટાવે;
 નિર્મળ મનડું થાવે, નક્કી, કર્મ કલંક કટાવે. સુંદર. ૧
- સમતા ત્યાં મમતા નહીં સમજો, મુક્તિ સહુને મળશે.
 સમતાયોગે સાધુપાત્રું છે, તનના તાપો ટળશે. સુંદર. ૨
- સમતા ક્રોધ હડાવે સઘળો, સમતોલે મન છાજે.
 નીચ ઉચ્ચનો લેહ ન નિરખે, ગગન ગઢે જઈ ગાજે. સુંદર. ૩
- અન્તર્મુહૂર્તમાંહિ આપું, સર્વ જનોને સિદ્ધિ.
 મુજ સેવ્યાથી નિશ્ચય મળશે, રમણિક ક્ષાયિક ક્રદ્ધિ. સુંદર. ૪
- નાત બાતના લેહથી ન્યારી, વૈર ઝેરને વાઢે;
 કપટવલ્લિનું મૂળજ કાપે, કુમતિ, મનથી કાઢે. સુંદર. ૫
- શુભાશુભ સંકલ્પ સમાવે, મનડું મલીન મટાવે.
 આશાના છેદે અકુરો, હઠના વાહ હડાવે. સુંદર. ૬
- સમતા અમૃત સાચું સજ્જન, પીશો પ્રેમ કરીને.
 અલખ ખુમારી અવિચળ આપે, હર્ષને શોક હરીને. સુંદર. ૭
- સમતાની સુંદર શિખામણ, મહન્ત મુનિવર માને.
 નિંદા કુદ્યલી દૂર નિવારી, શુભ ગાવે છે ગાને. સુંદર. ૮
- વૈરાગી ત્યાગી શૌભાગી, રહ સમતામાં રાજ.
 બહાલી સન્તા સહુને વિશ્વે, ગેશ છે ત્હેની બાજ સુંદર. ૯
- કળ્યા કંકાસોને કાઢે, બ્રાતૃભાવ વધારે.
 નિર્મળ મન પન્માતમ નક્કી, તુર્ત જીવોને તારે, સુંદર. ૧૦
- અન્ત શુભનું કારણ એકજ, મુક્તિ પદ ઝટ મળશે.
 બુદ્ધિસાગર સમતા ટેકે, તુર્ત કર્મ સહુ ટળશે. સુંદર. ૧૧
- સુરત.

૧૯

વિષય વાસના,

વૈકુંઠ મારગ છે વેગળોરે—એ રાગ.

વિઙ્ગવી વિષયની વાસ્નારે, સ્વપ્નામાં નહિ સુખ હો લાલ.
 આશા અંતરમાં ઉડી વસેરે. દાવાનળ સમ દુઃખ હો લાલ. વિઙ્ગવી. ૧
 ઘડી ઘડીમાં રંગ ઘણા હુવેરે, જગડ ઇચ્છા જોર હો લાલ.
 ડહાપણુના દરિયામાં દેવતારે, દુઃખ વાદળ ઘણું ઘોરહો લાલ. વિઙ્ગવી. ૨
 ભમરા પેઠે મનડું બહુ ભમેરે, લેશ નહિમનમાં લાજ હો લાલ.
 વેદોદય સંસ્કારો વેગથીરે, પ્રગટી કરતા કાજ હો લાલ. વિઙ્ગવી. ૩
 ઉનાળામાં ખી ઉનાં હુવેરે, દૃષ્ટિએ ન દેખાય હો લાલ.
 વૃષ્ટિ, મેઘની વરસતારે, પ્રગટ અંકુર પ્રગટાય હો લાલ. વીઙ્ગવી ૪
 સાધુ સન્યાસીને સંતનેરે, વિષય કરાવે વેઠ હો લાલ.
 કામ ઉદયથી કાળાં કર્મછેરે, ઠરે ન ઠામે ઠેઠ હો લાલ. વીઙ્ગવી. ૫
 સમબબ્યું મન શાહપણું ભજેરે, ક્ષણમાં સટકે ખહાર હો લાલ.
 લાજ ન રાખે લખપતિતણીરે, સાધુ શીલ હરનાર હો લાલ. વિઙ્ગવી. ૬
 યોગીને ક્ષણમાં ભોગી કરેરે, લાજ ન રાખે લેશ હો લાલ.
 ધર્મની સમજણુ નાખે ધૂળમાંરે, કુડી ચિતા કલેશ હો લાલ. વિઙ્ગવી. ૭
 નર શૂરા યોગી નપુંસક હુવેરે, લાગે લલના પાય હો લાલ.
 પ્રતિજ્ઞાઓ પડતી મૂકતારે, કામે કર્મ કરાય હો લાલ. વિઙ્ગવી. ૮
 બાચક ધૂમાડાના બહુ ભરોરે, પણ આવે નહિ હાથ હો લાલ.
 ખસને ખણુતાં સુખન સલ્યછેરે, અંતરની નહિ આથ હોલાલ વિં ૯
 ભણ્યું ગણ્યું બૂલાતું ભોગથીરે, તપસી લપસી જાય હો લાલ.
 ક્રીડા જેવા કામના કર્મથીરે, ખત્તા દુઃખના ખાય હો લાલ વિઙ્ગવી ૧૦
 ધન્ય ધન્ય વિષય વાસના ટાળતારે, બહાદુર થઈને ખેશ હો લાલ.
 બુદ્ધિસાગર આતમ જ્ઞાનથીરે, કામના નાઠા કલેશ સો લાલ. વિઙ્ગવી. ૧૧
 સુરત.

૨૦

જીવનની અસ્થિરતા.

રાગ ઉપરનો.

- જીવલડા ઝટપટ નવુંરે, અંતે ઝટપટ થાશે જોટી;
સંચુ' સઘળું સાથ ન આવે, લાખ નહિ લંગોટી. જીવલડા ૧
- કપટ કળા કેળવશે કોટી, પણ સહુ નવું છોડી;
લોભે લક્ષણ લાખો જોશો, દુઃખડાં આવે હોડી. જીવલડા ૨
- આથડશો ઉંઘા થઈ અવળા, પડતી રહે પંચાતો;
ઝટપટના ખાડાને જોટી, પડીને દુઃખડાં પાતો. જીવલડા ૩
- પરનું ભુરૂ તાકે ભુડથલ, પણ પોતાનું થાતું;
ઉંદર જોદે ભુરંગ ભોગવે, જીવન નિષ્કળ નતું. જીવલડા ૪
- આખો દીવસ બહુ અથડાતો, ધંધા માટે ધાવે;
જીકું ખોલે જીકું તોળે, પાપ કર્મ દુઃખ પાવે. જીવલડા ૫
- રચી પચીને રહો રાજી પણ, બગડે અંતે આજી;
અનંત ચાલ્યા અનંત ચાલે, ક્ષણિક રૂઢિ નહિ છાજી. જીવલડા ૬
- ખેટા ખેટી મામા માશી, કાકા કાકી કરજો;
મહારૂ તહારૂ પડી રહે સહુ, તરવું હોય તો તરજો. જીવલડા ૭
- પુત્ર પુત્રીઓને પરણાવો, મહાડી મહેલ ચણાવો;
ખાટ ખાટલા પાટ પાટલા, પડી રહે સહુ નવો. જીવલડા ૮
- માલ ન અંતે મોઝમઝામાં, પડતું રહેશે જોખું;
કમડી ચમડી ચુંથાશે ચટ, ચતુર માન મન ચોખખું. જીવલડા ૯
- ધમધમા ધીંગાણું નાણી, મમતા માયા છોડો;
અનુભવ કરશો તો સુખ વરશો, મુક્તિ માર્ગમાં હોડો. જીવલડા ૧૦
- મનની અચળતાને મારી, જીવન સઘળું સુધારી;
બુદ્ધિસાગર શાન્ધત શાંતિ, પામો નરને નારી. જીવલડા ૧૧
- સુરત.

૨૧

સ્વપ્નવત્ સૃષ્ટિ.

રાગ ઉપરનો.

સૃષ્ટિ આ સ્વપ્ના જેવીરે, જેવા પાણીના પરપોટા;
 કાંકાં મારે ફેાગટ કુલી, ખેલ થશે સહુ ખોટા. સૃષ્ટિ ૧
 અકળતું જલ અળપાશે ઝટ, વાર ન વાદળ ગોટો;
 જોયું સઘળું જરૂર જાશે, થાય શું મનમાં મોટો. સૃષ્ટિ ૨
 જન્મ્યા તહેને જરૂર જાવું, જરા વારમાં જોતાં;
 રાવ રંકને રાણા ચાલે, ચાલે પુણ્ય પનોતાં. સૃષ્ટિ ૩
 ખેલ ફરે છે ક્ષણ ક્ષણમાંહિ, જોતાં વિભુશી જાશે.
 મહારૂ મહારૂ શું મન માને, પાછળથી પસ્તાશે. સૃષ્ટિ ૪
 આઘું વિજલીતું અજવાળું, વિભુશે વાર ન લાગે;
 જલ ણિંદુ પંકજપર જેવું, જાણી નેગી જાગે. સૃષ્ટિ ૫
 ખ્યારૂ કુંદુંખ માન્યું પ્રાણી, અંતે તે અળપાતું;
 પરલવના મારગને પકડીશ, કરી કર્મનું ખાતું. સૃષ્ટિ ૬
 મન આહો તે માની લેતું. દુનિયામાં થઈ ડાહ્યો;
 અલખ ખલકમાં અમર રહે નહિ, પાણીનો પરછાયો. સૃષ્ટિ ૭
 ચેલા ચેલી જાશે ચાલી, કુલ ન મનમાં કાલી;
 પુણ્ય પાપ લોગવશે પોતે, ઠાઠ તંજા હે ઠાલી. સૃષ્ટિ ૮
 લડતો વડતો લક્ષ્મી લોલે, પાછળ પોકો પડશે;
 સ્વાર્થતાણી મારામારી સહુ, નકકી અંતે નડશે. સૃષ્ટિ ૯
 વહેતું નદીનું પાણી વહેલું, ખરખર થાશે ખાલી;
 છેલ છખીલા છોગાલા સહુ, ઉઠ્યા અંતે ચાલી. સૃષ્ટિ ૧૦
 સમન્વને શિખામણુ સઘળી, વળશે શિવપુર વાટે;
 બુદ્ધિરાગર અવસર પામી, ચેતો શિવસુખ માટે. સૃષ્ટિ ૧૧
 સુરત.

૨૨

શિખામણુ.

રાગ ઉપરનો.

સમજ મન જીવડા સમજુરે, મોહે શા માટે મકલાતો;
 પરને પાતાનું માને પણ, ખતા ખુબ તું ખાતો સમજ. ૧

જડની માયા જળની છાયા, વાદળ છાયા જેવી;
 ખોટાને મોહું, માને પણ, અંતે વાટજ લેવી. સમજ. ૨

ભૂલી નિજ જાતિને ભૂંડા, દીન થઈ કેમ હોડે;
 પરથી તોડે તે નિજ જોડે, ચડશે શિવ વરધોડે. સમજ. ૩

ઝડપવારમાં કાળ અપાડો, લાગે શું લલચાયો;
 અન્તરમાંહિ સુખડાં અવિચળ, આહિર શું ભરમાયો. ? સમજ. ૪

આહિર શોધે વજ્યું ન જીરુધળ, હાથન આંચો હીરો;
 પરખી લે ચેતનને પરગટ, સમતા સુખ સનૂરો. સમજ. ૫

મોહથકી ભવમાં છે મરવું, ત્યાગે તુર્ત ઉગરવું;
 મન માર્યાથી રહે ન મરવું, બહેલા શિવ સુખ વરવું. સમજ. ૬

ઉલટી આંખે દેખી લો નિજ, અગહળ અગકે જ્યોતિ;
 અગ્નિ કાષ્ટલણુ છે અંતર, છીપ વિષે જેમ મોતિ. સમજ ૭

થા નહિ ગાંડો ઘડી ઘડીમાં, તું છે આતમ હીરો;
 બુદ્ધિસાગર અવસર પામી, ઢીલ ન કર થઈ ધીરો. સમજ. ૮

સુરત.

૨૩

માયામાં મકલાયો.

રાગ ઉપરનો.

માયામાં મકલાઈ મુંઝીઓરે, જપિયા નહિ જીનદેવ હો લાલ-માયા.
 પૈસા માટે પાપ કર્યા પુરાંરે, તજી ન કુડી ટેવ હો લાલ-માયા ૧
 જીલું બોલ્યો ઝાઝું જાણીનેરે, ચોરીમાં ચતુરાઈ હો લાલ.
 મૈથુન લજ્જા છોડી સેવીઓરે, હયડામાં હરખાઈ હો લાલ-માયા ૨
 પરિગ્રહની તૃષ્ણામાં પેશીઓરે ક્રીધાં પાપ કરાડ હો લાલ.
 અલક્ષ્ય લક્ષણુ અવળી ચાલમાંરે, જડે ન જગમાં જોડ હો લાલ-માયા ૩
 નિંદા કીધી પત્ની નેહથીરે, જોયું ન પાછું જરાય હો લાલ.
 દગા પ્રપંચો કીધા દોડીનેરે, મમતામાંહિ મરાય હો લાલ.-માયા ૪
 આઠો અવળો ઝાઝું આથડયોરે, ભમિયો ભવ અનંત હો લાલ.
 લક્ષ્મી લાલચમાં લથડયો ઘણુરે, કામ તણા નહિ અંત હો લાલ-માયા ૫
 કામ વિષયથી દેખી કામિનીરે, સ્વાસ્થમાંહિ અંધ હો લાલ.
 ધાર્યા નહિ પરમાતમ ધ્યાનમાંરે, ઢાંગ ધત્તિગે ધ્યાનરે હો લાલ-મા ૬
 ઉચ્ચ થયો નહિ જગ ઉંચ્ચો ઘણુરે, મેલ્યો ન માન મરોડ હો લાલ.
 સન્ત સમાગમ ક્ષણુ નવિ સેવિયોરે, ક્રીધાં કુડાં કોડ હો લાલ.-માયા ૭
 ભમતો ભૂતની પેઠે ભ્રાંતથીરે, ગ્રહ્યું ન આતમ જ્ઞાન હો લાલ.
 રાગ દ્રેષને નહિ રોકિયારે, ધર્યું ન આતમ ધ્યાન હો લાલ. માયા ૮
 પરમાતમથી ક્રીધી ન પ્રીતડીરે, દયા ન ક્રીધી દીલ હો લાલ.
 લથડયો લાખ ચોરાશી ચોનિમાંરે, ધર્મમાં ક્રીધી ઠીલ હો લાલ. માયા ૯
 દશ દષ્ટાંતે પામી દોહલોરે, માનવનો અવતાર હો લાલ.
 બુદ્ધિસાગર ધર્મ ધર્યા થકીરે, જગમાં જયજયકાર હો લાલ. માયા ૧૦

સુરત.

૨૪

સત્યધર્મ, કેઈ પરીક્ષક પામી શકે.

રાગ ઉપરનો.

પામે સત્ય ધર્મ કેઈ પા ખુરે, મૂઠ ન જાણે મર્મ હો લાલ ભક્ત થઈ ભટકે છે ઢોંગીઓરે, ધરે નહિ મન ધર્મ હો લાલ.	પામે ૧
જટા વધે છે વડના ઝાડનેરે, રહે શુક્રામાં વાધ હો લાલ. મુંડ મુંડાવે ગાડરીઆં ઘણારે, કાળા છે કેઈ નાગ હો લાલ,	પામે ૨
વનવાસે વસતાં પખી ઘણારે, મમતામાં મસ્તાન હો લાલ. નાગા ફરતા દીઠા નાગડારે, અહું ન આતમ જ્ઞાન હો લાલ.	પામે ૩
ટીલાં ટપકાં ઐરાં બહુ કરે રે કપટકળા બહુ કામ હો લાલ. લિક્ષા લિખારી બહુ માગતારે, મમતાની મન મામ હો લાલ.	પામે ૪
વેષ બદલતા નાટકિયા ઘણારે, સ્વારથમાં સપડાય હો લાલ. ભાષા સંસ્કૃત ભણુતા બ્રાહ્મણોરે, મનમાં માન ન માય હો લાલ.	પામે ૫
અકવૃત્તિને બગલાં બહુ ધરેરે, પકડે પરના પ્રાણુ હો લાલ. કીર્તન કરતા દીઠા કોળીઓરે, હરતા ધન દુઃખ ખાણુ હો લાલ.	પામે ૬

૨૫

ભકિત કરતા ઢીઝ ભાવડારે, હણતા હવ હઝાર હો લાલ.	
પંથ વધારે પાગંડ કેગથીરે, પાદરીનો પરિવાર હો લાલ.	૭
રાગ કરે છે વેશ્યા વેગથીરે, પરના ગુમે આગ હો લાલ.	
કંઈની પેહે આરડતા વાગુરે, કટ્ટી ન થાય કચ્ચાણ હો લાલ.	૮
દેવગુરૂને ધર્મ ન જાણતારે, નીતિ ધરે નહિ નિત્ય હો લાલ.	
ધમધમામાં ધર્મને માનીનેરે, કરે પવિત્ર ન ચિન્ત હો લાલ.	૯
સન્નપ્રમાગમ તદ્દગુરૂ યોગથીરે, સત્ય ધર્મનું જ્ઞાન હો લાલ,	
વીર ઢિનેધર વચનામૃત બહેરે, સમકિતની ઝટ સાન હો લાલ.	૧૦
માધ્યસ્થદૃષ્ટિ મનમાં ધરીરે, વાંચો આગમ અન્થ હો લાલ	
બુદ્ધિસાગર તદ્દગુરૂ યોગથીરે, પામો શિવપુર પંથ હો લાલ.	૧૧

સુરત.

૨૬

મનના વિકારો ત્યાગો.

જૈનકા ધર્મ જણાયા છે, એ રાગ.

- મનના ધર્મો મારો મર્દ, દિલનાં ટળશે સઘળાં દર્દ.
 રાગ દેષ મનમાંહિ રહેવે, મમતા ઈર્ષ્યા : માયા;
 અભિમાન અંચળતા આવે, પાખંડના : પડછાયા. મનના ૧
- હિંસા જુહું હરામપણુંને, કપટકળાનાં કર્મ;
 કામ વાસના પ્રગટે કાળી, ધુળમાં ઘાલે ધર્મ. મનના ૨
- નિંદા ચુગલી ચાડી ચોરી, મેથુનનાં મહાપાપ:
 પરની હાંસી નિજની પૂજા. ઉચ્છ્રંખલ ઉત્તાપ. મનના ૩
- હાડી શોકને હિચકારાપણું, કળ્થો બહુ કંકા :
 પ્રેમ, અરૂચી પરવસ્તુમાં, ઉદ્દાસીતતા દાસ. મનના ૪
- પૂજવાની ઈચ્છા પ્રગટે, મોટી મારામારી:
 ધર્મધર્મામાં ધસવું દોંગે, કરવી કુમતિ ચારી. મનના ૫
- ભયના ભાવો, ભ્રાંતિ ભ્રમણા, અંતરે જકડાવું:
 તુર્તવારમાં ટંગા કરવા, સુખ માટે શરમાવું. મનના ૬
- ઉચ્ચ નીચતા ભાવો ઉઠે, સ્વાસ્થ્યમાં સપડાવું;
 પ્રભુ પ્રીતમાં ભરવું ન પગલું, ગમ્મતમાં જુડાવું. મનના ૭
- સંકલ્પો વિકલ્પો સર્વે, પ્રગટે જે જે પ્રાણી;
 નાશ કરેને તેનો નહીં, અંતર અમતા આણી. મનના ૮
- અમાન ભાવે જોવું સઘળું, ખ્યાડું નહિ કે અખ્યાડું;
 આત્મભાવના ત્યારે આવ, પ્રહરવડપનું ઘાડું. મનના ૯
- જહને જહભાવે જોવાયે મનમાં નહિ મુઝાયે;
 પરમાતમ પરખાઈ પરગટ નહીં એવા ન્યાયે. મનના ૧૦
- સાદ્યું મન તે સઘળી સિદ્ધિ, આનંદ અપરોપાસ;
 ભુદિસાગર થાએ બળીઆ પામે ભવ જલપાસ. મનના ૧૧
- સરત.

૨૭

કર્મના દોષો પરિહરવા.

જીવલણ વાટ નવા શોધ વઢે. એ રાગ.

કર્મના દોષો સહુ સંહરૂં, તદા હું અજરામર થઈ કહૂં.
હું ને મહારૂં સહુ પરિહરવું, મિથ્યા મન મોટાઈ;
અસિમાનતોરે અથડાવું, ટળે વિકલ્પો વધાઈ. તદા૦ ૧
ગાગ દીવાથી ક્રોધ ન પ્રગટે, કીર્તિ કલંકમાં સમતા;
પરિવ્રજ બંધે આવે તોપણ, મન પ્રગટે નહિ મમતા તદા૦ ૨
માન અને અપમાનની વેળા, હુર્ષ શોક નવિ પ્રગટે;
સુખ દુઃખ આવે સમતા સાચી, શુદ્ધ વિચારે ન ઘટે. તદા૦ ૩
કામ ન પ્રગટે જે મહાકુટો, આશા મન નહિ આવે;
સંકટ આવે મનની શાંતિ, થોડો લોભ ન થાવે. તદા૦ ૪
કાંઈક પૂજે કાંઈક ધૂજે, નિંદા કરતા નયળા;
રાગ દ્રેષે રંગાવું નહિ, ધ્યાન વિચારે સળગા, તદા૦ ૫
મિથ્યામતમાં નહિ મુંઝાવું, મનમાં નહિ મકલાવું;
દોષીનો પણ દોષ ન ભાખું, નિંદા નહિ મન લાવું. તદા૦ ૬
પુદ્ગલમાંહિ, પ્રેમ ન ઉપજે, દેહાધ્યાસ ટળાશે;
અથા વિકલ્પા મનના યગશે, ભક્તિમાંહિ ભગાશે. તદા૦ ૭
જ્ઞાન ધ્યાનમાં શુદ્ધ રમણુતા, શુદ્ધ સમાધિ સમ્પાવું.
પરતે પોતાનું નહિ ભાસે, ધ્યાન ધારણા ધ્યાવું, તદા૦ ૮
ઉચ્ચ નીચનો ભેદ રહે નહિ, એકમેકતા કરૂં.
બુદ્ધિસાગર પરમાતમ પદ, સહેજે સાણમાં વડૂં. તદા૦ ૯
સુરત.

૨૮

પંચાત.

રાગ ઉપરનો.

હવલડા પંચાતે શીઠ પહે, બ્રાંતિના ચક્રોળે કેમ ચહે.
 પરની પંચાતોમાં પાપજ, ચિંતામાં મન બળે;
 આડી અવળી અટપટ અટપટ, લટપટમાં લડથડ. બ્રાંતિ ૧
 ચતુર થઈ સમતાને ચુકી, અવળો થઈ આથડે;
 પ્રાણ પડતાં બહુ પરતાથે, નહી નરતર નહે. બ્રાંતિ ૨
 અમુક ગાંઠે અમુક ગાંઠે, શાણો થઈ શું થડે;
 પોતાનું મૂકીને પરગટ, ઢગણું પરનાં ઢળે. બ્રાંતિ ૩
 અમુક જ્ઞાની અમુક માની, સદ્ગામાં સળવળે;
 ઉંટ સમ વાંકા અમુક ઉંઘા, ધર્મ વાત નહીં ઘડે, બ્રાંતિ ૪
 વિક્રામાંહિ વડાલ ધરીને, તકેટમાં તરફડે;
 ભૂલી ઝુલી ભવમાં ભારે, અંતે નરકમાં અંડે. બ્રાંતિ ૫
 લીંટ વિપે માળી લપટાતી, નહિ નીકળતાં મરે;
 મરીશ મૂરખા મોહ ધરીને, કુમતિ કળાથી છળે. બ્રાંતિ ૬
 ધૂમાડાના આચક ભરતાં, કંઈ પણ હાથ ન અરે;
 માથાકુટ મૂકને ઝટ મૂરખ, ફેગટ શાને ફરે. બ્રાંતિ ૭
 કર્મ કળાની અકળદશામાં, ભુંડ થઈ કેમ ભળે;
 વુઠી બાજી હવડા જાણી, હિંતે હજી શું હળે, બ્રાંતિ ૮
 અંઝવાના જળના જેવી, આતો બાજી અરે;
 યુદ્ધિસાગર બળીયો થાતાં, સુક્તિનાં સુખ મળે.
 સ્થિરતા પામી શિવમાં ઠરે ૯
 સુરત

૨૯

નકામો કેમ આથડે છે.

રાગ ઉપરનો.

અરે જીવ અમથો શું આથડે, લાલચું લોભથી મીઠ લડે.
 ધમધમામાં ધરી પડીને, અર્થ વગર આખડે;
 ઠપટકામાં થઈને કાળો, ચાર ગનિ અડવડે. લાલચુ ૧
 હરહમ હડકાયાની પેડે, લુપ્થ થઈ લડવડે;
 પ્રતિગિંબ દેખી દરપણમાં, લાસરો બહુ ભડભડે. લાલચુ ૨
 પ્રમાદમાં પોડીને પાનર, નિજવન ખોલે ખરે;
 અજ્ઞાને બનીઓ તું અથો, જરા ન લક્ષ્મી જડે. લાલચુ ૩
 મર્કટવત્ મનમાં મલકાયો, ગાળે ઘનની પરે;
 અભિમાન રાવણુતું આણું, ધર્મ જરા નહિ ધરે. લાલચુ ૪
 છેલ છબીલો બનીઓ છાક્રી, બની હણી હણુ હણે;
 ઉંદર ખિસાડીની રોડે, હેલામાંહિ હણે. લાલચુ ૫
 મોહ મદિરા ઘોર ઘેનમાં, જ્ઞાની શિખ નહિ ગણે;
 આપ મનિલો અવગચંડ થઈ, ઉંઘી છોટો ચણે. લાલચુ ૬
 કોઈ ડાળા સર્પની પેડે, ફોગટ શું ફણુફણે;
 બારમેણોની પેડે બુદ્ધવ, બેલીને બણુબણે. લાલચુ ૭
 મગર પેડે ગ્રહું ન મૂકે, વૈરાગે નહિ વળે;
 સાડું પરતું સહન કરે નહિ, બળતણુ પેડે બળે. લાલચુ ૮
 ભ્રાંતિમાં લાસાથો ભુંડા, ચિાજખા પંથે ન ચડે;
 ગાડી વાડી લાડી ઘરમાં, રાજ થઈ રડવડે. લાલચુ ૯
 મનના મોજલા મૂરખડા, ઘાટ ઘણા શીઠ ઘડે;
 અણુધાર્યુ જલુ' છે ઉડી, પાછળ પોકો પડે. લાલચુ ૧૦
 ચેત ચેત જીવલડા અટપટ, શાને દુઃખમાં સડે;
 બુદ્ધિસાગર થાતાં બળીઓ, સુખડાં સમતાવડે. લાલચુ ૧૧
 સુસ્ત.

આત્માના આનંદમાં રહેવું.

આતમ આનંદમાં રહીએ, કોઈને કાંઈ ન કહીએ,
 કર્યા કર્મ ભોગવવાં કાળાં, સઘળાં સહીએ;
 રંકને રાજા હાકિમ હોદ્દો, પૈરાગે વહીએ. કોઈને ૧
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ આવે, નિભંચતા લહીએ;
 પ્રારબ્ધ ભોગવવું પડશે, બહાવરા શીઠ થઈએ. કોઈને ૨
 સંકટ આવે સારા માટે, શિખામણુ લઈએ;
 જ્ઞાન પરીક્ષા ઘડે ઘડીમાં, ઉત્તમ ઉગરીએ. કોઈને ૩
 નવિન કર્મો ઘડો ન નક્કી સમતા સંવેદીએ;
 દુઃખ ભોગવતાં રહાપણુ આવે, વિભુ પ્રભુ વરીએ. કોઈને ૪
 નીચા ઉંચા નરને નારી, ઠામ ન કદી ઠરીએ;
 પ્રાણુ પડે પણુ સમતા પકડો, વિજય વિશ્વ વરીએ. કોઈને ૫
 આળજ આવે ભય ભરમાં. ધીરજપણુ ધરીએ;
 આતમ હીના હાથે આવ્યો, ઠાહ્યા શીઠ ઠરીએ. કોઈને ૬
 દોરગી છે દુનિયાદારી, લક્ષ્ય ન ત્યાં દઈએ;
 જશ અપજશ સહુ કર્મ કળા છે, પરગટ પરિહરિએ. કોઈને ૭
 શ્રેષ્ઠ થઈને કદી શાતામાં, ફકીર થઈ ફરીએ;
 શાતા અશાતા સ્વપ્ન માની, અન્તર ઉતરીએ. કોઈને ૮
 જન્મ મરણમાંહિ જકડાણુ, સત્યપાયું સ્મરીએ;
 રાગ દ્વેષથી દૂરે રહીએ, તુર્ત ઘડી તરીએ. કોઈને ૯
 સ્વપ્ન સમું આ સહુ સમજીને, દીલ દહો દહીએ;
 ખુદ્ધિસાગર થઈને બળીઆ, જ્ઞાનમાં ગહ ગહીએ. કોઈને ૧૦
 સુરત.

૩૧

આત્મદર્શન માટે પ્રબોધ.

જયરા જગીનેરે જોગી, એ રાગ.

નયણે નિરખી દ્યો નિત્ય નિર્મલ, આતમા અવિહહ સદા;
 જ્ઞાની ગુરુગમ મેગવીને, કર્મને હણીએ મુદ્ધા. નયણે૦ ૧

અસંખ્ય પ્રદેશી શુદ્ધ નિશ્ચય, અનંત ગુણ આધારજી;
 ચેતન, જય, ને પુરૂષ, બ્રહ્મજે, નામ તેનાંધાર. નયણે૦ ૨

દેહમાં પણ દેહથી ભિન્ન, નિશ્ચયનય કર જ્યાલજી;
 રાગ દ્રેષને જીતવાથી, હોવે મંગલ માલ. નયણે૦ ૩

સમ્યક્ સર્વને જાણવુંજે, જ્ઞાન લક્ષણ બેશજી;
 સમ્યક્ સર્વને દેખવું એ, દર્શન ગુણ હમેશ. નયણે૦ ૪

સર્વ ગુણની સ્થિરતા એ, ચારિત્ર લક્ષણ સત્યજી;
 અનંત આનન્દ આતમામાં, સહજ પ્રગટે કૃત્ય. નયણે૦ ૫

સર્વ કર્મ આવરણ છેદે, નિર્મળ આતમ થાયજી;
 અનંત દુઃખનો નાશ થાયે, અનંત સુખમાં સમાય. નયણે૦ ૬

ખુદા વિષ્ણુ શિવ પોતે, સંબંધ નયથી સર્વજી;
 આત્મદૃષ્ટિ આદર્શથી, મિથ્યા ઉતરે ગર્વ. નયણે૦ ૭

સોડડં સોડડં ધ્યાન લાગે, સત્ય સમાધિ સારજી;
 બુદ્ધિસાગર આત્મભાવે, સિદ્ધ બુદ્ધ નિર્ધાર. નયણે૦ ૮

સુરત.

૩૦

સ્વાત્મસ્વરૂપ દર્શન.

રાગ ઉપરનો.

અલ્પ આત્માતું ઓળખી રૂપ, ક્યાન નિર્મળ ધારીએ;
 બાહિર દૃષ્ટિ બાહ્ય સત્ત્વું. કાચે નિજ શુભ ધારીએ. અલ્પ૦ ૧
 રૂપારૂપી અસ્તિતાસ્તિ, અનેકાન વિચારીએ;
 સત્ય સ્થાનક જાણતાં પદ, સમકિત શુદ્ધિ સારીએ; અલ્પ૦ ૨
 આપોઆપ વિચારી આતમ, મોહમદ્દતને મારીએ;
 કર્મ ઉદયે આબ્યાં વેદી, હિંમત લેશ ન હારીએ. અલ્પ૦ ૩
 અન્તર દૃષ્ટિ આતમામાં, વિષય તૃપ્ત્યા વારીએ;
 વહેમ વિકલા વેગ વારી, તુર્લ નિજને તારીએ. અલ્પ૦ ૪
 ત્રિપુટીમાં અન્તર પ્રાટક દુઃખ વન્દ વિહારીએ;
 અગદમેત્રયાં અગદયાજ્યેનિ ખરી આનન્દ ખુમારી એ. અલ્પ૦ ૫
 છાયા આત્મદર્શી સદે છવાઈ, વિષય વેદ વિહારીએ;
 જોઈને નિજરૂપને ઝટ, ઉરમાં તરવ ઉતારીએ. અલ્પ૦ ૬
 સુખસાગરમાં હાંસ શ્રીલે દુઃખ સઘળાં દાલએ;
 શુદ્ધિસાગર ધાતાં બળીએ. શુભ અનંત વધારીએ. અલ્પ૦ ૭
 એમ શાન્તિ: રૂ સુરત.

૩૩

યોગ.

અરે ભવ શીદને ચિંતા કરે એ રાગ.

યોગને આનંદથી આદરે, યોગી ઝટ ભવસાગરને તરે.
 પંચ લોહ ચમના ધરી પ્રેમે, નિયમ નેહો કરે;
 આશા ત્યાગી આસન વાળી, પ્રાણ્યાયામને ધરે. યોગી૦ ૧
 પંચ ઇન્દ્રિયના પ્રત્યાહારે, વિષયોનાં વિષ હરે;
 ધરી ધારણા, હૃદય કમળમાં, વિભુ પ્રભુને વરે. યોગી૦ ૨
 ધરી ધ્યાનને ધીરજ ધારી, ખરી સમાધિ સ્મરે;
 સર્વ વિકલ્પો તુર્ત સમાવી, જન્મ જરા પરિહરે. યોગી૦ ૩
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ અળગી, અજરામર થઈ ઠરે;
 ક્ષાયિક ભાવે સમતા સાધે, જ્ઞાનાનંદ નિજ ધરે. યોગી૦ ૪
 અખંડ અરૂપી અવિનાશીની, પદવી પરમટ સરે;
 બુદ્ધિસાગર આત્મ ઉજાગર, અનંત આનંદ ખરે. યોગી૦ ૫

ૐ શાન્તિ: ૩

રુ.રત.

૩૪

અમારો સ્થિતિ.

મઝલ.

- અમે તો ભાવના ભોગી, અમે તો જ્ઞાનના યોગી;
નહીં છે લાજ દુનિયાની, અમારૂં ચિત્ત મસ્તાની. ૧
- “ હજારોની નિરાશામાં, અમર શાન્તિ છુપાઈ છે;
અમારૂં તેજ સર્વત્ર, ભલાની એ ભલાઈ છે. ૨ ”
- અમારે નહિ કદી ડરવું; અમારે કર્મને હરવું;
અમારૂં તે અમારામાં, તમારૂં તે તમારામાં ૩
- “ તમારૂં તે અમારૂં છે, ખરી એ સત્યની કુંચી;
અમારે મસ્તનું ખાતું, અમારૂં દીલ નહિ છાતું. ૪ ”
- અમારી વાત સર્વત્ર, ગર્વેઆઓ જગાવે છે;
દહાહ્યાં દીલ શમવાને, ખરો એ ધર્મ ધ્યાવે છે. ૫
- ખડું એ હુખનું ખાતું, ભલું એ ભાવનું ભાતું;
ગરીબી ન ગણવાની, ભલાઈ ન ભણવાની. ૬
- હશે જેવું થશે તેવું, વિધાતા વાંક ગણવાનો;
ખડું જીવર જણાવાનું, છુપ્યો નહિ તે છુપાવાનો. ૭
- અનંતુ સુખ પોતાનું, ઝહી લેવું ભલાઈથી;
કરીને કર્મનો અંત, થઉં હું શાંત સમન્વાથી. ૮
- “ જીવરની વાત જે જાણે, અમારો ભાવ તે આણે;
છુપાયું તેજ અંધારે, ઝગકશે જ્યોતિ ઝટ ધ્યાને. ૯ ”
- અમારા તેજની તેજ, હજી છે હાથમાં ખાજ;
ખધું એ ખુદ્ધિના ખગમાં, પડું નહિ કર્મના છગમાં. ૧૦
- કરેલું એ ભરેલું એ, ભરેલામાં ભરાશે એ;
ખુદ્ધયધિ સંત સેવાથી, સદા જે સત્ય થાશે એ. ૧૧

સુરત.

૩૫

શિષ્યોપદેશ.

ગઝલ.

- અરે એ માનવી મોટા, હજુ નહિ વાળ મન ગોટા;
થનારૂં તે થશે તહારૂં, વિચારી એજ નિર્ધાર્યું. ૧
- ઠગાતો નહિ ઠગોથી રે, અવિચારી થતો ના તું;
હજી છે હેત હૈડામાં, જીગરથી જોધ લે જાગી. ૨
- “ હજી તહારી હજી મહારી, અમર આશા છુપાઈ છે;
ઘડી એ વાત વિશ્રામી, સહાની એ છવાઈ છે. ૩”
- “ મળેલો પ્રોધ લેજે તું, ગણી લેજે એ પોતાનો;
નહિ છાનો નહિ નાનો, હજી એ પ્રેમ મસ્તાનો. ૪”
- અમારી વાત ભૂલી જા, ગ્રહી લે સત્ય પોતાનું;
તમારાં દીલનાં ઠહોં, નથી સહુ મુજથી છાનાં. ૫
- “ ક્ષણિક જે ચિત્તના રંગી, હમો તેના નહિ સંગી;
સહા તું રાખ હું શિયારી, તજી દે ભૂલ પોતાની. ૬”
- વિચારી વેણુને વઢવાં, સજી લે સંગ સારાની;
ગ્રહી લે સત્ય તે મહારૂં, તજી દે સંગ ખોટાની. ૭
- “ કદી તું પ્રેમથી મળશે, હડીલા છોડી દે હડંને;
કુસંગી સંગ દોષોથી, કુસંગી ના કદી થાતો. ૮”
- હજી આશા બહુ લાંબી, હજારો દીલમાં ધારી;
વિવેકે સહુ વિચારીને, ગ્રહી લે સત્ય જે તહારી. ૯
- ખરૂં તેતો જણાવ્યું મહેં, અલખની વાતમાં પ્યારાં;
હજી તું મોહ મકલાઈ, ખરાને જૂઠું જાણે છે. ૧૦
- “ ઘણા રંગો ઘડીના જે, ઉઠે જે દીલમાં ખોટાં;
શમાવી તું સુખી થાજે, દુવા એ દીલની મહારી. ૧૧”
- “ ગ્રહો જો ગાજશે ગગને, તથાપિ હું નહિ છોડું;
અમર એ પ્રેમની આશા, ધરી લે તો ધરી લે તું. ૧૨”
- “ દુઃખીનું ઠહ એ ટાળે, શિખામણુ પ્રેમથી ગાજે;
બુદ્ધચન્દ્રિય સંતની શ્રદ્ધા, ગ્રહી લે તો ગ્રહી લેજે. ૧૩”

૩૬

શિષ્યને લખેલ પત્ર.

ગઝલ.

- ભણાવ્યું મહેં ભલી રીતે, તથાપિ તું રહ્યો ફરે;
મનુષ્યરે મોહમાં મુગ્ધયો, ખરો રસ્તો નહિ સુઝયો. ૧
- વહ્યો શું વહેમની વાટે, ઠયો નહિ તું ખરા હાટે;
ભણ્યો નહિ તું ભલા ભાવે, ડયો નહિ દુઃખના દાવે. ૨
- હજી તું ચેતી લે હાથે, સજી લે સત્યને સાથે;
થજે તું રહેમનો દરિયો, ભલા ભાવે સદા ભરિયો. ૩
- વિચારી સત્યને વહવું, કદી નહિ દ્વેષથી લડવું;
હરામી ના થવું હોંશે, ખુર ના ખોલવું રીસે. ૪
- સદાનું સુખ લે સાચું, તજી દે દુઃખ જે કાચું;
તજી દે તું હઠીલાઈ, ભજીલે ને ભલાઈ તું. ૫
- સરલાઈ સજી સારી, અહેખાઈ તજી ખારી;
તજી દે રાગની અંધિ, ત્વરિત તું થાવ શિવ પંથી. ૬
- શુરના જ્ઞાનને અહજે, થએલા દુઃખને દહજે;
ધીરજ ને ધારી લે ધીરા, અઢેલા હાથમાં હીરા. ૭
- પડે જો દુઃખના પથરા, તથાપિ સામ્યતા ધરજે;
વિચારેના વમળમાંહિ, વિચારી કૃત્ય સહુ કરજે. ૮
- તજીશ નહિ સત્ય પોતાનું, કદી ના સત્ય રહે છાનું;
અલખની ધુનને ધરજે, પ્રગટ સહુ પાપ પરિહરજે. ૯
- સદા તું ધ્યાનમાં રહેજે, કોઈને કાંઈ ના કહેજે;
અજમ્મની એ નિશાની છે, પરં ધ્યાને પિછાની છે. ૧૦
- જગત્ એ સ્વપ્નની માયા, પડેલા પાણી પડછાયા,
અમર તું આતમા જ્ઞાની, અનંતા ગુણની ખાણી. ૧૧
- વિચારી દેશમાં વળશો, અનંતિ જ્યોતિમાં ભળજો;
“બુદ્ધચરિત્” સત્ય એ ગાયું, પરાધ્યાને જે પરખાયું. ૧૨

૩૭

શિષ્યને સત્પત્ર.

ગઝલ.

- અરે ઓ તત્વના ખ્યાસી, વિચારી શિષ્ય લે વહેલું;
અનુભવની કસોટીમાં, લખાયું પત્ર આ પહેલું. ૧
- “ખરી ન્યાં પ્રેમની ખૂબી, નથી ત્યાં ઠહેમની વહી;
ભલી ભક્તિ ભરેલી ન્યાં, નથી નિઃસ્નેહ ત્યાં નહીં. ૨”
- “ખરો ન્યાં પ્રેમનો ઉભરો, છુપે નહિ તે છુપાવાનો;
પડે જે પ્રાણુ તોપણુ તે, જીગરથી તે જણાવાનો. ૩”
- “અચળ ત્યાં દીલની એકી, સ્વભાવે છે દુઃખે દુઃખી;
ભલામાં ભાગ લેવાને, સહજથી છે સુખે સુખી. ૪”
- “કહ્યાથી નહિ કદી કડવું, સહુ ન્યાં પ્રેમ ત્યાં મીઠું;
નથી ત્યાં દોષની દષ્ટિ, દિઠેલું પણુ નથી દીકું. ૫”
- “મળીને દિલ રંગાયા, નથી ત્યાં ભેદ દુનિયાનો;
જગતવું રાજ્ય જાનહમમાં, કદી ના પ્રેમ જાવાનો. ૬”
- “ફકીરી કે અમીરામાં, જરા નહિ ભેદની ખાતિ;
શરીરે ભેદ પણુ શાનો, ઉદય પ્રેમે છે ઉત્કાન્તિ. ૭”
- નથી ત્યાં લોકની લજ્જા, નથી ત્યાં ભેદની ભીતિ;
નથી ત્યાં સ્વાર્થની છાયા, મળે ન્યાં જ્ઞાનની પ્રીતિ. ૮
- “ખરી પ્રીતિ ખરી ભક્તિ, ખરી રીતિ ખરી નીતિ;
ખરી ત્યાં ઐક્યતા જાગે, વિકારી સ્નેહ તો ભાગે. ૯”
- અમારું દીલ એવું છે, નથી પ્રશ્ન પુછાવાનો;
વિનેયોની કસોટીમાં, ખરો પ્રેમજ જણાવાનો. ૧૦
- “નથી પૃચ્છા નથી ચર્ચા, સ્વયં એ ઉત્તરો આપે;
“બુદ્ધચન્દિ” પ્રેમની ખૂબી, કસોટીની ખરી છાપે. ૧૧”

સુરત.

૩૮

એકશ્રદ્ધાણુ શ્રાવકને લખેલો પત્ર

ગઝલ.

- પ્રવાસીરે જગત્નો તું, ખરાને ખોળજે જ્ઞાની;
 અલખની ધુન લગાવીને, તણ દેને જ નાદાની. ૧
- “છવાશે જો ખરી શાન્તિ, ભુલાશે સર્વ ભવ ભ્રાન્તિ;
 ઉદય ત્યાં અસ્તની વહ્ણી, નથી અહિં આત્મમાં નહ્ણી. ૨”
- અહિંતો સર્વને મળવું, અહિં તો ભાવમાં ભળવું;
 અહિં તો ઉઘ જવાની, નહિ અહિં ટેવ ખાવાની. ૩
- નથી અહિં જન્મ કે મરવું, નથી અહિં ખાગ કે ફરવું;
 અનંતા સુખનો ભોગી અહિં હું જ્ઞાનનો ચોગી. ૪
- પરમ પદની અહો એવી, ખરી શાન્તિ જણાવાની;
 તણ તે સર્વની તૃપ્ણા, પરં જ્યોતિ સુહાવાની. ૫
- અરે એ વાત માની લે, વિચારી તું વિચારી લે;
 જગત્ની દૃષ્ટિથી દેખે, ખરી ખુબી નહિ પેખે. ૬
- “જગત્ની દૃષ્ટિના ચસ્મે, પ્રભુનો પંથ છે આઘો;
 પરીક્ષા પંથની જ્ઞાને, નથી ત્યાં લોકનો લાગો. ૭”
- “જગત્ સ્વપ્નું જણાવાનું, જોયેલું સર્વ જવાનું;
 પલકમાં પાડશે આંસુ, હતું તે નહિ જણાવાનું. ૮”
- ખરા ખેલો તું ખેલી લે, જગત્માં તસ્વ ખેલાડું;
 ભણીને ભૂલ ના ખા તું, લઈ લે આયુનું ભાડું. ૯
- “અલખના પંથમાં ચાલી, અનન્તા સુખને લેજે;
 પૂરણમાં પૂર્ણતો પ્રગટે, છતી શક્તિ પ્રગટ વહેજે. ૧૦”
- અરે એ વિશ્વમાં વીરા, ગ્રહી લે શીખને માની;
 યુદ્ધચંદ્રિ સંતના શરણે, ખરી આ વાત નહિ છાની. ૧૧

સુરત.

૩:

અમારી દૃષ્ટિ.

ગઝલ.

- વિચારી ખોલવું સાઈઁ, વિચારી ખોલવું ખ્યાઈઁ;
 દયાની દૃષ્ટિને ધરવી, દયાની રીતિ અનુસરવી. ૧
- “જગત્ સ્મશાન જગાવીને, અલખનાં ગાન ગાવાનાં;
 પરં જ્ઞાને પરં ધ્યાને, જગતનાં લોક જગાવાનાં. ૨”
- અમારા દેહનો દીવો, પ્રકાશી સર્વમાં થાશે;
 અમારી દિવ્ય ચક્ષુઓ, પ્રગટતાં સર્વ પરખાશે. ૩
- અમારે એક આતમનું, ખડું લક્ષ્ય લગાવાનું;
 જીવેને આત્મદૃષ્ટિથી, સદા જોવા સદા સરખા. ૪
- ભણીશું એ ભણાવીશું, કહીશું એ કહાવીશું;
 અમારી આત્મની દૃષ્ટિ, કરે છે શાન્તિની વૃષ્ટિ. ૫
- ભૂલીશું ને ભૂલાવીશું, હમારે એજ કરવાનું;
 અમર આશા ખરી શાન્તિ, હમારે એજ ધ્યાવાનું. ૬
- “ભૂલીશું દોષના ભારા, હમાઈં સાધ્ય છે સાચું;
 હમાઈં સાધ્ય અંતરનું, સદા રાચું સદા માચું. ૭”
- “તજી ભોગોતણી આશા, ગણી આ સૃષ્ટિ સ્વખનાની;
 ક્ષણિકમાં સત્યની આશા, તજી તે જાણતાં જ્ઞાની. ૮”
- “અમાઈં દિલ મસ્તાની, ફકીરીમાં ગ્રહી શાન્તિ;
 નથી રાગી નથી દ્રેષી, ખરી ખુબી ન ભૂલાતી. ૯”
- “નથી લેવું નથી દેવું, સ્વભાવે સર્વના સહુ છે;
 ચિદાનન્દી અમર યોગી, અમારે, વિત્ત એ ખહુ છે. ૧૦”
- “ભૂલેલું એ જણાયું છે, હવે તો એહને લઈશું;
 ખુદ્ધયખિંધ સત્ય સેવીશું, અમારા ધર્મમાં રહીશું. ૧૧”

સુરત.

૪૦

અમારો યોગ.

- ઉલટી આંખો કરીને સંતો, દેખો ત્રિપુટી અજવાળું;
 ઝળહળ જગમગ જ્યોતિ ઝળકે, જીદી રીતનું ઉજિયાડું. ૧
- ત્રિપુટીમાંહિ ત્રાટક કરતાં, અનેક રૂપો દેખાતાં;
 અનહદ અધિષ્ટાયક દેવોનાં, રૂપો પરગટ પરખાતાં. ૨
- ઇષ્ટ દેવનાં દર્શન થાતાં, અનેક યોગી દેખાતા;
 સમવસરણ દેખાતું સાડું, દેવકુમર ગીતો ગાતા. ૩
- જેજે ઇચ્છે તે દેખાતું, અજવાળામાં બહુ ભાસે;
 બાહિર અજવાળું નહિ એવું, ઉલટ આંખથી પરખાશે. ૪
- તીર્થોનાં દર્શન બહુ થાતાં, થાશે તે પણ દેખાતું;
 નહિં ખોટું આ પ્રગટ પરિચય, સંસ્કારીને સમજાતું. ૫
- બ્રહ્મરન્ધ્રમાં જઈને સુરતા. ઝળહળ જ્યોતિ પ્રગટાવે;
 ચક્રી આવે એવી ઉલટી, ભાન બ્રાહ્મનું ભૂલાવે. ૬
- અજવાળું અજવાળું પુષ્કળ, અનેક રૂપો નિરખાતાં;
 વહે ન બાહિર શ્વાસોશ્વાસ, આનંદ આનંદ થઈ જતાં. ૭
- દૃશ્ય દષ્ટા ભાન રહે નહિ એન પડે ત્યાં બહુ ભારી;
 ચઢા ખુમારી શિવસુખકારી, ઉતરે નહિં તે ઉતારી. ૮
- ધ્યાન રૂપસ્થળી એ લીલા, જરા ન ચળવું દેખાતાં;
 ઉદાસીનતા મનમાં લાવી, સર્વ રૂપને પરખાતાં. ૯
- અન્તરના ઉપયોગે રહીને, દશ્યોમાં નહિ મુંઝાવું;
 શુદ્ધોપયોગે ભિન્ન વિચારી, રૂપાતીત ધ્યાને જવું. ૧૦
- રૂપાતીતની પ્રાપ્તિ દુર્લભ પંચમ કાળે નહિ પૂરી;
 શુકલ ધ્યાન તો કિંચિત્ ભાસે, આજ દશા છે અવધારી. ૧૧
- અન્તરના ઉપયોગે રહેવું, અનુભવ અમૃતને પીવું;
 બુદ્ધિસાગર આપ સ્વભાવે, અનન્તકાળ લગી જવું. ૧૨

સુરત.

૪૧

મહારી સહજ ઉદાસીનતા

ગઝલ.

- “હતું તો શું ગયો તો શું, થશે તો શું જશે તો શું;”
 નથી એ હું જણાયું એ, સદા હું છું સહજ રૂપે. ૧
- હશે જે ઠાલ મહારે શું, હશે જે દ્રેષ મહારે શું;
 હશે વૈરાગ્ય મહારે શું, હશે ભક્તિ તો મહારે શું. ૨
- ગમે તે માનશે દુનિયાં, તથાપિ તોય મહારે શું;
 કહે ગાંઠો તો મહારે શું, કહે ડાહ્યો તો મહારે શું. ૩
- કહે કપટી તો મહારે શું, કહે ઢોંગી તો મહારે શું;
 કહે ખોટો તો મહારે શું, કહે સાચો તો મહારે શું. ૪
- કહે યોગી તો મહારે શું, કહે ભોગી તો મહારે શું;
 કહે જ્ઞાની તો મહારે શું, કહે ધ્યાની તો મહારે શું. ૫
- કહે કામી તો મહારે શું, કહે સ્વામી તો મહારે શું;
 “નથી તે હું ન થાવાનો, ખરો તે હું ન જાવાનો.” ૬
- “હશે દૃષ્ટિ જે દૃષ્ટાની, હશે વૃત્તિ જે વક્તાની;
 કહે વૃત્તિચક્રી તેવો, તથાપિ હું ન તેવો છું.” ૭
- “ભલે ખોલો જગત્ મીઠું, ભલે ખોલો જગત્ ખોટું;
 નથી લેવું નથી જોવું, થવાનું તે થશે ભાવી.” ૮
- “જગત્ ચરમે ન જોવાનું, અસલની વાત નહિ નકલે;
 ખરી ખુબી જણાવાની, અલખની ધૂનમાં સઘળે.” ૯
- ભલે માનો કે નહિ માનો, નથી મહારે મનાવાનું;
 અધિકારી થશે ત્યારે, સ્વયં તે ભાસશે સાચું. ૧૦
- “મનોશાળા જગત્ની છે, ભણે તે સત્ય માની લે;
 ભણાયું જે ન જીવું તે, અધિકારી વિચારી લે.” ૧૧
- “વિચારીને વિચાર્યું એ, સ્વયં દેખ્યું ખરું તે તે;
 બુદ્ધ્યબ્ધિ સત્ય સર્વત્ર, જીવે તે માનશે સાચું.” ૧૨

સુરત.

૪૨

મહારો સત્યશિષ્ય

જિનકા ધમ જણાયા એ, એ રાગ.

- જે મનથી ન વર્તે ન્યારા, તે સાચા શિષ્ય અમારા.
 ગુરૂની વાણી મીઠી જાણી, અન્તર માંહિ ઉતારે;
 ગુરૂના ગુણ ગાવામાં લક્ષિત, કર્યું ન ભૂલે ક્યારે. જે ૧
 કડવી શિક્ષા લાગે પ્યારી, કદી ન સામું ખોલે;
 પ્રાણ પહે પણ કરે ન નિંદા, દૂષણ કદી ન ખોળે. જે ૨
 સેવા સાચી નિશદ્દિન સારે, ગુરૂ પ્રભુ સમ ધારે;
 ભમે નહિ ભરમાયો ક્યારે, નિન્દક જનને વારે. જે ૩
 સાનવડે સમજાવ્યું સમજે, માન કપટને ત્યાગે;
 ગુરૂના મન પ્રમાણે વર્તે, લખી લખી પાયે લાગે. જે ૪
 પરમ પ્રેમથી વિનય કરીને, ભણતો તત્ત્વ વિચારી;
 સાચા મનથી ગુરૂની શ્રદ્ધા, સમતાની છે ક્યારી. જે ૫
 રીસાતો નહિ ગુરૂની સાથે, સામો કદી ન થાતો;
 લજ્જાગુ ગભીર થઈ મનનો, આડો નહિ અથડાતો. જે ૬
 ગુરૂને વન્દે કદી ન નિન્દે, સ્વાર્થત્યાગ બહુ રાગી;
 એક ટેકથી માને નિશદ્દિન, અન્તરમાંહિ જાગી. જે ૭
 મન વચન કાયાથી ગુરૂની, સેવાનાંહિ મેવા;
 તત્ત્વ વાતને પૂછે પ્રેમે, ધર્મચારજ દેવા. જે ૮
 સમકિત દાયક સદ્ગુરૂવરજી, જગમાં મહા ઉપકારી;
 પ્રેમે વન્દુ પાય પડીને, ત્હારી છે બલિહારી. જે ૯
 શુદ્ધ ભાવના એવી રાખે, કરીને ગુરૂનું શરણું;
 ગુરૂમથી સદુ જ્ઞાન ગ્રહે છે, સમતામૃત નિર્ઝરણું. જે ૧૦
 લઘુતા મનમાં લાવી સેવો, ગુરૂ ગીતારથ જ્ઞાની;
 બુદ્ધિસાગર માનું સાચા શિષ્યોની નિશાની. જે ૧૧

સુરત.

૪૩

મુનમિત્રને લખેલ પત્ર

ગઝલ.

- અરે ઓ મિત્ર તું ખ્યારા, સમજજે વાત આ શાણી;
હૃદયનું સ્થાન જીગરથી તું, હૃદયની વાત લે તાણી. ૧
- ખરી નીતિ ખરી રીતિ, ગ્રહી લે પ્રાણથી ખ્યારા;
હજી છે હાથમાં બાજી, સમયને જાણજે મહારા. ૨
- “નથી જો સત્ય વ્યવહારે, વિવેકે ભાગશે એવું;
તથાપિ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી, વિચારી સત્યને લેવું.” ૩
- “ખરેખર દૃષ્ટિના ભેદે, પડયા ભેદો બહુ જગમાં;
અપેક્ષાએ વિચાર્યાથી, ખરા તે ભાસશે મનમાં.” ૪
- “ અપેક્ષાએ વિચાર્યાથી, જગતમાં સર્વ છે સાચું;
ટળે છે વાદના ઝઘડા, કહ્યું તે તો નહિં કાચું. ” ૫
- જીનેન્દ્રો એ જાણાવે છે, લણેલા એ લણાવે છે;
સનાતન જ્ઞાન છે સાચું, વિકરંપોને સમાવે છે. ૬
- “નથી વ્યવહારમાં ઝઘડા, નથી નિશ્ચયમાં રગડા;
અપેક્ષા વાદને જાણે, સહુમાં સત્ય જોવાનું.” ૭
- પ્રભુના કેવળ જ્ઞાને, સહુમાં સત્ય ભાસે છે;
વિચારી લે વિવેકે તું, થયું તે તો સુધારી લે. ૮
- જણાવ્યું મહેં ખરા સ્નેહે, વિચારી ચાલજે બન્ધુ;
બુદ્ધયબ્ધિ દૃષ્ટિમાં બહાદા, હૃદય સ્નેહે સુધા સિન્ધુ. ૯

ઓમ શાન્તિ: ૩

સુરત.

૪૪

પ્રભુ પ્રેમ ખુમારી

રઘુપતિ રામ હૃદયમાંહિ રહેજેરે—એ રાગ.

પ્રભુરૂપ પ્રેમથી મહેતો પરખ્યુ'રે, હોંશે હૈયડું હવે બહુ હરખ્યું. પ્રભુ
ગખ્યાં સખ્યાંમાં પ્રેમ ન લાગેરે, વિષયો વિષ સરખાજ લાગેરે;
વૈર એર ન કોઈ પર જાગે, પ્રભુ ૧

ચિદાનન્દ સ્વરૂપ વિલાસીરે, મટી કાલ અનાદિ ઉદાસીરે;
વિભુ વિમલેશ્વર વિશ્વાસી, પ્રભુ ૨

અજ અવિનાશી સુખકારીરે, આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ સંહારીરે;
નિર્ભય નિશ્ચલ રૂપ ભારી, પ્રભુ ૩

વાત વિકથામાં, એન નીપડતું'રે, બાદ્ય ઝઘડામાં સુખ ન જડતું'રે;
લાલચમાં ન મન લડથડતું, પ્રભુ ૪

સમતાનો લાગ્યો સંગ સારોરે, ટળ્યો કુમતિનો સંગ નહારોરે;
મહારા ઘટમાં થયો ઉજિયારો; પ્રભુ ૫

સાકારમાં રનેહ સવાયોરે, નિરાકારમાં નેહ લગાયોરે;
હુંતો બહુ ભટકી ઘેર આયો, પ્રભુ ૬

જડ સંગત ખોટી ઠરાઈરે, શુદ્ધ ચેતના સંગ સુહાઈરે;
રગોરગ રટનામાં રંગાઈ, પ્રભુ ૭

મહને ખાવું ન પીવું ભાવેરે, સુરતા પ્રભુ સંગ સુહાવેરે;
ફેક કુલ્યામાં લેશ ન ફાવે, પ્રભુ ૮

નિત્ય આતમમાંહિ રમશું'રે, નહિ બાહ્ય વિષયમાંહિ રમશું'રે;
મનના વિકારોને દમશું; પ્રભુ ૯

ચઢી આતમ રંગ ખુમારીરે, થયો અતુલવ સુરતા ધારીરે;
ખુદ્ધિસાગર આનંદકારી, પ્રભુ ૧૦

સુરત.

૪૫

સાતવાર ગુરૂ ગુંહળી.

રાગ ઉપરનો.

- પુરવના પુરૂચથી ગુરૂ દીકરે; મ્હારા હૈયડામાં લાગ્યા મીઠા. પુરવ૦
 સોમવારે તે સખના આકરીએ, પાપ કામો સહુ પરિહરીએ; ૧
 સામાયક શુદ્ધ ઉચ્ચરીએ, પુરવ૦ ૧
- મંગલવારે મોહને મારોરે, હૈયડામાંહિ હિંમત ધારોરે; ૨
 વેગે વિષય વિકારો વારો, પુરવ૦ ૨
- બુધવારે સુબુદ્ધિ વધારીરે, સુશ્રો જ્ઞાનવાણી સુખકારીરે;
 નકકી પામો ભવજલ પારી, પુરવ૦ ૩
- ગુરૂવારે ગુરૂ ગુણ ગાવોરે, હેતે કીજે ગુરૂનો વધાવોરે;
 લીજે સદ્ગુરૂ ભક્તિનો લડાવો, પુરવ૦ ૪
- શુક્રવારે આતમ રૂપ સાચુરે, લાગ્યું પુહ્લલતું રૂપ કાચુરે;
 રંગે શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રાચું, પુરવ૦ ૫
- શનિવારે પ્રભુ ગુણ સેવોરે, મ્હને સાચો પ્રભુ ગુણ મેવોરે;
 લક્ષ્ય ધારી હૃદયમાંહિ લેવો, પુરવ૦ ૬
- રવિવારે તે રાગ ન ધરીએ, વૈર ઝેર બધાં પરિહરીએ; ૭
 ગુરૂજ્ઞાન વિચારીને તરીએ, પુરવ૦ ૭
- સાતવારો સદા એમ ગાશુરે, ગુરૂવંદન પૂજન જાશુરે;
 જ્ઞાન ધ્યાન રમણતા ચ્હાશુરે, પુરવ૦ ૮
- સાચું સમકીત સહેજે વરીએ, ચિદાનન્દ ચેતન ગુણ ધરીએ; ૯
 બુદ્ધિસાગર ગુરૂ અનુસરીએ. પુરવ૦ ૯
- સુરત.

૪૬

બારમાસ ગુંહળી.

રાગ હારે મારે આસો માસો શરદપુનમની રાતને.

- હારે મહારે કાર્તક માસે કરીએ કર્મનો નાશને,
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ સઘળી છાંડીએરે લોલ;
હારે મહારે માગસર માસે મમતા કરીએ ફરને.
હું ને મહારૂં છેડયાથી સુખ સંપજેરે લોલ. ૧
- હારે મહારે પોષ માસમાં આતમ ધર્મની પુષ્ટિ ને,
આતમ અનુભવ કીજે ગુરૂગમતા ઘડીરે લોલ;
હારે મહારે માઘ માસમાં મોહમદ્દની સાથને,
લડીએરે ખૂબ શુદ્ધ ધ્યાનના શસ્ત્રથીરે લોલ. ૨
- હારે મહારે ફાગણ માસે આયુ ન ગાળો ફેકને,
ફરી ફરીને ફરસીએ નહિ મન પાશમાંરે લોલ;
હારે મહારે ચૈત્ર માસે રાખો ચિત્તની શુદ્ધિને,
પરિહરોને ચિત્તની ચંચળતા સહુરે લોલ. ૩
- હારે મહારે વૈશાખે રાખો મનમાં વૈરાગ્યને,
વિવેક દૃષ્ટિ રાખી કારજ સહુ કરોરે લોલ;
હારે મહારે જ્યેષ્ઠ માસમાં જડશે આતમ રત્ન ને,
નેર ભુલમને વૈર ઝેરને વારીએરે લોલ. ૪
- હારે મહારે આષાઢે અંતરમાં ઉતરો ખેશને,
પાપારંભો ત્યાગી સંવર આદરોરે લોલ;
હારે મહારે શ્રાવણ માસે પર્વ પન્નુસણુ આયને,
સમતા રાખી કીજે કરણી ધર્મનીરે લોલ. ૫
- હારે મહારે ભાદરવામાં ભયનાસે સહુ ફરને,
ખમત ખામણે જીવો સર્વ ખમાવીએરે લોલ;
હારે મહારે આશો માસમાં શુભ અજવાળી રાતને,
ધર્મ ધ્યાન ભક્તિમાં દિવસ ગાળીએરે લોલ. ૬

૪૭

હાંરે મહારે ખાર માસનો રાખોને રાજમેળને,
 સરવૈયું કાઠો શુભ આતમ ધર્મનું રે લોલ;
 હાંરે મહારે સદ્ગુરૂ વાણી સુણીએ ધરી બહુ પ્રેમને,
 ગુરૂની વાણી મીઠી સાકર શેલડીરે લોલ. ૭

હાંરે મહારે આતમ ધર્મનો લાગ્યો રંગ મજાકને,
 સમકિત શ્રદ્ધા વાસિત આતમ અનુભવેરે લોલ;
 હાંરે મહારે આનંદના ઉમરા ઘટમાં ઉભરાયને,
 બુદ્ધિસાગર સદ્ગુરૂ વાણી ત્રાંભળીરે લોલ. ૮

ઓમ્ શાન્તિ: ૩
 સુરત.

પન્નર તિથીઓ ગુંહળી.

રઘુપતિ રામ હૃદયમાં એ રાગ.

સખી પડવા દિને પ્રભુ પૂજેરે, શુદ્ધ ગુરૂગમ જ્ઞાનથી ખુજેરે;
 આઠ કર્મની સાથે જુજો, સખી સુણો ધર્મની વાત સારીરે. ૧
 ખીજના દિને કામને ખાજોરે, જેહ કરતો વિષયનો આજોરે;
 ખુબ કામના વેગને ખાજો, સખી. ૨
 ત્રીજના દિન તરો ભવ દરીઓરે, જે જન્મ મરણથી ભરીઓરે;
 આત્મજ્ઞાની સહજ સુખ વરીઓ, સખી. ૩
 ચોથે આર કષાયને વારોરે, વેગે વારો મનના વિકારોરે;
 આવે તેથી ભવ દુઃખ આરો, સખી. ૪

૪૮

પાંચમે પાપને પરિહરીએ, પાંચ જ્ઞાન હૃદયમાં ધરીએ;
 પ્રભુ મહાવીર ગુણ અનુસરીએ, સખી. ૫
 છઠે ષટકાય રક્ષણ કરીએ, ભાવ ભક્તિ હૃદયમાંહિ ભરીએ;
 સમતા સામાયક વરીએ. સખી. ૬
 સાતમે શુદ્ધ શ્રદ્ધા રાખો, સત્ય પ્રિય વિચારીને ભાખો;
 કુટ કપટને કાઢી નાખો, સખી. ૭
 આઠમે આઠ મહને નિવારો, કરો અષ્ટ કરમ સંહારો;
 કરો આતમનો ઉદ્ધારો, સખી. ૮
 નવમે નોકપાયને તણએ, ભલા ભાવથી ભગવંત ભણએ;
 શીળની ગુપ્તિ નવ સણએ, સખી. ૯
 દશમે દશવિધ ધરો ધર્મ, શિવ નગરીનાં પામે શર્મ;
 નાસે સઘળાં અનાદિનાં કર્મ, સખી. ૧૦
 એકાદશીએ અંગ અગિયાર, સુણીએ સમકિત સુખ સાર;
 તેથી થાશે સકુળ અવતાર, સખી. ૧૧
 બારસે બાર વ્રતને ધરીએ, શુદ્ધ ગુરૂ મુખથી ઉચ્ચરીએ;
 રાગ દ્વેષને હેતે હરીએ, સખી. ૧૨
 તેરસે તેર કાઠીઆ વારો, હઠીલા થઈ જન્મ ન હારો;
 તરો ભાવે ખીજને તારો. સખી. ૧૩
 ચઉદશે શુદ્ધ ચેતના ચહીએ, શુદ્ધ ચેતન લક્ષણ લહીએ;
 ચઉદ વિદ્યા મનમાંહિ વહીએ. સખી. ૧૪
 પૂનમદિન પૂર્ણ સ્વરૂપીરે જાણે આતમ રૂપારૂપીરે;
 એવી વાતો પ્રભુએ પ્રરૂપી, સખી. ૧૫
 તિથી પત્તર ગાશે તે તરશે, વેગે આનંદ મંગળ વરશે;
 પૂર્ણ આતમ ઉજવળ કરશે, સખી. ૧૬
 શહેર સુરતમાં સુખદાઈરે, તિથી પત્તર પ્રેમથી ગાઈરે;
 બુદ્ધિસાગર સત્ય વધાઈ, સખી. ૧૭

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩ સુરત.

૪૯

ગુરૂ સ્તુતિ.

વિમળાયળના વાસી મહારા ંહાલા સેવકને-એ રાગ

જ્ઞાનવંત ભદ્રંત મહંત, ંહાલા ગુરૂ શરણુ કરૂ શરણુ કરૂ.
 ભવસાગરમાં ઝાઝ મુજ રાખો ને લાજ, તુજ યોધે તરૂ તરૂ;
 ભવમાં ભટકયો બ્રાન્તિથી બહુ, પામી દુઃખ અપાર;
 પુણ્યયોગથી નરભવ પાયો, ઉત્તમ કુળ અવતાર. ંહાલા૦ ૧
 રાગ દ્વેષમાંહિ રંગાયો, મમતામાં મકલાઈ;
 ધમાધમીમાં ધસી પડાયું અજ્ઞાનથી અથડાઈ. ંહાલા૦ ૨
 વિષય વિકારે કીધો વશમાં, કીધાં કર્મ અઘોર;
 જીવ હિંસાનાં કર્મો કીધાં, ચોરી કરી બન્યો ચોર. ંહાલા૦ ૩
 મિથ્યાત્વે મુંઝાયો મોહી, પાખંડનો નહિ પાર;
 દોષ, માન, માયા, લોભે હું, અથડાયો બહુ વાર. ંહાલા૦ ૪
 મહારૂ મહારૂ મિથ્યા માની, કીધાં કર્મ કરોડ;
 કામ રાગથી કુટાયો બહુ, નહિ કોઈ માહરી જોડ. ંહાલા૦ ૫
 ભાગ્યયોગથી ગુરૂજી મળીયા, અડવડીયાં આધાર;
 રૂપ પરબાયું, પ્રતિષ્ઠોધીને, કર્યો આતમનો ઉદ્ધાર. ંહાલા૦ ૬
 સાકર શેલડી રસ સમ મીઠી, તુજ વાણી સુખકાર;
 સુણતાં મિથ્યાતમ ઝટ નાહું, થયો આનન્દ અપાર. ંહાલા૦ ૭
 આત્મજ્ઞાન આપ્યું સુખકારી, હીરો આબ્યો હાથ;
 સાત ધાત રંગાણી રાગે, તમે શિવપુરીના સાથ. ંહાલા૦ ૮
 જ્યકર સુખકર ભવદુઃખ ભંજન, હૈડાના મુજ હાર;
 અંતર્યામી અલખેલા છો, શિવ વધુ ભતાર. ંહાલા૦ ૯
 સમકિતદાયક ગુરૂની શ્રદ્ધા, ભાકતનો આધાર;
 ખુદ્ધિસાગર સદ્ગુરૂ સાચા, તાર તાર મુજ તાર. ંહાલા૦ ૧૦

સુરત.

૭

૫૦

મહારી ત્યાગદશા.

ગમલ.

- “તજ્યાં માતા પિતા બ્રાતા, તજ્યાં બહાલાં સગાં સર્વે;
તજી ખડેનો તજજ્યા મિત્રો પ્રભુ એ સર્વ તુજ માટે.” ૧
- “તજબંધ દેહની મમતા, નિરંજન નિત્ય નિર્ધાર્યો;
અકળ તહાઈં સ્વરૂપ જોવા, ફકીરી વેશ લીધો મહેં.” ૨
- મતો લીધાં નિયમ પાળ્યાં, ફર્યો બહુ ખડાડને નહિયો;
નગર આમો બહુ દેખ્યાં, ગમન કીધુ વિના જી-તે. ૩
- અમર દીવો હૃદયનો તું, શુભધ્યાને બહુ જોયો;
છુપાયો તું છુપી રીતે, તથાપિ હુંઠતો પ્રેમે. ૪
- ખરી દૃષ્ટિ થકી જોજ્યો, તથાપિ ભાસતો હરે;
ધણે સૂક્ષ્મ અરૂંપી તું, અનુભવ દૃષ્ટિથી જોયો. ૫
- સંહજરૂંપી અવિનાશી, સંકલ વ્યાપક વિદ્યારી;
સ્વયં શોધ્યો સ્વયં દીડો, સ્વયં ગાયો સ્વયં ધ્યાયો. ૬
- “ સ્વયં સત્તા સ્વયં વ્યક્તિ, સ્વયં જ્ઞાની સદા હું છું;
પૂરણમાં પૂર્ણ હું પોતે, પ્રકાશી જ્યોતિમય ભાવું.” ૭
- નથી ચિંતા નથી હર્ષ, અમારૂં બાહ્યમાં શું છે ?
મહને જાણે નહિ મૂર્ખા, યદિ જાણે તો તે જ્ઞાની. ૮
- “ ખુમારી સુખની મહારે, જગત્ સ્વપ્ન નથી તે હું;
નથી જોવું નથી રોવું, નથી આશા કશાની રે.” ૯
- નથી મહાઈં નથી તહાઈં, નથી હું કે નથી તું તે;
નથી યોગી નથી લોગી, નથી નરકે નથી નારી. ૧૦
- “નથી સંગી નથી પ્રેમી, નથી વિશ્રામ બહાલાનો;
અલખની એ ફકીરીમાં, નથી રાગી નથી દેવે.” ૧૧
- “નથી લેવું નથી દેવું, નથી પરવા અમીરીની;
જુદ્ધયજ્ઞની ફકીરીમાં, અમીરી બાદશાહીની.” ૧૨

સુરત.

૫૧

મહારી ફકીરીમાં અન્યોની યોગ્ય પાત્રતા.

ગઝલ.

- “કહું કોને ન કહેવાનું, અધિકારી નથી મળતો;
ચળે તે ચિત્તના મેંદા, નથી લેતા વિનયથી તે.” ૧
- “પડયો દુષ્કળ પ્રેમીનો, મળે વિશ્વાસ ઘાતિયો;
મળે નહિ ચિત્તમાં પ્રેમે, અધિકારી ખરા નહિ તે.” ૨
- “હૃદયનાં દર્દમાં દુઃખી, ઉપરથી બહુ બને લોકો;
ખરી વેળા ખસી જાવે, જીવથી નહી મળ્યા તેતો.” ૩
- “ખરા શિષ્યો નહિ તેતો, મુખેથી વાહનાં બણુગાં;
મળો કે નહિ મળો તો શું?, નથી એની કશી પડવા.” ૪
- “કંઈ તો માનના ભૂખી, પુજારી કિર્તિના કેઈ;
હૃદયના સ્વાર્થમાં સગતા, નથી ચારી નથી પરવા.” ૫
- “ગુલામો કેઈ ગોરીના, ત્વચાના રંગમાં મોહ્યા;
નથી અન્તરના પ્રેમી, નથી તે પ્રેમ મસ્તાની.” ૬
- “અરે દોસ્તો અરે મિત્રો, સુખી વેળા સગા સર્વે;
વિપત્તિમાં અહો અળગા, વિજલસરથી યથા પક્ષી.” ૭
- “કપટના પાસમાં પડતા, ઉપરના પ્રેમથી ભૂખ્યા;
મહને તો તે સહુ સ્વપ્નું, ક્ષણિકમાં રાચવું શાથી.” ૮
- “જગત સ્વપ્નાતણું નાહ્યો, અહો આવે પુનઃ જાવે;
મનોવૃત્તિતણા દાસો, ખરો આનંદ લે ક્યાંથા.” ૯
- “મનોવૃત્તિ જગતશાળા, ભણે છે ને ભણાવે છે;
કરે છે ને કરાવે છે, હસે છે ને હસાવે છે.” ૧૦
- “પલકમાં સુખનાં ચટકાં, પલકમાં દુઃખનાં મટકાં;
સરિતા દહેરિયો જેવા, મનોવૃત્તિતણા રંગો.” ૧૧
- ભણ્યું એ સહુ ભૂલાતું એ, પુનઃ સંસ્કારના ઉદયે;
ભણ્યા ભૂંડ્યા જગત સ્વપ્નું, ભણેલા ભૂલ નહિ ખાતા. ૧૨
- અમે તો એજ નિર્ધાર્યું, ફકીરી વેષમાં ગાયું;
સુદ્રયધિ સત્ય સર્વત્ર, અપેક્ષાએ વિચારી દ્યો. ૧૩

સૂરત,

૫૨

મહારા સ્વરૂપની સમાલોચના.

ગઝલ.

- “ ઠરેલું જે નથી મનડું, કર્યાથા શું પ્રતિજ્ઞાઓ,
નથી જે શુદ્ધ ઉપયોગ, નથી શુદ્ધિ ક્રિયાઓથી. ” ૧
- “ નથી નિઃસંગ જે મનડું, કરે શું ત્યાગ બાહિરથી;
કરે શું લોચ બાહિરનો, નથી મનથી ટળી મમતા. ” ૨
- કરો કોટી ઉપાયો પણ, હશે ભારી થશે તેવું;
કરો શું કલ્પના મિથ્યા, કરેલાં કર્મ ભોગવવાં. ૩
- મળે જે ભાખરી તો શું, મળે મિષ્ટાન્ન તો પણ શું;
મળે જે રાજ્ય તોપણ શું, મળે જે ઝૂંપડી તો શું. ૪
- “ વહે પ્રારબ્ધ વાયુથી, સૂકેલું પાંદડું બ્યાં ત્યાં;
હવે મહારી ગતિ એવી, જવાશે તોય મહારે શું. ” ૫
- “ વહે ઉપયોગની ધારા, ફકીરી એ ખરી મહારી;
ઝળકતી જ્યોતની ઝાંખા, ખરી આંખો અમારીએ. ” ૬
- “ અનિષ્ટ કે નથી ઇષ્ટ, જડોના ખેલમાં જડતા;
અસંખ્યાત પ્રદેશી હું, ખરો યોગી સહજ રૂપે. ૭
- “ નથી ઘોળા કે પીળામાં, નથી ઘરમાં નથી વનમાં;
નથી ટીલાં કે ટપકામાં, ખરો સંન્યાસ અન્તરનો ” ૮
- “ જટાવૃદ્ધિ કર્યાથી શું, નથી જે યોગનો યોગી;
ખરી વ્યવહારની શુદ્ધિ, અનુભવ જ્ઞાનની કુંચી. ” ૯
- “ નથી દુનિયાતણી પરવા, નથી લજ્જા નથી ભીતિ;
પ્રભુનો પંથ જ્ઞેવાનો, અલખની ધુન લખાવાની. ” ૧૦
- “ અલખ ખ્યાલા ચઢાવીશું, અલખના ઘેનમાં રહીશું;
બુદ્ધયજ્ઞિની ફકીરીમાં, અનતાનન્દનો દાવો. ” ૧૧

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩

શુરત.

૫૩

રહસ્યે ક્ષીરો વેષ.

ગાઝલ.

- ‘ક્ષીરો વેષ લીધો મહે, ક્ષીરની ક્ષીરો ભરવા;
નથી દુનિયાતણી પરવા, નથી ચાગા મનાવાની.’ ૧
- ‘નથી ભાગે.તણી ઇચ્છા, નથી દરરો.તણી પ્રીતિ;
ખડું જે સત્ય પરખાયું, ખડું તે તત્ત્વ છું પોને.’ ૨
- ‘અધિકારી થશે તને, ખડું એ શિષ્ય સમજશે;
અધિકારી વિના મૂર્ખા. લડીને લાત ખડુ ખાશે.’ ૩
- ‘અધિકારી વિના કહેવું, વિના પ્રેમે યથા ખાવું;
નહિ આનન્દ એમાં તો, વિચારીને વિચાર્યું એ’ ૪
- ‘કદી ઘુટે સૂરજ નિરખે, તથાપિ તે ન બનવાવું;
અમારાં દીલનાં તત્ત્વો, અધિકારી સહુ જાણે.’ ૫
- ‘જનોની વાણીમાં જે છે, અમારા દિલમાં તે છે;
જનોની વાણી જે જાણે, અમારું દિલ તહેવું છે.’ ૬
- ‘પરીક્ષાની નથી પરવા, ગમે તે સ્કાય તે ખોલો;
અલખ મસ્તાન ક્ષીરોમાં, દયા સિન્ધુ. હૃદયમાં છે.’ ૭
- ‘ખમાવું છું પશુઓને, ખમાવું છું પશુ પંખી;
અરે આ ગાડપાલાને, ખમાવું છું ખમું છું હું.’ ૮
- ‘નથી દેશી વિદેશી કોઈ, જગત્ સઘળું કુટુંબી છે;
જીવોપર રહેમ દ્રષ્ટિ છે, મજેલા સર્વ મેળાપી.’ ૯
- ‘નમું છું ને નમાવું છું. નિસરણી સર્ગુણોની છે;
ચડું છું ને ચડાવું છું, પડયા ને સ્કાય આપું છું.’ ૧૦
- ‘પડું તોપણ ફરી ચઢવું, ખરો નિશ્ચય કર્યો છે એ;
બુદ્ધ્યખિંચની ક્ષીરોમાં, સદાવું જાગવું સાચું’ ૧૧

ઓમ શાન્તિઃ ૩.

શુભ.

૫૪

જ્ઞાનતરંગ.

ગઝલ.

- “ નથી સંગત સન્તોની, નથી મેળાપ જ્ઞાનિનો;
મળે તે ગાય પોતાનું, ઘડેલા પદ્મને તાને. ” ૧
- સહુની વૃત્તિઓ ન્યારી, યથા વૃત્તિ રસો તેસા;
ગુલામો વૃત્તિઓના તે, ભક્તમાં ભાગ શું લેશે ? ૨
- “ જીવે છે વૃત્તિના પોષ્યા, ખરા નહિ જીવનારાઓ;
પડે નહિ એન વૃત્તિમાં, કહું શું ને કહાવું શું. ” ૩
- ઘણા શિષ્યો ઘણા ભકતો, યથાવૃત્તિ તથા મોજ;
અનન્તા વૃત્તિના લેહો મળે વૃત્તિનો મેળાપી. ૪
- ખરે એ મેળ કયાં સૂઝી, સ્ફુલ્કિતા વૃત્તિની જોતાં;
બધાં પ્રહ્લાંડમાં જોતાં, મનોવૃત્તિતણા દાસો. ૫
- વિકલ્પો વૃત્તિના ચેલા, નચાવે છે જગત્ને તે;
કુદે છે ને કુદાવે છે જીવે છે ને જીવાડે છે. ૬
- “જગત્ શ્મશાનમાં ચિત્તા રચે છે ને રચાવે છે;
કરે છે રાખ દેહોની બચે તે યોગીનો ચેલો.” ૭
- અરે ઓ પંડિતો સઘળા, અરે ઓ સ્વામ સાધુઓ;
અરે ઓ સર્વ વક્તાઓ મનોવૃત્તિ થકી બચ્યો. ૮
- નથી ચારી નથી લજ્જા, કરે છે સર્વ ધૂળધારી;
મનોવૃત્તિ વિકલ્પોના, બન્યા જે દાસ મરનાતા. ૯
- “સરોવરમાં તૃષાતુરો, અહો ઉદ્ધેતમાં અન્ધા;
તમારા પાસ છે શાન્તિ નથી જોતા હૃદય શૂન્યો.” ૧૦
- પરમ ધન પાત્ર પોતાને, નથી સાં વૃત્તિનો દાવો;
પુદ્ગલધિ પ્રહ્લ છે પોતે, સદા ધ્યાનો ગુપ્તી થાયો. ૧૧

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩

શુભ.

૫૫

શિષ્ય રૂપ મુસાફરને જાગૃતિના લખેલ પત્ર.

ગઝલ.

- “ મુસાફર જાગ હુનિયાના. સમય ચાડ્યો અરે જાતો;
જોઈ લે આત્મની જ્યોતિ કૃના આ દેખીતું થારો. ” ૧
- ધી લે ચિત્તમાં સમતા, તજ દે પાપિણી મમતા;
કષાયોને તજ દેને, વતોને તં શહી લેને. ૨
- વિષયની વાસના ત્યાગી, બનીને ચિત્ત વૈરાગી;
ધમાધમને તજ દેને. મનોશુષ્કિ બજ લેને. ૩
- ખરી સેવા સજ લેને, સકળ ચિંતા - મ વી લે;
લલામાં ભાગ લેજે તું, જુગથી દૂર જહુ રહેજે. ૪
- “ કહું કર તું શુરૂં જાનું, કદી અપમાન ના કરવું;
નહારી, શુભ વેળામાં. સદા સમસાવથી રહેવું, ” ૫
- “ વિનયમાં ંહાતને ધરજે, મકનોને અનુમરજે;
ખરી સમ્યક્તવની શ્રદ્ધા, હૃદયમાં ધારજે ંહેલો. ” ૬
- “ ગણી મિથ્યા જગત્ જોલો. તજ દેજે સકળ તૃષ્ણુ;
જુરી માયા તણી છાયા, જા નિશ્રામ ના લેજે. ” ૭
- “ પ્રથમ કરજે તું પોતાનું, અવિદારી થશે ત્યારે;
પ્રપંચોના જાણેણમાં, જરા પણ ભાગ ના લેજે. ” ૮
- ખરી વેળા વિચારી લે, હવેથી મૂલ ના કરતો;
ચેતાબું છેલ્લું માની લે, લખું છેલ્લું હવે આતો. ૯
- ફરજ મહારી જાગવી મેં, જગ થી જો ગણી લેજે;
જુદ્ધયમિષ સન્તના ચરજે, રહીને અત્ય શુખ વરજે. ૧૦

ૐ શાન્તિ: ૩

સુરત.

૫૬

મહારી આત્મ દશા

ગઝલ.

- “મહને ગમતી નથી દુનિયા, નથી આશા અમર ઉંડી;
ફકીરાઈ અમા! એ. નથી વાહ વાહમાં પ્રીતિ.” ૧
- મનુષ્યોની પ્રવૃત્તિમાં. નિવૃત્તિની નથી આશા;
પ્રવૃત્તિ ત્યાગ કીધો મહેં, નિવૃત્તિ શાન્તિને માટે. ૨
- “ફકીરી વેષ લીધો મહે, નિવૃત્તિ મુક્તિને વરવા;
વિકલ્પોને શમાવાને અખંડાનન્દમાં રેવા,” ૩
- નથી વિધામ બહાલાનો, નથી મિત્રાઈ મિત્રોની;
નથી શિષ્યોત્ષી સેવા નથી પ્રેમીતણો પ્યાસી. ૪
- જગત્ના ખેલને બેતાં, કદાપિ પાર નહિ આવે;
અહીશું ને અહાવીશું, અલખની મોજ મરતાની. ૫
- તણશું ને તબરીશું. જગત્ના ફંદની ભ્રમણા;
અલખની જ્યોતિમાં જગી, વરીશું દેશ સ્થિરતાનો. ૬
- તણ દીધું અહ્યું જૂઠું જડોના ભાવમાં સ્વીણતા;
થતું જે જે નથી હું તે, નથી હાડ અને તહાડ. ૭
- “ખરો વ્યવહાર જ્ઞાનીનો નથી તે અંધ જોવાના;
ગમે તે ચિત્તમાં ધારો, અમારો પન્થ ન્યારો છે.” ૮
- હસો કે ના હસો તોપણ. નથી તેમાંજ જોવાતું;
તમે મેમાન દુનિયાના, નથી મેમાનનો દાવો. ૯
- “અમાડું જે નથી તેમાં, કદાપિ લક્ષ્ય નહિ દેવું;”
બુદ્ધયજ્ઞિ શુદ્ધ ઉપયોગે, અમાડું તે અમાડું છે. ૧૦

ઓમ્ શાન્તિ: ૩

સુરત.

૫૭

મહારો ન્યાય વિચાર

ગઝલ.

- “અમોએ જે વિચાર્યું છે, કરીશું પ્રાણુ પણ પડતાં;
ખરા સંકલ્પ સિદ્ધાંતા, ડગાળ્યા નહિ ડગે ક્યારે.” ૧
- “યથા યુદ્ધિ તથા નાણે, જગત્ના લોક જોએલું;
અરે ત્હેમાં ભરોસો શો, કદી સાચું કદી ભૂઠું.” ૨
- “ઉદ્ધય ત્યાં અસ્ત થાવાનો, કરો કોટી ઉપાયોને;
ખરૂં એ જન્મ ત્યાં મૃત્યુ, સ્વભાવે એ અન્યું ખનશે.” ૩
- “ખુરો અજ્ઞાનનો પડદો, નથી જ્યાં સત્ય દેખાતું;
ચિરી અજ્ઞાનનો પડદો, પ્રકાશે સત્યને યોગી.” ૪
- “અધા જ્યાં સ્વાર્થના સંગી, ભમાળ્યા જે ભમે ક્ષણમાં;
નથી તે ન્યાયના કર્તા, સભા તે ભસ્મ ગ્રહ જેવી.” ૫
- “મજ્યા પણ તે મજ્યા ભૂડા, નથી જે દીલથી મળતા;
ખરા પ્રેમી વિના મંગલું, ધ્રુવડને કાગડા જેવું.” ૬
- “હૃદયને વાણીથી ભુદું, નથી વિશ્વાસનો છાંટો;
ખરા પ્રેમી વિના વસવું, જીવંતા દાહભૂમિ એ.” ૭
- “નથી જે સ્નેહ ચક્ષુમાં, બહુ દેખે વળે ત્યાં શું;
દયા શુષ્ક હૃદય જ્યાં છે, વળે નહિ ત્યાં ગરીબોતું.” ૮
- “નથી જ્યાં લાજની પરવા, ખરૂં કહેવા થકી ત્યાં શું;
નથી જ્યાં યોગ્યતા આવી, કહે સાચું વળે ત્યાં શું.” ૯
- “નમેલાને સદા નમવું, હિતસ્વીથી સદા હળવું;
કુસંગી સંગમાં કાળુ, મળેલું પણ ટળી નશે.” ૧૦
- ગમે છે જ્ઞાનિની વાતો, ખરા છે આત્મના જ્ઞાની;
યુદ્ધયગ્ધિ સત્ય લેવાતું, લહ્યું તેણે છુપાવ્યું છે. ૧૧

સુરત.

૫૮

મહારી દીક્ષાની પ્રતિજ્ઞા.

ગઝલ.

- “ અહીં દીક્ષા યતિની મહેં, જગત ઉદ્ધાર કરવાને;
 સકળ કર્મો પરિહરવા, સહજની શાન્તિ વરવાને. ” ૧
- સકળ જીવોતણી રક્ષા, કદી જૂઠું નહિ જોણું;
 કદી નહિ ચોરીની વૃત્તિ, અમારું પ્રત એ ત્રીજું. ૨
- તજી ભોગોતણી ઇચ્છા, કદી નહી સંગ રમણીનો;
 અવસ્થા જન્મથી સાચી, મરણ પર્યંત રહેવાની. ૩
- પરિઅહની તજી કાંસી, જરા નહિ ચિત્તમાં ઇચ્છા;
 નથી ભુક્તિજ રજનીમાં, અશ્ચું છડું પ્રત ક્ષેમે. ૪
- ધર્મ અષ્ટાંગ યોગો મહેં, યથા શક્તિ પ્રવર્તું છું;
 નથી એ સર્વ કહેવાતું, કરીશું સહુ મન: સાક્ષી. ૫
- ધરી આજ્ઞા જિનેન્દ્રોની, ધરી સ્યાદ્રાહની કુંચી;
 કરીશું સત્ય ધારણું, નથી અંધન હવે કાંઈ. ૬
- “ બહુનોની ગતિ નભમાં, ગતિ પ્રારબ્ધના યોગે;
 નથી આશા અમીરોની, સ્પૃહા નહિ શ્રેષ્ઠિ વૃન્દોની. ” ૭
- ‘ ઇચ્છું ન ઇન્દ્રની પદવી, સ્પૃહા નહિ ચક્રવર્તીની;
 “ કડું છું ધર્મ ફેલાવો, ગણીને સર્વને સરખા. ” ૮
- “ મને તે મિત્ર મહારા છે, જગત કુટુંબ ગણ્યાવાતું; ”
 તજી દીધું અહીં લીધું, નથી થાતું નથી ભતું. ૯

૫૯

- “ જગત્ શાળા કલાસો બહુ, અનુભવ શિક્ષકો સારા;
ભણ્યાને એ ભણાવીશું, ચડ્યાને ત્યાં ચડાવીશું. ” ૧૦
- “ મતિથી જાણતાં લેદો, જગતની ધર્મશાળામાં;
કરે અભ્યાસ તે ચઢતા, સહુ શિષ્યો બન્યા તેમાં. ” ૧૧
- “ અધિકારી થયેલાને, અમારો લેદ આપીશું;
અમારી સાથે જોડાશે, થશે તે સિદ્ધના દૃષ્ટા. ” ૧૨
- “ ગમે તે માનજો દુનિયા, અમારું સાધ્ય સાધીશું;
અમે ગુરૂ અમે ચેલા, અમારો પન્થ ન્યારો છે. ” ૧૩
- “ અખંડાનન્દની પદવી, પરમ બ્રહ્મ પરં પોતે;
બુદ્ધચન્ધિ સાધુ સમતામાં, અનંતાં સુખ ઘટમાં છે. ” ૧૪

સુરત.

૬૦

જીવને બાહ્યદશામાં ભટકવાના ત્યાગોપદેશ

જીવનજી બારણે મત જાનેરે. એ રાગ.

જીવલડા બાહ્યમાં નહિ કરજેરે, લવસાગરને ઝટ તરજે. જીવલડા૦
આઠ કર્મની સાથે લડજેરે, મહા મોહની સાથે વઢજેરે;
શિવપુર નિઃસરણીએ ચડજે. જીવલડા૦ ૧

આશ્રવ દ્વારે દીજે તાગુરે, કરીએ કુમતિ મુખ કાગુરે;
સુમતિ પર થઈએ કૃપાગુ. જીવલડા૦ ૨

ચારની સાથ મૈત્રી બાંધોરે, સુરતા સાથ સંબંધ બાંધોરે;
વિવેકમાં પડશે ન વાંધો. જીવલડા૦ ૩

ચારિત્રની બાજી રમજેરે, અનુભવનાં લોજન જમજેરે;
પાંચ શત્રુને વશ કરી દમજે. જીવલડા૦ ૪

બારને નિજ ઘરમાંહિ લાવોરે, સતી સમતાને પ્રેમે મનાવોરે;
ધર્મ ધ્યાનનો કરજે વધાવો. જીવલડા૦ ૫

ક્ષમા છત્રને શિરપર ધરજેરે, જિનવર વાણી અનુસરજેરે;
કહ્યું ઉપયોગનું ઝટ કરજે. જીવલડા૦ ૬

મુખુ ભક્તિની ભાંગ વટાવોરે, દયા ધ્યાનને સાથ મિલાવોરે;
મન ખ્યાલામાં ભરીને ચડાવો. જીવલડા૦ ૭

સોળને તત્ક્ષણુ શિખ દેજેરે, સત્તરને હૃદયમાંહિ વહેજેરે;
નવને નિર્ભય થઈ લેજે. જીવલડા૦ ૮

જ્ઞાનદીપકનું અજવાગુરે, ટાળો મનમાં થતું મહાર્ડું તહાર્ડું;
કહ્યું મનનું ન કરશો નહાર્ડું. જીવલડા૦ ૯

બારની કરજે નિત્ય ચારીરે, તજે ત્રણની સંગ નહારીરે;
સત્તાવનની સેવા સારી. જીવલડા૦ ૧૦

વીશની સેવા સુખકારીરે, શુદ્ધ રમણતા ગણજે ખ્યારીરે;
પુદ્ધિસાગર મંગળકારી. જીવલડા૦ ૧૧

મું. સુરત.

૬૧

જવ તું પેતે વિચાર.

જવનજી ખારણે મત જાનેરે એ રાગ.

જવલડા ચિત્તમાં લ્યે વિચારીરે, દશા કેવી થશે અરે તહારી. જવ૦
 રાગી થઈને રંગાયો છે ભારીરે, કીધાં પાખંડ વિવેક હારીરે;
 પ્રમદા વેશ્યા મન ખ્યારી, જવલડા૦ ૧
 પ્રભુ ભકિત ન કીધી જરાયરે, ગુરૂ દર્શન કરવા ન જાયરે;
 ગખ્યા સખ્યામાં બહુ હરખાય, જવલડા૦ ૨
 પાપારંભથી હિંસા અપારરે, જુકું ખોલ્યો હજારો વારરે;
 ચોરી કરવામાં તૈયાર, જવલડા૦ ૩
 મૈથુન ઇચ્છા મકલાયોરે, વેદોદ્યયથી બહુ વાયોરે;
 ધિક કુતર પેઠે ધાયો, જવલડા૦ ૪
 લક્ષ્મીની લાલચ લાગીરે, પીધી મમતા મહિરા માગીરે;
 રાત્ર દિવસ ધનનો રાગી, જવલડા૦ ૫
 જોયું પાછળ નહિ પૂંઠ વાળીરે, સાત વ્યસનોની ટેવ ન ટાળીરે;
 દીધી કજયા કલેશથી ગાળી, જવલડા૦ ૬
 પાંચ ઇન્દ્રિયા લોગમાં રાગીરે, ભીખ વિષયની બહુ માગીરે;
 પામરને પાયે લાગી, જવલડા૦ ૭
 દયા દાન ન કોઈને દીધુરે, પાપ કર્મ અનન્ત કીધુરે;
 હલાહલ હરખે પીધુરે, જવલડા૦ ૮
 દીલમાં દેવ ગુરૂ ન ધરીયારે, પાપ કર્મના પોટલા ભરિયારે;
 દુઃખી જીવેને ન ઉદ્ધરિયા, જવલડા૦ ૯
 ગુરૂ વાણી ન સુણી કાનેરે, મકલાયો જગતના માનેરે;
 ચડયો દુનિયાના તોફાને, જવલડા૦ ૧૦
 હવે અવસર લેજો સુધારીરે, સમજી દીલમાં નરનારીરે;
 બુદ્ધિસાગર ગુરૂ સુખકારી, જવલડા૦ ૧૧
 સુરત.

૬૨

જીવને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ.

અરે તું શીદને કલ્પના કરે—એ રાગ.

જીવલડા ખટપટમાં શીદ પડે, મોહના ચકડોળે કેમ ચડે. કલેશના તોફાનમાંહિ, લહારું કાંઈ ન વળે;	
આડું અવળું મનડું ભટકે, ભાવી કાંઈ ન ટળે.	મોહ૦ ૧
વખત વખતની છાંયડી છે, ભાવી કોઈ ન કળે;	
ધાર્યું સઘળું ધૂળ ધાણી, ફેાગટ શાને બળે.	મોહ૦ ૨
ઠાઠા ડમરા ભોગી ભમરા, જોને કેઈક ટળવળે;	
મનની બાજી રાખ વશમાં, કુલે કાંઈ ન ફળે.	મોહ૦ ૩
શહેનશાહને બાદશાહો, ઘોરમાંહિ ગળે;	
મહારૂ મહારૂ કરતા મૂરખ, છળ કપટમાં સળે.	મોહ૦ ૪
ચકવર્તિ સરખા ચાલ્યા, ઇન્દ્ર પણ સહુ ચળે;	
લહારું ધાર્યું તુર્ત ટળશે, કાંઈ ન મેળો મળે.	મોહ૦ ૫
ઉંડો આશાસાગર દુઃખકર, પડ્યા કોઈક નીકળે;	
ધર્મ નૌકા ઝાલી લે અટ, આળસ શીદને કરે.	મોહ૦ ૬
આંચો અવસર અતિ રૂપાળો, સાચવે સુખ સરે;	
બુદ્ધિસાગર રાખ સમતા, પરમ જ્યોતિ અળહળે.	મોહ૦ ૭
	આમ શાન્તિઃ ૩ સુરત.

૬૩

મહારો ધર્મ.

ગણલ.

- “ અમારા આત્મના ધર્મે, નથી લેદો નથી ઝઘડા;
નથી ગરબડ ગરબોની, નથી ભુદા કદી કોઈ ” ૧
- ખરૂં રૂપે પરખવાનું, વિકલ્પો ચિત્તના સમતા;
સહજ રૂપે સદા રહેલું, નથી વ્યવહારના કલ્પા. ૨
- “ અમારા આત્મની જ્યોતિ, સહજ તે ધર્મ પોતાનો;
નથી ત્યાં બાહ્યની ચિન્તા, ઉપાધિ સર્વ જાવાની ” ૩
- “ યતિનો વેષ વ્યવહારે, ક્રિયાઓ સર્વ વ્યવહારે;
કરીશું તે ક્રિયાઓને, ધરીશું સાધ્યમાં દૃષ્ટિ. ” ૪
- “ ઘણા લેદો પડ્યા જાણ્યા, પ્રભુનો ધર્મ ડોળાયો;
તથાપિ સત્ય શોધ્યું મ્હેં, મળ્યું તે તત્ત્વ સાચું છે, ” ૫
- “ કરીશું ધર્મ વ્યવહારો, લડીશું નહિ ક્રિયા લેદે;
સરલને યોધીશું જાણ્યું, ખરો નિશ્ચય હૃદયનો એ. ” ૬
- “ ખરી દૃષ્ટિ પ્રગટવાથી, સહજ રૂપે ખરૂં જોયું;
જાનાગમમાં ખરૂં ગાયું, સમજશે જ્ઞાનિયો સાચું. ” ૭
- “ ખરો વ્યવહાર ગાયો છે, ક્રિયાઓ પાત્રના લેદે;
ખરૂં સમજી કરે ત્યારે, પડ નહિ લેદનો ભડકો. ” ૮
- મ્હને તો સત્ય પરખાયું, યથાશક્તિ વિચાર્યાથી;
“વદીશું વાંચીશું કરશું, સદા નિર્લેપતા ધરશું. ” ૯
- “ પ્રભુનો માર્ગ રાખીશું, પ્રભુનું સત્ય ચાખીશું;
પ્રભુનો પન્થ ફેલાવા, ઉપાયો સર્વ આદરશું. ” ૧૦
- ધરીને આત્મની સુરતા, અલખ લહેરો જગાવીશું;
બુદ્ધચર્ચિ સત્ય નિશ્ચયમાં, અખંડાનન્દ વરવાનો. ૧૧

સુરત.

૬૪

જીવ સમજ લે.

જીવલડા ઘાટ નવા શીદ ઘટે—એ રાગ.

જીવલડા સમજ લે સુખ સરે, મોહના વનમાં શીદને ફરે.

ડાળ ડાહ્યો થયો અરે તું, પોતાનું નહિ કરે;

પરની પચાતો કર્યાથી, ભવોદધિ નહિ તરે. મોહ૦ ૧

ઉડીઆશા વિષય વિષયની, મનમાં રાખે અરે;

હિંસા ચોરી બારી જીહું, કર્મની પોડી ભરે. મોહ૦ ૨

રાત દિવસ રાગ દ્વેષે, વાહ્યો જ્યાં ત્યાં ફરે;

બાહ્યદૃષ્ટિ રંગ લાગ્યો, બાહ્યમાં અવતરે. મોહ૦ ૩

ભણ્યું ગણ્યું સહુ ધૂળધાણી, ગજના સ્નાની પરે;

આપ મતિલો થઈને જ્યાં ત્યાં, મન થકી ઉચરે. મોહ૦ ૪

કહ્યું ન માને જ્ઞાની જનનું, ભવથકી નહિ ડરે;

ખરાખરીનો ખેલ આવે, ત્યારે પ્રભુ કરગરે. મોહ૦ ૫

ચતુર થઈને ચેતી લે તું, સાધ્ય સિદ્ધિ વરે;

બાહ્યદૃષ્ટિ ત્યાગી લે ઝટ, કર્માનન્ત નિર્જરે. મોહ૦ ૬

આગ્યો અવસર ફરી મળે નહિ, જ્ઞાની નહિ વીસરે;

બુદ્ધિસાગર ધ્યાન ધરતું, પરમ સુખ પરવડે. મોહ૦ ૭

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩. સુરત.

૬૫

મોહના વરઘોડે ચડ નહીં.

જીવલણ ઘાટ નવા શીઠ ઘડે. એ રાગ.

- મોહના વરઘોડે શીઠ ચડે, મુક્તિની નિસ્સરણીથી પડે.
 પ્રભુ ભજનમાં તાવ આવે, રમતમાં આથડે;
 ધર્મનું વ્યાખ્યાન સુણવા, બતાં બહુ લડથડે. મુક્તિ૦ ૧
 ધમાધમીમાં ધર્મ માની, ફેલેશી થઈને લડે;
 સમતાથી છેટું ઘણું તુંજ, ધ્યાન વાત ન જડે, મુક્તિ૦ ૨
 કુશળ કપટી દાવપેચે, ઘાટ બહુલા ઘડે;
 પરતું ઉંધુ વાળવામાં, બહાદુર થઈ ભડભડે. મુક્તિ૦ ૩
 અખાવલો થઈ ચતુર ચુકી, કર્મ અનનતાં કરે;
 આત્મની ઝોળખાણુ કાચી, કારજ કયાંથી સરે. મુક્તિ૦ ૪
 સત્ય ભૂલી ભૂઠ પકડી, અંધારે અડવડે;
 જ્ઞાનવાતો જરા ન ગમતી, કુપક્ષે ઝટ ઢળે. મુક્તિ૦ ૫
 મનડું મર્કટ કરે ન વશમાં, ઉદ્ધત થઈ ઉંછળે;
 સાચી શિક્ષા ઝેર જેવી, હેતાં મન બડબડે. મુક્તિ૦ ૬
 પાપ કર્મો પ્રેમે કરતો, ઇર્ષ્યાથી બહુ બળે;
 સન્નજનોનો દ્વેષ કરતો, ફેગટ ભ્રમથી ફરે. મુક્તિ૦ ૭
 આત્મજ્ઞાનથી ચિત્ત આડું, બાહ્યદૃષ્ટિમાં ભળે;
 બુદ્ધિસાગર આત્મજ્ઞાને, અનન્ત સુખડાં વરે. મુક્તિ૦ ૮
 ઐભ શાન્તિ: ૩. સુરત.

૬૬

મહારી હૃદય સ્ફુરણા.

ગઝલ.

- “નથી મન્દિર રહેવાને, નથી મિલકત નથી સત્તા;
તથાપિ સત્ય આનંદી, ઉપાધિવણુ ખરૂં જ્ઞાને” ૧
- “ઉપાધિ જે નથી મનમાં, નથી ત્યાં ત્યાગ કે અહલું;
દશા એ ઉચ્ચયોગિની, નથી ત્યાં બાળ અધિકારી.” ૨
- “મહન્તોની મહત્તાઇ, અરે અલ્પજ્ઞ શું બાણુ;
કૂવાના દેડકાથી તો, સમુદ્ર માન શું ધારો. ૩
- અધિકા જ્ઞાનથી સન્તો, નથી પંચાતમાં પડતા;
અધિકારી થએલાને, બતાવે જ્ઞાનની કુચી. ૪
- હશે તો યોગ્યતા મહારી, અધિકાઈ થશે સહેજે;
ગમે ત્યાંથી મળે ધાર્યું, નથી આશ્ચર્ય ત્યાં નક્ષી. ૫
- ભલામાં ને નહારામાં, નથી આનંદ ને અચંતા;
ખરો એ યોગ જ્ઞાનીનો, પડે નહિં ભેદ ધર વનનો. ૬
- તથાપિ રૂઠ વ્યવહારે, ઉપાધિ ત્યાગની દીક્ષા;
અહીં છે ને અહાવીશું, ખરા એ યોગના માટે. ૭
- ખરો ઉદ્ધાર કરવાને, કરીશું ભાવી કૃત્યોને;
મનોવૃત્તિ કરી વશમાં, વિચરશું મુક્તિના પંથે. ૮
- બધી પરતંત્રતા ત્યજવી, સકળ સંગત તજીને રે;
હૃદય નિષ્કામથી કાર્યો, કરીશું ધર્મનાં બાકી. ૯
- ખરી સ્વતંત્રતા મહારી, અહીંશ નક્ષી અચળ શ્રદ્ધા;
બુદ્ધચણ્ઘિની ફકીરીમાં, ખરી શાંતિતણી બીક્ષા. ૧૦

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩

સુરત.

૬૭

મહારી ભવિષ્યની પરીક્ષામાં, અન્યોની દશાશા?

ગઝલ.

- “ થશે ભાવી થવાનું તે, નથી એની જરા ચિન્તા,
સ્પૃહા નહિ અન્યની કિંચિત, નથી નાન્હો નથી મોટો. ” ૧
- “ ભલે તે દુનિયા માનો, અમારી દૃષ્ટિથી અવળું,
ગમે તે ચિત્તમાં માનો. ખરાને શું મનાવાનું ” ૨
- “ ખરૂં તે ગાજશે ગગને, છુપે નહિ તે છુપાવ્યાથી.
રવિનું તેજ સર્વત્ર. સ્વયં શક્ત્યા સદા જગમાં ” ૩
- સ્વભાવે જે હશે તે છે, પરીક્ષા જો કરો કોટી,
નથી ત્યાં ન્યાય દુનિયાનો, ખરૂં સર્વજને ભાસે. ૪
- “ અધુરાની પરીક્ષા શી ? અધુરાને પરીક્ષા શી !
પરીક્ષાની નથી પદવી, અહો સર્વજવણુ ખીજે ” ૫
- નથી નિવૃત્તિ વણુ શાન્તિ, મનોવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ, ત્યાં.
ઘટાટોપે જગત્ ગાંડું, અને છે ને ખનાવે છે. ૬
- “ બહુ વાગે અરે પોહું, ખરૂં નકકુર નહીં વાગે.
ફટાટોપે ભયંકરતા, જગત્માં ચાલતું એવું ” ૭
- “ થયો નહિને થવાનો નહિ. જગત્નો એક મત ક્યારે.
મનોવૃત્તિતણું વાઘો, પ્રકાશે મુખથી નાના. ” ૮
- “ જગત્માં ઉતરી ઉંડા. જુઓ જાણો ઘણું નાટયો.
સહુના ખેલ છે જુઠા, થયું એવું થશે એવું ” ૯
- હૃદય ખેલો અનંતા છે, લખ્યાથી પાર ના આવે;
જુવો ગાવો લખો લેખો, જીવન સઘળું જશે એમાં. ૧૦
- હૃદયમાં ઉતરી ઉંડા, વિચારે યોગિના ચેલા,
જુદ્યખિધ સત્ય હૃદ્લહમાં, પ્રવેશીને અહો સાચું. ૧૧
- ઓમ્ શાન્તિઃ ૩

સુરત.

૬૮

સાધુ શિષ્યને શિક્ષા પત્રમ.

ગઝલ.

તમારા દીલમાં જેવું, અમારા દીલમાં તેવું;
 તમારા દીલના ઉમરા, અમારા દીલમાં ભાસે. ૧
 તમારી બહાદુરી સઘળી, જરા નહિ મુજથી છાની;
 છુપે નહિ તે છુપાવ્યાથી, કર્યા કર્મો સહુ બાણું. ૨
 થવાનું તે થશે કર્મે, કરી તે ધારણા જૂડી;
 હજી હાથે સુધારી લે, તજીદે માનની મમતા. ૩
 ભમાવ્યાથી ભ્રમિત થાતાં, કથું તે શિષ્ય વિષ સરખી;
 ઉપરના સ્વાર્થ સાધુઓ, ખરા મિત્રો નહીં અન્ટે. ૪
 મનોવૃત્તિતણા મેળે, કદાપિ તે ખરા લાગે;
 પછીથી લાગશે જુઠા, મનોવૃત્તિ ફરે ત્યારે. ૫
 અમી પણ જેર સમ હમણાં, પછીથી ભાસશે સાચું;
 ફરે જેની પ્રતિજ્ઞાઓ, અરે વિશ્વાસ તહેનો શું. ૬
 મધુરતા પ્રાણ લેનારી, અરે કિંપાકના ફળની;
 પરિણામે જણાશે ઓ, અનુભવ, એ ગુરૂ તહારો. ૭
 ગમે ત્યાં બા સ્વચ્છંદે તું, થનારૂ તે થશે ભાવી,
 નથી તેથી જરા ચિન્તા, બને છે કર્મથી એવું. ૮
 શિખામણ આપવી સારી, બળવી ફરજ એ મહારી;
 ભલું થાજે દવા મહારી, જીગરથી એ અસર કરજો. ૯
 કરૂણા દૃષ્ટિથી કીધું, ગમે તો વાત માની લે;
 ગુરૂઓના વચન કડવા, રૂચે તો મિષ્ટ માની લે. ૧૦
 ખરૂ તું સાધ્ય સાધી લે, ખરૂ ચારિત્ર પાળીલે;
 ધુદ્ધયજ્ઞિ સત્ય દૃષ્ટિથી, વિચારી લે સુધારી લે. ૧૧

સુરત.

૬૯

સ્વસાધ્યલક્ષ્યદત્તાચિત્તાવૃત્તિ પ્રતિજ્ઞાપ્રવાહ.

ગઝલ.

- કરી મહેં જે પ્રતિજ્ઞાઓ, કદાપિ તે ન ટળવાની;
અડગ હું આત્મશ્રદ્ધામાં, વિવેકે સાધ્ય સાધીશું. ૧
- અમારૂં સત્ય સાધીશું, મનોવૃત્તિ કરી કબજે;
સહજ આનન્દ પામીશું, ખરો નિશ્ચય થયો તહેનો. ૩
- પ્રભુના પન્થમાં વહીશું, વહાવીશું જગજગનને;
કમાણી ધર્મની કરશું, અહંતા ખીજ બાળીને. ૩
- અપેક્ષાએ કર્યું કરશું, કર્ણું એ અપેક્ષાએ;
નયોના માર્ગની વાણી, અહે તે સત્ય ખેંચી લે. ૪
- જીવન આનન્દનું મહારૂં, પ્રકાશે સર્વ આનન્દી;
સ્વયં આનન્દ લેવાનો, નથી ત્યાં અન્ય આકાંક્ષા. ૫
- “લણો લાખા, લણો, વ્યાપ્તિ, વિચારો શબ્દના કોષો;
કરો ઝઘડા અહંતાથી, નથી ત્યાં શાન્તિની આશા.” ૬
- “સ્વયં તર્કે અહંતામાં, ખરૂં કલ્પાય શું જગમાં;
જગતમાં એવું સર્વત્ર, ભુલાયું છે પરીક્ષામાં.” ૭
- “રને વૃત્તિજ આનન્દે, જગજીવો જીવે છે બહુ;
મનોવૃત્તિ રમકડાં બહુ, પદાર્થો દૃશ્ય દેખાતા.” ૮
- “પદાર્થોના રહી કબજે, મનોવૃત્તિ મજા લેતી;
કહો ત્યાં આત્મનું શું છે? નથી ત્યાં ચેન જ્ઞાનને.” ૯
- “તથાપિ ભોગ્ય પ્રારબ્ધે, પ્રવૃત્તિ જે શ્રેણે તહેમાં;
તથાપિ ત્યાં ન આનન્દી, ગણીને વેઠ વેઠી શું.” ૧૦
- જીવોની ખુદ્ધિયો જેવી, વિચારે તે સ્વયં તેવું;
ખુદ્ધયબ્ધિ સત્ય શોધાયું, અનુભવ જ્ઞાનના યોગે. ૧૧

મુ. સુરત.

૫૦

હવે હું જાગ્યો.

ગઝલ.

- ‘હવે જાગ્યો જણાયો હું; ચિદાનંદી અવિનાશી;
સહજ દૃષ્ટિ સુહાયો હું, પરંપ્રહ્મ સ્વયંબોધી. ૧
- “વિકલ્પોના સમાવાધી, નથી આધિ નથી વ્યાધિ;
પરીક્ષા એ કરી મહેંતા, ખરૂં એ સુખ પરખાયું.” ૨
- “પદાર્થોમાં નહીં ભાસે, પ્રિયત્વ કે અનિષ્ટત્વ;
તદા આનંદની ઝાંખી, ખરી એ ભાસતી નક્કી. ૩
- “અનુભવ એ કર્યો જ્યારે, તદા આવી ખરી ખૂબી;
દશા એ જે સદા રહેવે, તદા તો સુખનો દરિયો.” ૪
- ખરો એ માર્ગ સાધીશું, અમારે એજ કરવાનું;
જીવન એ સાધ્યને માટે, વહેછે ને વહાવીશું. ૫
- “અમારૂં તે અમારૂં છે, અમારે એજ વરવાનું;
નથી એમાં જરા ભ્રાન્તિ, ખરી એ વાનગી સુખની.” ૬
- “હજી એનેજ સાધીશું, સધાવીશું સુપાત્રોને;
જીવોની પાસ એ વસ્તુ, જીવે તે પામશે તહેને.” ૭
- ઉલટ ચક્ષુ થકી દેખે, મહને તો સત્ય દેખાયું;
તથાપિ અંશસાપેક્ષા, પરિપૂર્ણ જણાશે એ. ૮
- “ખદિરવૃત્તિ તજીનેરે, ધરીશું આત્મમાં વૃત્તિ;
સુધારીશું જીવન રેખા, પડયું પાતું પતાવીશું.” ૯
- “અનંતાકાશમાં દીવો, અહો હું સર્વનો દૃષ્ટા;
સ્વપરજ્ઞાતા હું સર્વત્ર, અપેક્ષાએજ ન્યારો છું. ૧૦
- મહને જાણે ટપે તહેના, સકલ દોષો, અનાદિના;
નથી નામી નથી રૂપી, તથાપિ સર્વ વ્યવહારે. ૧૧
- “અપેક્ષાએ મહને જાણે, નમું તહેને સ્વયં તે હું;
અપેક્ષાએ અહો હું તે, નથી હું ને નથી તું એ. ૧૨
- અનુભવ, શ્રુત જ્ઞાનીનો, નથી ત્યાં ભેદ પડવાનો;
પુણ્યપિંધ સત્ય સમજાયું; ચિદાનન્દ સ્વયં જોયો. ૧૩

સુરત.

૭૧

મુનિ મિત્ર પ્રતિ સ્મર્તવ્ય સત્પત્ર.

ગજલ.

- હૃદયના મિત્ર મહારાજે, સમજતું દીલમાં સાચું;
 ખરો સાક્ષી હૃદયનો તું, હૃદયનો સૂર્ય ને ચંદ્ર. ૧
- સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી જાણે, તટસ્થ સર્વમાં રહીને;
 જગતનો સાક્ષી રહેજે તું, સદાએ દૃષ્ટિ હો તહારી. ૨
- વિકારો રાગના ભારી, ભણેલાને ભુલાવે છે;
 ગમે તે પક્ષમાં પાડે, સુઝાડે રાજ ત્યાં સાચું. ૩
- મતિ જ્યાં ચુકિત ત્યાં તાણે, અને જીવ. દૃષ્ટિથી રાગી
 વિકારો દ્વેષના વસમા, હૃદયને ખૂબ ખાળે છે. ૪
- કરાવે પાપનાં કૃત્યો, જગાવે કલેશની હોળી;
 અરે તું ખુબ જોઈ લે, પડીશના દ્વેષના પડખે. ૫
- જગતમાં રાગને દ્વેષ, ખરો એ ભાવ ભવનો છે;
 વિભાવિક વૃત્તિયોને તે, અસેડી દે ખરા જ્ઞાને. ૬
- વિના રાગે વિના દ્વેષે, ખરી દૃષ્ટિ પ્રગટવાની.
 રહીને ધર્મ વ્યવહારે, ખરો નિશ્ચય, હૃદય ધરજે. ૭
- “ જગતના ખેલ છે જુદા, સદા તહેનો રહી શાક્ષી,
 વિચરજે દેખજે કરજે, પરિહરજેજ આદરજે ” ૮
- મુસાફર તું જગતનોરે, વિચારી લે ખરી વસ્તુ,
 જગતનો સૂર્ય તું બનજે. જગતનો ચંદ્ર તું બનજે. ૯
- જગતનો મેડ બનજે તું, જગતમાં ઉદ્ધિ બનજે
 જમર તું પૃથ્વીનો બનજે, ક્ષમા તું પૃથ્વીવત્ ધરજે. ૧૦
- અનન્તાકાશનો દીવો, સ્વભાવિક દૃષ્ટિથી બનજે;
 સહજની સિદ્ધિ સાધી લે, પ્રયત્ને પૂર્ણતા થારો. ૧૧
- પડીશ નહિ આજ જાળે, અધિકારીને ઉદ્ધરજે;
 ખરો યોગી ખરો ભોગી, સહજના ભાવથી બનજે. ૧૨
- કહું છું હું ખરું તહારૂં, ભલામાં ભાગ લેવાનો,
 બુદ્ધચન્દિ મિત્ર વિશ્રામો, જગતમાં ધર્મનો સાથી. ૧૩

સુરત.

૭૨

મહારો સાધ્ય દૃષ્ટિ

ગજલ.

- “ગમે તે હુનીઆ યોાંકે, ખરૂં યોાટું કહે સુખથી;
નથી પરવા જરા તહેની, ખરો સાક્ષી હૃદયનો હું.” ૧
- “વિચારો ચિત્ર છે જગના, વિચારે પાર ના આવે;
ગુરૂગમ સત્ય વિજ્ઞાને, ખરા પન્થે અમે વહીશું.” ૨
- “વિચારોના વમળમાંહિ, અધુરાઓ પડે છે બહુ;
ભમે છે ખૂબ ભરમાયા, દડીની ચાલ ગેડાથી.” ૩
- “ગમે ત્યાંથી ગ્રહો સાચું, અનુભવ શાસ્ત્ર અવલંબી;
વિના જ્ઞાને ભટકવાથી, ધરા સમ ભાસશે નૂકું.” ૪
- “ગુરૂગમ સાથ લેઇને, વિચાર્યાથી ખરૂં જડશે;
જિનેશ્વર વાણી વિશ્વાસી, ખરા માર્ગેજ તે ચડશે.” ૫
- “અરે અદ્વયદૃષ્ટિથી, પરિપૂર્ણ શું પરખાશે;
અસતને સત્ય માની લે, રજતની બ્રાંતિ, છીપોમાં.” ૬
- “અરે અજ્ઞાનિની સંગત, નથી સારી કદાપિ તે;
કરે તે વરસી વિવાહની, નથી ત્યાં પ્રેમની શાંતિ.” ૭
- “કરીશું જ્ઞાનિની મૈત્રી, ધરીશું ધ્યાનની ધારા;
સજીશું સામ્યતા મનની, અધિકારી તથા કરણી.” ૮
- “વિવેકે સહુ વિચારીશું, ખરા યોગી થશું ખાંતે;
ગ્રહાનો પાર પામીશું, વિષયના વેગ વામીશું.” ૯
- ખરી ટેકે ખરા બનશું, કરીશું સાધ્યની પૂતિ;
મળે તે આપીશું સહુને, દયાની દૃષ્ટિ રાખીને. ૧૦
- અડગવૃત્તિ અડગ શ્રદ્ધા, રહો દિન દિન જીવનમાં;
પ્રભુને પ્રાર્થના એવી, સદા સાચું સુઝાડોને. ૧૧
- ગમે ત્યાંથી મળો સાચું, વિચાર્યું એજ ધ્યાયું મહેં;
ચડેછે ને ચડાવે છે, ખરેખર જ્ઞાની ઉપકારી. ૧૨
- હૃદય ખાલી કર્યું ગાઇ, વધે છે જ્ઞાનની સ્ફુરણા;
બુદ્ધચિંધ સત્યનો સંગી. ખરો શોધક જગતમાં એ. ૧૩

સુરત.

૭૩

ક્ષમાપના.

થાળ રાગ.

છોડું ઝટ મમતા માયારે,	અન્તરમાં જાગી;
નથી મહારી આ કાયારે	અન્તરમાં જાગી.
વૈરવિરોધ ખમાવું, સમતાને મનમાં લાવું;	
આતમ એકીલો ધ્યાવુંરે.	અન્તરમાં ૧
કુંદુંબ કળીલો ન્યારો, તે થાય કદીય ન મહારો;	
હવે કરું આતમ ઉદ્ધારોરે.	અન્તરમાં ૨
દીકરી દીકરા ડાહ્યા, પાણીના પડછાયા;	
એક આતમ સત્ય જણાયારે.	અન્તરમાં ૩
ચેલી ચેલા ચાવા, મહારા એ ખોટા દાવા;	
હવે પ્રભુને પ્રેમથી ગાવારે.	અન્તરમાં ૪
હિંસા જૂઠને ત્યાગુ, એક આતમભાવે જાગું,	
એવું હું જ્ઞાને માગુંરે.	અન્તરમાં ૫
જીવો સર્વ ખમાવું. ઇચ્છાઓ સર્વ હડાવું.	
તૃષ્ણામાં નહીં તણાવુંરે.	અન્તરમાં ૬
નથી મહારું કે તહારું, આ માયાનું અંધારું.	
દેખું આતમ ઉજિયારુંરે.	અન્તરમાં ૭
અદીન મનથી લાવું, અદીન મનથી ધ્યાવું.	
આશ્રવને વોસિરાવુંરે.	અન્તરમાં ૮
અજરામર આનંદ દરિયો, અનંતા ગુણથી ભરિયો.	
એત્યો તે શિવસુખ વરિયોરે,	અન્તરમાં ૯
બુદ્ધિસાગર સુખકારી, ચિરંજીવો જયકારી.	
સન્તોની બલિહારીરે.	અન્તરમાં ૧૦

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩ સુરત.

૭૪

મહારે શું ?

ગઝલ.

- કહો કાહો તો શું મહારે, કહો ગાંડો તો શું ? મહારે;
 કહો વિદ્વાન મારે શું ? કહો મૂર્ખ, અમારે શું? ૧
- કહો સાધુ અમારે શું, કહો કપટી અમારે શું;
 કહો ઉપકારી શું મહારે, કહો દુર્જન અમારે શું. ૨
- કહો ગાંડો તો મહારે શું ? કહો બહાદૂર મહારે શું
 ભલેને નેક પોકારો, નથી આનન્દ, દિલગીરી. ૩
- કહો શાણો કે પાખંડી, કહો જો યોગી કે ભોગી;
 “ નથી ત્હેમાં નથી એ હું, બધા એ સ્થૂલનો સાક્ષી. ” ૪
- “ મથાદૃષ્ટિ તથા કહેશો, કહ્યાનો પાર ના આવે;
 પરીક્ષાની કસોટીમાં, નથી કહેવું નથી પડવું. ” ૫
- કહો ખોટો તો શું મહારે, કહો સાચો તો શું મહારે;
 ખરો ન્યાય ચુકાવાને, અમારે તો નથી ઈચ્છા. ૬
- મતિ જેવી તથા ખોલો, નથી ત્યાં ન્યાય કરવાનો;
 ખરો સાક્ષી હૃદયનો હું; ભલે માનો કે નહિ માનો. ૭
- “ મનાવાનું નથી મહારે, નથી જુહું જણાવાનું;
 હશે તે ભાસશે સર્વે, ખરૂં વીતરાગદૃષ્ટિમાં. ” ૮
- ગમે તેવો તથાપિ છું; ખરેખર મોક્ષનો પન્થી.
 જણાતા દોષને તજવા, અવિચલ ધર્મ આહરવો. ૯
- કહું તે આહરીશું રે, અમારી એ પ્રતિજ્ઞા છે.
 કર્યું તે કેમ કહેવાનું, પ્રતિકૂળની નથી ઈચ્છા. ૧૦
- ઉપરની દૃષ્ટિથી લોકો, કહે તે ન પરંક્ષા છે.
 બુદ્ધચન્દ્રિય સત્ય શોધ્યામાં, ખરી સાહ્ય જિનાગમની. ૧૧
- ઓમ્ શાન્તિઃ ૩ સુરત.

૭૫

પ્રેક્ષકને પ્રબોધ.

ગઝલ.

- અમારી ફરજ બળવવામાં, જરા ખામી ન રાખી છે.
મહને સુઝયું કર્યું તે સહુ, હશે ભાવી થશે તેવું. ૧
- “યથાશક્તિ પુરૂષાર્થે, યદા જ્ઞે કાર્ય નહિ થાતું;
તદા ભાવી સમજવાનું, નહિ ત્યાં શોક હરખાવું” ૨
- સમવાયી મળે પાંચે, તદા છે કાર્ય નિષ્પત્તિ;
ખરે મિથ્યાત્વ એકાન્તે, સમજતા જ્ઞાનિયો સાચું. ૩
- પુરૂષાર્થ કર્યો મહેં એ, પ્રસંગે ખાકીનાં મળશે;
થશે તે કાર્યની સિદ્ધિ, ઉતાવળ લેશ નહિ કરવી. ૪
- “તટસ્થ રહી બને ત્હને, નિહાળો પ્રેક્ષકો પેઠે;
જુઓ નાટકિયાઓને, રહો સાક્ષી પડો નહિ ત્યાં.” ૫
- ખરી શિક્ષા એ માની લે, લખ્યું મેં એ લલા માટે;
સમય ખાકી હજુછેરે, ખરી દે સાધ્યમાં વૃત્તિ. ૬
- “ભૂલાંચું તે ભૂલિશ ના તું, ત્યજાંચું તે તજશ ના તું;
અનન્તાનન્દની કુંચી, દશા છે જ્ઞાનથી ઉંચી.” ૭
- “શ્લમિત ના થા ભમાંચો તું, અરિજન પાડશે પહેલો;
ઉપરના મિત્ર પણ શત્રુ, ખરો વિશ્વાસ નહિ ત્હનેનો.” ૮
- “ખુરી ઇચ્છા લલી લાગે, હૃદયમાં શત્રુ છે એ તો;
ઉખેડી શત્રુઓ નાંખો, હૃદયના સાનમાં ચેતો.” ૯
- “લલો જાણી જાણાંચું મહેં, લલા માટે લલી રીતિ;
લલાનું ભવ્ય કરવામાં, અમારૂં ભવ્ય થાવાનું.” ૧૦
- ખરી ખુબી ખરી રીતે, ખરા જ્ઞાને પરખવાની;
ખુદ્ધચબ્ધિ સત્ય અન્તરમાં, સમજશે તો સુખી થાશે. ૧૧
- શાન્તિ: ૩

સુરત.

૭૬

પ્રભુપાર્થના.

ગઝલ.

- નમું ખ્યારાં પ્રભુ મહારા, અનન્તિ શક્તિ આધારા;
ખધા પ્રહ્લાંડના સ્વામી, અનંતુ જ્ઞાન, નિષ્કામી. ૧
- વિભુ તું સર્વનો દુષ્ટા, સહજના ધર્મનો સુષ્ટા;
હૃદય જાણે સહુ મહારૂ, જરા નહિ તુજથી ન્યારૂ. ૨
- ગણી ખાગક મહને તહારો, ભવાંભોધિ થકી તારો;
ઉગારો દેવના દેવા, ખરા ભાવે કરૂ સેવા. ૩
- કયાં મહેં પાપ નહિ પારો, ગણે નહિ આવતો આરો;
કરાવે દોષ મન ભારી, ખનેહું પૂર્વ સસ્કારી. ૪
- નચાંચો નાચતો ભવમાં, ખરે એ કર્મથી દવમાં;
ઉગરવું હાથમાં તહારા, સુખુદ્ધિ આપશે ખ્યારા. ૫
- ખરા જ્ઞાતા ખરા દાતા, શરણુ સાચુંજ તું માતા;
ખરો આશ્રય ગ્રહો ંહાલા, તમું નહિ વાગતાં ભાલા. ૬
- ઉમગકો ભક્તિનો ભારે, ઉઠેલો ખુદ્ધિ અનુસારે;
ચળુ તેથી વધાવીને, શિરે આસા ચઢાવીને. ૭
- હહોને સર્વ સંતાપો, ત્વરિત છેદો સહુ પાપો;
કરો નિર્મળ મહને નક્ષી, ખરા આશ્રયતણી વક્ષી. ૮
- અભયદાની કૃપા યાચું, પ્રભો તુજ ધર્મમાં રાચું;
કહું થોડું ખહુ માંન, નથી હુ તુજથી છાનો. ૯
- ગમે તેવો તમારો છું, ખરા ભાવે ન ન્યારો છું;
વિનતિ એ પ્રભો ચરણે, ઉગારો આવિયો શરણે. ૧૦
- નહીં તારે થશે હાંસી, હઉ શું?, તારે શાખાશી;
ખુદ્ધયખ્ધિ સત્ય ભક્તિમાં, પ્રગટશે સર્વ વ્યક્તિમાં. ૧૧
- ઓમ્ શાંતિઃ ૩

સુરત,

૭૭

ગુરુપ્રાર્થના.

ગઝલ.

સદા બહાલા ગુરુ મહારા, નમું પ્રેમે મુદ્દા સારા;	
મહા ઉપકારના દરિયા, ક્ષમાદિ સદ્ગુણે ભરિયા.	૧
સદા સેવક બન્યો તહારો, નથી આરો ગુરુ તારો;	
હૃદયની વાત સહુ જાણો, દયા દૃષ્ટિ પ્રભો આણો.	૨
ખમાતું સર્વ અપરાધો, લહું મહારૂ બહુ સાધો;	
ચુકતાં ખેડલી તારો, ગણીને દીલમાં મહારો.	૩
ખરી ભક્તિ ખરી નીતિ, ખરી શક્તિ ખરી રીતિ;	
ચુરો તે સર્વ આપોને, બધાં કળેને કાપોને.	૪
વિનયની રીતિ દેખાડો, હૃદયનાં શલ્ય સહુ કાઢો;	
બહેલાને સુધારોરે, સેવકનાં કાર્ય સારોરે.	૫
ગુરુ શરણે રહ્યાથીરે, ગુરુ આજ્ઞા વહ્યાથીરે;	
નથી ચિંતા હવે મુઝને, બ્રહ્માની લાજ છે તુજને.	૬
તમારો હું સદા માટે, તજું નહિ તુઝ શિર સાટે;	
પડે જો પ્રાણુ નહિ છોડું; ઘણું મનમાં કહું થોડું.	૭
ખરા યોગી ખરા જ્ઞાની, ખરા જગમાં અભયદાની;	
ખરા ધ્યાનીજ મસ્તાની, બ્રહ્મા માટે ખરા જાણી.	૮
હવે મહારૂ લહું કરવું, હવે તો તુજથી તરવું.	
સદાનો હું તમારો છું; હૃદયથી હું ન ન્યારો છું.	૯
ખરી ભક્તિ સદા મળજે, હૃદયનાં પાપ સહુ ટળજે;	
ખરી એ પ્રાર્થના કીધી, ગુરુવાણી સુધાપીધી.	૧૦
ખમો અપરાધ સહુ મહારા, હમેશાં પ્રાણુથી પ્યારા;	
બુદ્ધચમ્પિ સદ્ગુરુ જીવો, અમર તું દેહમાં દીવો.	૧૧
ઓમ્ શાન્તિઃ ૩. સુરત.	

૭૮

વિચિત્રકર્મરંગમાં મહારી સાધ્યદશા.

ગઝલ.

- “મશે કર્મે થવાનું તે, ઉપાયો જો કરો કોડી;
મળે કૃણ બીજવાંચાનું, નથી ત્યાં અન્ય કૃણ આશા. ૧
- “ન ધાર્યું દેખવું પડશે, વિચારેલું કૃના થાશે;
પલકમાં ખેલ પલટાશે, કર્યાથી કર્મની ચાવી.” ચાવી. ૨
- ખરા પાત્રા પડે ઉંધા, સગાનો સાથ પલટાતા.
અવિતેલું વિતેછેરે, કર્યાથી કર્મની રેખા. ચાવી. ૩
- “ઘણા રંગો થતા મનમાં, કૃણે કર્મો તથા ભુદ્ધિ;
ઘડીમાં રંકના રાજ, ઘડીમાં રાય લીખારી;” ૪
- ઘડીમાં શેકના દાસો, ઘડીમાં નોકરો શ્રેષ્ઠો;
વખતની છાંયડી ભુદી, ફરે છે ઋતુઓ જેવી. ૫
- ઘડીમાં માન ચૌદિશથી, ઘડીમાં અશ્રુઓ આંખે;
ઘડીમાં હાસ્યના રંગો, ઘડીમાં હાયની હોળી. ૬
- ઘડીમાં દિલગીરી ઝાઝી, ઘડીમાં હર્ષની વાતો.
ઘડીમાં દુઃખનાં ગાડાં, ઘડીમાં સુખના રંગો. ૭
- ઘડીમાં રોગથી પીડા, ઘડીમાં શાંતિની છાયા.
ઘડીમાં ચિત્ત અચળતા, ઘડીમાં પ્રેમની સ્ફુરણા. ૮
- ઘડીમાં રંગનું ચટકું, ઘડીમાં ભંગનો ભડકો.
ઘડીમાં દ્વેષની ધૂણી, હૃદય સંતાપથી પ્રગટે. ૯
- ઘડીમાં રાગ રંગાવું, પલક વૈરાગ્યના વેગો.
ઘડીમાં આર્તને રોદ્ર, ઘડીમાં ધર્મની ધારા. ૧૦
- સ્પૃહાની ખેડીમાં રહેવું, નગારાં કીર્તિનાં ગાજે,
અવસ્થા એક નહિ ક્યારે, ગતિ છે કર્મની વસતી. ૧૧
- “નચાવે કર્મ જીવેને, અનંતાં દુઃખ આપે છે.
લડીશું કર્મની સાથે, અમારાં શસ્ત્ર ભુદાં છે.” ૧૨
- “હણીશું રાગને દ્વેષ, ગ્રહો સન્યાસ એ માટે.
ભુદ્ધચન્દ્ર સાધ્યની સિદ્ધિ, કરીશું લક્ષ્ય રાખીને.” ૧૩

૭૬

મહારા બાહ્ય અને અન્તરંગ શિષ્યો.

ગઝલ

- “ હૃદયપટનાં બધાં ચિત્રો. થએલાંને જણાવે તો;
વિવેકે યોગ્યતા દેખી, બનાવુ શિષ્ય તુજને હું.” ૧
- “ ઉપરથી સ્વાર્થના યોગે, ઘણા શિષ્યો ગણાવાના.
નથી લક્ષણ શિષ્યોનાં, ભલે તે માની લો શિષ્યો. ” ૨
- “ મહને નહિ શિષ્યની મમતા, અદા કરવી ફરજ મહારી.
પ્રભુનો પન્થ વ્યવહારે, ચલાવીશું ધરી સમતા. ” ૩
- “ ક્રિયા જ્યાં પૂતળી જેવી, ખરો ઉદ્દેશ નહિ જાણે;
નથી આજ્ઞા, સમજવાનું; હૃદયનો શિષ્ય એ ક્યાંથી ? ” ૪
- “ જીવંતાં યંત્ર જડ જેવા, વહે છે યોગવણ શખ્દો,
વિના અવબોધ સ્વચ્છંદી, ગુરૂનો શિષ્ય એ ક્યાંથી. ” ૫
- નથી વૈરાગ્યની પરવા, નથી શ્રુત જ્ઞાનની ઇચ્છા;
ગમે તે ચિત્તમાં આંબું, કરે તે શિષ્ય છે કોનો. ? ૬
- નથી લક્ષિત નથી નીતિ, ફસાતો મોહના પાસે;
નથી ગુપ્તિ નથી સુમતિ, અરે એ શિષ્ય છે કોનો ? ૭
- સદા આજ્ઞા અનુસારે, પડે જો પ્રાણ પણ ચાલે,
હૃદયનું હાર્દ જે લેતા. ખરા શિષ્યો અમારા તે. ૮
- બિનાગમ જાણવા ઇચ્છા, કરે ઉદ્ધારની કિરિયા;
ખપી ઉદ્દેશના જ્ઞાને, ભલો જે સાર ખેંચી લે. ૯
- “ નથી જે ચિત્તથી ન્યારા, ખરા જ્ઞાને ખરી લક્ષિત;
ચલે જે મોક્ષના પન્થે, ખરા શિષ્યો ગણાવાના ” ૧૦
- “ મળે ને જાણ બહુ આવે, મનોવૃત્તિ ભમાવેલા;
ખરા નહિ સાધકો શિષ્યો, મળો કે ના મળો ત્હાં શું ” ? ૧૧
- “ કરે નિષ્કામથી લક્ષિત, ખરૂં સુખ સાધવા દૃષ્ટિ.
વિવેકે ધર્મમાં વર્તે, સમયના જાણુ તે શિષ્યો. ” ૧૨
- “ અમારાને તમારાએ, કશ્યો વ્યવહાર નહી હું એ.
બુદ્ધચમ્પિ શુદ્ધ ઉપયોગે, ખરો નિશ્ચય થકી ચેલો ” ૧૩
- ઓમ્ શાન્તિઃ ૩. સુરત.

૯૦

મહને સંસારમાં શાન્તિ લાગતી નથી.

ગમ્મલ.

- “ નથી સંસારમાં શાન્તિ, અરે શોધો કરો કોટી;
નથી આનન્દની દહેરી, સદાની જાણજો નહી. ” ૧
- “ ગયો રાવણુ અભિમાની, ગઈ નહિ સાથ એ લંકા;
ગયા કૌરવ ગયા પાંડવ, રહી પૃથ્વી અરે ચેતો ” ૨
- “ અરે વિદ્યાધરો મોટા, કુશળને શોધમાં પૂરા
ગયા તે હાથ ખંખેરી. સહજ આનંદ નહિ પામ્યા ” ૩
- “ વડા બહાદૂર રાજાઓ, અમીરો બાદશાહોરે;
જડે નહિ શોધતાં તે તો, અમર આશા વળી ઉધી. ” ૪
- ધ્રુવને પૃથ્વીને ચરણે, હલાવે મેરૂને હાકે;
ગમા તેવા રહ્યા નહિ તે, મુછાળા મર્દ જે બળીયા. ૫
- ગયા હિંદુ મુસલમાઓ, જશે જનમ્યા બધા અંતે;
ઉપજતા તે વિણસતા સહુ, સ્વભાવે એ બન્યું બનશે. ૬
- ક્ષણિકતા દુનિયાનીરે, અખંડાનંદ નહિ કિંચિત;
અખંડાનંદ શોધી લે, ખરે એ આત્મમાં નકકી ” ૭
- ખરી આનંદની ખુબી, સહજ સ્થિરતાતણા યોગે;
વિકલ્પોને સમાવ્યાથી, અનુભવ શાંતિનો મળશે. ” ૮
- ખરી આનંદની કુચ્ચી, કર્યા વણુ સ્વાદ ના આવે;
કરે તે યોગિયો આખે, ખરો આનંદનો મેળો. ૯
- થયો સાધક હવે તહેનો, અખંડાનંદ એ મહારો;
વરીશું ને વરાવીશું, સહજ. એ ધર્મ પોતાનો. ૧૦
- ચિદાનન્દી સ્વભાવે હું, કરીશું સાધ્યની સિદ્ધિ
બુદ્ધચબ્ધિ સત્ય સેવામાં, ખરી લકિત ખરી શુદ્ધિ. ૧૧

ઓમ્ શાન્તિ: ૩

સુરત.

૯૧

મહને સંસારનાં સગાંસંબંધોથી ખરી શાંતિ જણાતી નથી.

ગઝલ.

- “સગાંએ સ્વાર્થે જ્યાં સુધી, મહત્તા ત્યાં લગી મિત્રો;
અશક્ત ત્યાં લગી પુત્રો, કુટુંબી સ્વાર્થના માટે.” ૧
- ઉપરનો પ્રેમ લલનાનો, પ્રિયા એ સ્વાર્થે જ્યાં સુધી;
ઉપરનો બહાલ દેખાડે, વિપત્તિમાં નથી કોઈ. ૨
- “અશાતા ઉદ્દયે અવળાં, અરે શાતા ઉદ્દય સવળાં;
અરે શાતા અશાતામાં, વખતના રંગ ખેરંગી.” ૩
- અરે જે સ્વાર્થના સાધુ, ઉપરથી પ્રેમ દેખાડે;
વિપત્તિ વેળા નથી લેળા, જરા નહિ યોગળે ત્યારે. ૪
- થયો પંખીતણો મેળો, સહુ નિજ માર્ગને લેશે;
મળીને ભિન્ન જ્યાં થાવું, ઘણા મેળો થયા એવા. ૫
- જગતમાં બાહ્યદૃષ્ટિએ, કર્યા મેળો અનંતા રે;
મળ્યો નહિ શાંતિનો છાંટો, અરે આ ઝાંઝવા જળમાં; ૬
- સમજ એ જીવ મહારારે, ગણી સહુ ખેલને ભૂંડા;
સહજની શાંતિ પરખીલે, સદાની એજ સાધી લે. ૭
- ઉપાધિ દુઃખની ક્યારી, ઉપાયો જો કરો કોટી;
તથાપિ દુઃખ દેખાશે, ઉપાધિ સંગ ઘોડી દે. ૮
- અહો તુષારની પેટે, અરે આશાતણાં ઘિંદુ;
પલકમાં સર્વ અજપાશે, કૃના સહુ દેખતાં થાશે. ૯
- મધુઘિંદુ સમાં સુખડાં, ભવિષ્યે દુઃખ દેનારાં;

૧૧

૮૨

સમજ નહીં ખરૂં દિલમાં, સુધારી લે જીવન સાડું.	૧૦
મહને લાસે જગત્ સ્વપ્નું, હવે એ દૃષ્ટિનો સાક્ષી;	
નથી એ દૃષ્ટિનો દૃષ્ટા, તટસ્થત્વ હવે સહુમાં.	૧૧
ખરો નિશ્ચય થયો મુઝને, ફરે નહિ ઘ્રુવની પેઠે;	
વિચારીશું સુધારીશું, ગ્રહીશું મુક્તિ નિઃસંભી.	૧૨
મહને મહારો મળ્યો દીવો, સકળ જ્યાં લાસતા રૂથો;	
બુદ્ધચન્દ્રિય સંધ્ય સાધીશું, ગ્રહીને સાધનો સઘળાં.	૧૩

સુરત.

જ્ઞાનિનાં વચનોને જ્ઞાનિયો સમજે છે.

(હવે મને હરિ નામ શું. એ રાગ.)

જ્ઞાનિનાં વચનો સમજે છે જ્ઞાનિયો વિચારી.

મૂર્ખોમાં થાય મારામારીરે.

જ્ઞાનિનાં ટેક.

છ અંધાએ એકેક અંગે, યાઝી હાથી નિર્ધાર્યો;

એક ખીબનું થાપે ઉથાપે, વિતંડાવાદને વધાર્યોરે. જ્ઞાનિનાં ૧

પાસું સોનાનું એક રૂપાનું, ઠાલતાયું ભાઈ જાણો;

સોનાની એક કહે છેરે રૂપાની, સમજ્યા વિના ભરમાણોરે. જ્ઞાનિનાં ૨

સાપેદ્યાએ શાસ્ત્ર વચન સહુ, સ્વાદ્વાદદર્શન ગાયે;

સમજ્યાવિના અજ્ઞાનિમાં ઝઘરો, અંડન મંડન થાવેરે. જ્ઞાનિનાં ૩

સાતનયોની વાત ન જાણે, પોતાનો મત તાણે;

સાપેક્ષાવણુ સમજે ન સાચું, અભિમાન અંતર આણેરે. જ્ઞાનિનાં ૪

૬૩

નયોના જ્ઞાનવણુ નિર્ણય ધારે, વસ્તુ સ્વરૂપ ન વિચારે;
 જ્ઞાનિતું ગાયું કુટી મારે છે; તરે નહિ અન્ય તારેરે. જ્ઞાનિનાં ૫
 મૂર્ખોના વાદમાં ખાદ ઘણી છે, ખરી સમજ કહે ખોટી;
 સૂગરી વાનરથી દુઃખ લહી તેમ, વાગે જ્ઞાનિને સટસોટીરે. જ્ઞાનિનાં ૬
 મૂર્ખોના ધુન્દમાંહિ સમય વિચારી, ખોલજે યોગ્યતા નિહાળી;
 જેવી સલાતેતું બાણીને ખોલવું, લખોને લેખ બહુ ભાળીરે જ્ઞાનિનાં ૭
 યોગ્યતા જેને પ્રગટી છે જેટલી, તેટલું માનશેરે સાચું;
 ખાકી બધું અહો ધ્રુવડપેકે, જોયાવિના સહુ કાચુરે. જ્ઞાનિનાં ૮
 બ્યવહારને નિશ્ચયનય સમજી, ખોલજે ખોલને વિચારી;
 સાપેક્ષાવણુ જૂઠી છે વાણી, લેજે અંતરમાં ઉતારીરે. જ્ઞાનિનાં ૯
 ભાષારહસ્યના લેહ વિચારી, સમજે સાપેક્ષાને સારી;
 અનુભવ કરશે તો શિવ વરશે, ઉપદેશક ગુણુ ધારીરે. જ્ઞાનિનાં ૧૦
 સમજ્યાવણુ દર્શણુનારે ઝઘડા, થયા અને વળી થાશે;
 ધુદ્ધિસાગર સ્યાદ્રાદ દર્શન, સમજ્યાથી ખેદ અહુ બશેરે. જ્ઞાનિનાં ૧૧
 સુરત.

૮૪

વીરપ્રભુસ્તવન,

(ત્રૈકુઠ મારગ છે વેગગોરે, એ રાગ.)

બહાલા વીર પ્રભુને વિનવુંરે, પ્રેમે પ્રભુમું પાય હો લાલ;
 મટાટોને મનના આમળારે, સેવક સુખયો શાય હો લાલ. બહાલા૦ ૧
 આડું અવળું મનડું આથડેરે, જેમ હરાયું ઠાર હો લાલ;
 વાનરપેઠે ભટકે વેગથીરે, કરતું શોરખડોર હો લાલ. બહાલા૦ ૨
 લાખો લાલચથી લપટાયલુંરે, ઠરે નહિ એક ઠામ હો લાલ;
 સમજાવ્યું સમજે નહિ શાસ્ત્રથીરે, કરે નહારાં કામ હો લાલ. બહાલા૦ ૩
 આશા ઉડી અંતર રાખતુંરે, લેશ ન રાખે લાજ હો લાલ,
 ઠહાપણુ દરિયામાંહિ ઉખેળતુંરે, કરે નધર્મતું કાજ હો લાલ. બહાલા૦ ૪
 ક્ષણમાં શાણુ થઈને શોભતુંરે, ઘડીમાં ગાંડુ ગાય હો લાલ;
 રાગી દ્રેષી ઘડીમાં ઘણું હુવેરે, લોભે બહુ લપટાયરે. હો લાલ. બહાલા ૫
 સમજાવ્યું સમતા રાખે નહિ રે; ક્ષણમાં છટકી જાય હો લાલ,
 શાન્તિ તેથી લેશ ન સમજે રે, આપોને ઉપાય હો લાલ બહાલા ૬
 ગરીબનો ખેલી તું ગાજતો રે, રાખો સેવક લાજ હો લાલ,
 બહાર કરોને વધાંભર વિભુ રે, કરજો સેવક કાજ હો લાલ બહાલા ૭
 આપ પ્રભુની મહારે એથ છે રે, શરણું તું સંસાર હો લાલ,
 બુદ્ધિસાગર તારો બાપજીરે, અડવડીયાં આધાર હો લાલ. બહાલા ૮
 મુરત.

૮૫

વીરથા.

મનસા માલિની—એ રાગ.

બહાદુર વીર ક્ષત્રિય ઝટ બનીને, કરવે કર્મથી શુદ્ધ;
 ખરાખરીનો ખેલ ખેલી, કરવે આતમ શુદ્ધ. બહાં ૧
 શુદ્ધ સમતા ટોપ શિરપર, શીયળ અખતર ધાર;
 સત્યવતની ઠાલ બાંધી, હાથ ધર હથિયાર. બહાં ૨
 સંજમ કાલો દયા કટારી, જ્ઞાનની તરવાર;
 નિલોભ ઘોરા ઉપર ઘેસી, થાને ઝટ લેયાર. બહાં ૩
 ધ્યાનની બંદુક ધર તું, ભક્તિની પિસ્તોલ;
 પ્રભુ ભજનની લેઈના ત્યાં, સુણવે મંગળ ખોલ. બહાં ૪
 કર્મશત્રુ સામે થઇને, કરવે નક્કી ઠાર;
 ધ્યાનની બંદુક છોડી, મોહને ઝટ માર. બહાં ૫
 શુદ્ધસમાધિ તોપ છોડી, શત્રુ ઝટ સંહાર;
 ગુણુરથાનકની ભૂમિ ઉલ્લાંધી, પામ શિવપુરસાર. બહાં ૬
 અલખ દેશ મહાલવે તું, આનન્દ અપરંપાર;
 બુદ્ધિસાગર વીર વહાલમ, પોતાને તું તાર. બહાં ૭
 મુ. પાલીતાણા ઐમ શાન્તિ: ૩

૯૬

કંઈ આશ્ચર્ય નથી.

મનસા માલિની—એ રાગ.

- ચેતન જગત્માં આશ્ચર્ય નહીં કંઈ, જ્ઞાનિને સમજાયછ.
- વસ્તુધર્મે વસ્તુ રહેવે. કોઈ ન કોઈમાં જાય. ચેતન. ૧
- કેવળજ્ઞાનિએ કહ્યા સહુ, વસ્તુ સર્વ સ્વભાવછ
- પરિણમનની શક્તિ યોગે, બનતા સર્વ બનાવ. ચેતન. ૨
- જ્ઞાનની જે પેલી પારે, તેમાં અચરિજ થાયછ;
- જ્ઞાનમાં સહુ ભાસવાથી, સમતા ચિત્ત સુહાય. ચેતન ૩
- ભૂત નહોતું નહિ નવું તે, હતું તેહ જણાયછ;
- તિરોભાવનો આવિર્ભાવ તે, સમય પામી થાય. ચેતન. ૪
- આશ્ચર્યની ઉત્કંઠતાને, ત્યાગી કર નિજ ધ્યાનછ;
- ધુલ્લિસાગર આત્મભાવે, પ્રગટ તું ભગવાન. ચેતન. ૫
- સુ. પાલીતાણા. ઓમ્ શાન્તિ: ૩

૯૭

મિત્રને પત્ર.

ચેતનજી સંતો કોઈ ન દુનિયામાં તહોર એ રાગ.

કર્મયોગે બાહ્ય પ્રદેશમાં સંચરશું.

અન્તર પ્રદેશમાં અવતરશુંરે.

કર્મ..

ભક્તોની પ્રેરણામાં કર્મ નિમિત્ત છે, પંચકારણ મળી આવે.
 બાહ્ય અંતરમાં કાંઈ કાર્યતા, વિહારમાં એમ થાવે રે, કર્મ-૧
 ઉપશમ આદિ યોગે અન્તરમાં, નિઃસંગતાએ વિહરશું.
 વિધનો આવે તેને ધ્યાને હઠાવી, અંતરથી ઉજ્જવલ કરશુંરે. કર્મ-૨
 પ્રારબ્ધ પર્યંત બાહ્ય વિહારમાં, ભગ્યા અને વળી ભમશું.
 પ્રારબ્ધ ભિન્ન જે અંતર દેશમાં, ભાવવિહારંધકી રમશુંરે. કર્મ-૩
 શાતા અશાતા જેને આવે તે, ચેતન્યથી ભિન્ન ગણશું.
 સોડહું સોડહું અલખ જગાવી, તત્ત્વમસિ વેદ ભણશુંરે. કર્મ-૪
 આત્મસામર્થ્યથી જ્યારે ત્યારે પણ, શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ વરશું.
 રાગ દ્વેષ નહિ કર્મ ઉપર એવી, સહજદશામાં સંચરશુંરે. કર્મ-૫
 પ્રત્યક્ષ દર્શન દેખે સ્વરૂપ નિજ, વ્યાપ્તિના વાદ કેમ કરશું.
 શબ્દશ્રી પણ ભિન્ન પરબ્રહ્મ, અનુભવ જ્ઞાનથી વરશુંરે. કર્મ-૬
 પંચ પરમેષ્ઠિથી પૂજ્ય પ્રભુ આ, વ્યાપક દેહમાં સુહાયા.
 બુદ્ધિસાગર ભાવના કેસર-વિજય તિલકથી પૂજ્યારે. કર્મ-૭
 સુ. પાલેજથી લખેલ પત્ર.

૯૯

સમતા,

આશા ઓરનકી કયા કીજે એ રાગ.

સમતા યોગ વરીજે, સાધુભાઈ સમતા યોગ વરીજે,
કર્મ કલંક હરીજે. સાધુ-

સમતાવણુ દીક્ષા નહિ લેજે, સમતા શિવ સુખ ક્યારી
સમતા સિદ્ધિવધુ ગુણુકારી, સમતાવણુ દુઃખભારી. સાધુ-૧

સમતાવણુ છુટે નહિ મમતા, સમતા સંયમ સારી;
સમતાવણુ શોભે નહિ સંયમ, બેશો તત્વ વિચારી. સાધુ-૨

ગચ્છકિયાના ભેદો ટાળી, સમતા ગંગમાં ઝીલો;
નિર્મળ ચૈતન આનંદ પામી, પરપરિણુતિને પીલો સાધુ-૩

સરતાવણુ વિદ્યા ધુળધાણી, સમતા સકળ ગુણુ ખાણી;
બુદ્ધિસાગર સમતા સંગી, હોવે કેવળ નાણી સાધુ-૪
મુ. પાલીતાણા.

૯૯

આત્માની સહજદશામાં સ્થિરતા.

જવડા જગીને એ રાગ.

આતમ અનુભવીને ચેતી લેજે, તરવું તારા હાથમાં;
 નિમિત્ત હેતુ અનેક તું એક, શિવપુરીના સાથમાં. આતમ. ૧
 ચાલ અવળો બાહ્ય ભૂટી, કલેશ સઘળા પરિહરી;
 આતમ તે પરમાતમા છે, શુદ્ધ દૃષ્ટિ આહરી. આતમ. ૨
 જ્ઞાનને નિઃસંગતાથી, નિત્ય આનંદ પામવો;
 શાતાવેદનીજન્ય આનંદ, ક્ષણિક જાણી વામવો. આતમ. ૩
 આતમ જ્યોતિ અગાડજે છે, આત્મશુદ્ધ સ્વભાવથી;
 વસ્તુધર્મ તે આતમા છે, ટપવું જેહ વિભાવથી. આતમ. ૪
 વર્ણુ જાતિ ભેદ નહિ જ્યાં, લિંગનું અભિમાન જ;
 નામ રૂપથી ભિન્ન આતમ, ચિદાનંદ ભગવાન. આતમ. ૫
 અનંત શક્તિ સ્વામી છે તું, કર તું શક્તિ પ્રકાશજ;
 કરગરે તું અન્યને કેમ? ધર તું નિજ વિશ્વાસ. આતમ. ૬
 જિન તું છે દીનની અરે, ભાવના ભાવ ન ભવ્યજ;
 જેવી વૃત્તિ તેવો તું છે, સિદ્ધ તુજ કર્તવ્ય. આતમ. ૭
 સ્વચ્છંદતાને ત્યાગીને અટ, ચાલ શિવપુર પંથજ;
 બુદ્ધિસાગર ચિત્ત નિશ્ચય, નિમિત્ત જિનવર બ્રંથ. આતમ. ૮
 મુ. ખંભાત.

૬૦

અમારો જ્ઞાન વિહાર.

ગઝલ.

- નિરસંગી સંત છે સુખી, અનુભવ તે ન ભવાનો;
સદા સત્સંગી સુખી છે, પ્રભુ પ્રેમે જણાવાનો. ૧
- અમારે સર્વથી મળવું, અમારે સર્વથી હળવું;
અમારે સર્વને જોવું, અમારે પાપને ધોવું. ૨
- અમારે ભેદ નહિ કોથી, અમારે પ્રેમ છે સૌથી;
અમારે શાંતિમાં રહેવું, અમારે સત્યને કહેવું. ૩
- અમારે ધર્મનું ભાતું, અમારે ધર્મનું ખાતું;
અમારે ધર્મની દૃષ્ટિ, અમારે સત્યની વૃત્તિ. ૪
- અમારે ધર્મમાં ઠરવું, અમારે જ્ઞાનથી ફરવું;
અમારી દૃષ્ટિ છે ન્યારી, અમારી દૃષ્ટિ છે સારી. ૫
- અમારું તે અમારામાં, તમારું તે તમારામાં;
અમારું તે તમારું છે, તમારું તે અમારું છે. ૬
- ભણેલા ભેદ ભવાના, અલખમાં તે સમાવાના;
નયોના ભેદ સમતા સહુ, અપેક્ષા જ્ઞાનથી એ કહું. ૭
- અપેક્ષા જિનવાણીની, સમજતાં સત્ય સમજાયું;
પુદ્ગલબંધ સંત સેવામાં, અલખના બોધથી ગાયું. ૮

મુ. ડુમસ.

૯૧

અપૂર્વ દિવસ ક્યારે આવશે?

(ઓધવજી સંદેશો કહેશો શ્યામને. એ રાગ.)

- એવો તે દીવસ અહો મારો ક્યારે આવશે,
મુનિવરની વાણી અમૃત પીવાય જો;
સત્યતત્ત્વજિજ્ઞાસા, મનમાં ઉપજો,
સમકિત સાચું, હૃદયવિષે પ્રગટાયજો. એવો. ૧
- ખાહ્ય અભ્યંતર નિર્ઘ્રંથતાને પામીને,
દેશથકીને સર્વથકી સુખકાર જો;
આત્મધ્યાનમાં રમણ કરીશું ભાવથી,
રાગદ્વેષનો નાશ કરી નિર્ધારજો. એવો. ૨
- લાભ અલાભે સમતામાં મનડું રહે,
માન અને અપમાને મન સમતોલજો,
કંચન કામિની ઉપર પ્રેમ ન ઉપજો,
શિવ સુંદરીની સાથે થાશે કોલજો. એવો. ૩
- સુખ દુઃખમાં સમભાવે જીવન ગાળીશું,
જીવિત મરણે હર્ષ શોક ન હો થાય જો;
પુદ્ગલ પુદ્ગલરૂપે મનમાં ભાસશે,
ચેતન ચેતનરૂપે નિત્ય જણાયજો. એવો. ૪
- શત્રુ મિત્રપર સમતા સાચી આવશે,
સ્તુતિ નિન્દામાં હર્ષ શોક વિરમાય જો;
સુકિતને ભવમાં પણ સમભાવજ રહે,
અપહંસ ઉપયોગે જીવન સહુ જાયજો. એવો. ૫
- આત્માની આનંદ ખુમારી ચાખવા,
સહજ સમાધિ સત્યપણે પ્રગટાયજો;

૬૨

આત્મોદ્ધારે અલખ દેશમાં આલશું, ધર્મ ધ્યાનને શુકલધ્યાન વર્તાયજો.	એવો. ૬
દેહ છતાં પ્રણુ દેહાતીત જ્ઞાને સદા, જીવંતાં પ્રણુ મુક્તિનું સુખ બેશજો; અનુલવીશું નિરૂપાધિકપદયોગથી, મલીન મનડું જ્યાં હોવે નહિ લેશજો.	એવો. ૭
કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન પામીશું, અંતે ઈશું સિદ્ધાલય સુખકારજો, સાદિ અનંતિ સ્થિતિ શાશ્વત સંપદા, પરમ પ્રણુ અજ સિદ્ધ મુદ્ધ નિર્ધારજો.	એવો. ૮
જીવ અનંતા સિદ્ધચાને વળી સિદ્ધશે, સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચરણ ઉજમાળજો; બુદ્ધિસાગર અવસર પામી ભાવના, વીર્યોદ્ધારે કરતાં મંગળ માળજો.	એવો. ૯
	મુ. સુરત.

૯૩

અલખ ખુમારી.

- બાહ્યદશામાં જરા ન શાંતિ, અનુભવથી જો અવધારી;
બાહ્યદશથી ભવની વૃદ્ધિ, જન્મમરણ દુઃખ છે ભારી. ૧
- શરીરમાંહિ આતમ હીરો, શોધો સાચું પરખાશે;
અલખ દશાની અલખ ધૂનમાં, બાહ્ય દશા દૂરે થાશે. ૨
- અંતરમાંહિ અવતરતાં ઝટ, આનંદની ઝાંખી થાશે;
પટ્યકોનો ભેદ કર્યાથી, સાચે સાચું પરખાશે. ૩
- અંતરમાંહિ રત્ન ભર્યાં છે, જાણે છે તે અલખેલો;
અંતર અનુભવ અમૃત ચાખે, મુક્તિપુરી જાણે પહેલો ૪
- અંતરનો અલખેલો દેખે, સહુ અધ્યાસો દૂર થશે;
પરમપ્રભુ મળશે અનુભવમાં, જાણે તે નહિ દૂર ખસે. ૫
- બાહ્ય પ્રદેશે ક્યો બહુ પણ, નાથ ન મહારો પરખાણો;
અંતરમાંહિ દૃષ્ટિ કર્યાથી, દીકો સાહિબ હરખાણો. ૬
- અંતર રહીશું અનુભવ લહીશું, યોગ્ય જનોને તે કહીશું;
ખુદ્ધિમાગર પરમ મહોદય, આનંદઘન અંતર વહીશું. ૭

ઓમ્ શાન્તિઃ ૩

મુ. ધંધુકા.

૯૪

ચેતીને આત્મસુખ શાધ.

- ચેતી લેને જીવડા ઝટપટ, ભવની મમતા છે ખોટી,
 જોયું સઘળું ચાલ્યું જાશે, સાથ ન આવે લગોટી. ૧
- રાવણુ સરખા રાજા ચાલ્યા, કોઈક ચાલ્યા ચાલે છે.
 ભવપન્થમાં જીવ મુસાફર, ઠરે ઠામ સુખ મ્હાલે છે. ૨
- કાયાખંજલો માટીનો છે, તેમાં શી મમતા કરવી.
 આંખ મીંચાએ પડી રહે સહુ, સમજી સિદ્ધ દશા વરવી. ૩
- કાળ અનાદિ ભવમાં ભટકયો, પણ આવ્યો નહિ ભવ પારો.
 ક્ષણ ક્ષણ આયુ અંજલિ જળવત્, ઘટે અરે આતમ તારો. ૪
- જલ્દી ચેતો જલ્દી ચેતો, કાળ ઝપાટા શિર દેતો.
 આણુધાર્યું અરે જાવું અંતે, સમજે તે શિવસુખ લેતો; ૫
- મ્હારૂ મ્હારૂ માની નાહક, મુંઝાયો જડમાં ખાલી.
 ખાહ્ય કલ્પના ખોટી જાણી, ઠાઠ તજી દેને ઠાલી. ૬
- આતમ તે પરમાતમ સાચો, અનંત સુખનો છે દરિયો.
 આરે કાયામાં ચેતન હીરો, અનંત જ્ઞાનાદિક ભરિયો. ૭
- લક્ષ્ય સાધ્ય ચેતનને કલ્પી, અન્તર સ્થિતિમાં ઉતરો.
 અનુભવાનંદ સુખવિકાસી, પરમ પ્રભુતા પ્રાપ્ત કરો. ૮
- તીર્થરૂપ શ્રુતજ્ઞાને સોહો, ક્ષણે ક્ષણે ચેતન ધ્યાવો.
 ખુદ્ધિસાગર પરમ મહોદય, પરમબ્રહ્મ પહવી પાવો. ૯

મુ. કોંક.

૬૫

ચેતનને ઉપદેશ.

રાગ થાળ.

- અલખ હેશના સ્વામી રે ચેતનજી ચેતો,
સત્તાએ સુખરામી રે ચેતનજી ચેતો;
ચેતનજી ચેતો ખ્યારા, અનંત ગુણ આધારા,
ગુણ પર્યાયાધારા રે. ચેતન૦ ૧
- સમતા સંગે રહેવું, અનંત સુખ નિજ દેવું,
ક્ષાયિક ભાવે રહેવુંરે. ચેતન૦ ૨
- શુદ્ધ પ્રદેશે ચાલો, અન્તરના સુખમાં મહાલો,
તજો ઠ.ઠ સહુ ઠાલોરે. ચેતન૦ ૩
- શુદ્ધરૂપ જે તહારે, થતું કદી નહિ ન્યારે,
સત્તાએ રહેનારેરે. ચેતન૦ ૪
- વ્યક્તિભાવ સુધારો, મળ્યો વખત નહિ હારો;
પોતાને ચોતે તારોરે. ચેતન૦ ૫
- સમાન સ્થિતિ મનની, રાખોને સર્વ પ્રસંગે,
વર્તો સદ્ગુણ સંગેરે. ચેતન૦ ૬
- સમય મળ્યો સુખકારી, ચેત્યાની ખલિહારી,
ધન્ય ધન્ય નરનારીરે. ચેતન૦ ૭
- શુદ્ધ રમણતા રાખો, પરમાનંદ રસ ચાખો,
ભુદ્ધિસાગર ગુણ ભાખોરે. ચેતન૦ ૮
- સુ. ધોલોરા.

૬૬

દયા.

ગઝલ.

દયાના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો, ખરેખર જ્ઞાનિયો બાણે;	
દયાથી શાંતિ છે સાચી, ખરેખર જ્ઞાનિયો માણે.	૧
દયાની વાત છે સાચી, રહ્યો હું તેહમાં રાચી;	
દયાવણુ ખુબ અંધારૂ, દયાવણુ કર્મ નહિ ન્યારૂ.	૨
દયા એ ધર્મ છે મોટો, દયાવણુ ધર્મ છે ખોટો;	
દયાવણુ મોક્ષ નહિ ક્યારે, દયાવણુ ધર્મને હારે.	૩
દયાવણુ ધર્મી નહિ કોઈ, વિચારો જ્ઞાનથી જોઈ;	
જીવો છે જીવવત્ બહાણા, વિચારે શાંતિ સુખમાણા.	૪
જીવો સહુ મિત્ર છે મારા, સ્વભાવે સિદ્ધસમ ધાર્યા;	
દયા છે દ્રવ્યને ભાવે, વિચારો મુકિત સુખ ધાવે.	૫
નહિ કોઈ કોઈનું વૈરી, નહિ કોઈ કોઈનું ઝેરી;	
દયાના ભાવથી દેખું, દયાના ભાવથી લેખું.	૬
ચિ દાનંદ તારવા માટે, દયાની વાત શિર સાટે;	
બુદ્ધચર્ચિય ચિત્તમાં ધારી, અનંતુ સુખ કરનારી.	૭

મુ. વળા.

૯૭

દીવાલી;

શ્રી રાગ

- ૩૬૦ પર્વ અહો આ દીવાળીરે, બાહ્ય અન્તર નજરે મેં ભાળીરે;
આનંદની જ્યાં રેલ'છેતા, જ્યાં ત્યાં હે'બું ત્યાં લાગે રૂપાળીરે. ૩૬૦ ૧
- હુઃખી પણ સુખી થકુ કરતા, બાહ્ય શોભા બની જ્યાં રૂપાળીરે; ૩૬૦-
બાહ્ય સમૃદ્ધિવાળા માનવ, ખરેખરા બન્યા જાંબળીરે. ૩૬૦ ૨
- સાધુસન્તો ધ્યાન ધરે છે. મોહમાયાનાં બીજ બાળીરે; ૩૬૦-
મંત્રવાદિયો મંત્રજ સાથે, કાળીચૌદશ રાત્રીએ મ્હાલીરે. ૩૬૦ ૩
- વીરપ્રભુ નિર્વાણુ સધાવ્યા, ત્યારે પ્રગટી દીપકની આલિરે; ૩૬૦-
એક બીજાનું હેવું ચુકવી, થાય દેવાધકી જન ખાલીરે. ૩૬૦ ૪
- કર્મનૃપનું હેવું ચુકવી, ધાય સન્ત પુરૂષ સુખશાલીરે. ૩૬૦-
વપારલે કરે બુહારો, સુખશાંતિમાં દીવસ ગાળીરે. ૩૬૦ ૫
- સન્તજનોને નિત્ય દીવાળી, બાહ્યકાંઈ સજે નહિ ઠાલીરે; ૩૬૦-
દ્રવ્ય દીવાલી ભાવ દીવાલી, જેવી વૃત્તિ તેને તેહ બહાલીરે. ૩૬૦ ૬
- નિરૂપાધિમય શુદ્ધ સમાધિ, એવી આનંદમય મેં નિહાળીરે; ૩૬૦-
બુદ્ધિસાગર મંગલ તલા, લટકાલી સદા અજવાળીરે. ૩૬૦ ૭

૨. અમદાવાદ.

૬૨

સાધુશિષ્યને હિતોપદેશની કુંચી.

ગઝલ.

- શિષ્યામણ શિષ્ય માનીલે, હૃદયમાં લે વિચારીરે.
સ્વચ્છંદી ચિત્તનો મેંલો, કદાપિ ના થતો તું રે; ૧
ખરો વૈરાગ્ય ધારીલે, ગ્રહલો વેષ ભજવી લે.
- કરેલી જે પ્રતિજ્ઞાઓ, તજીશ ના પ્રાણ પણ પડતાં; ૨
ઉપસર્ગો કરે કોઈ. તથાપિ ધૈર્યતા ધરજે.
- કરીશ ના કુમતિ કીધું રીશાઈસના ગુરૂ વચને; ૩
અરે દુઃખો પડે કોડી, કદાપિ દુનિયા નિન્દે.
- તથાપિ છોડ નહિ દીક્ષા, પડયું પાતું પતાવી લે; ૪
અરે જે ક્રોધમાં આવે, કઠીશ ના શિષ્ય છટકીને.
- કરાતું ક્રોધમાં કાળું, નહીં ત્યાં લાગ સુમતિનો; ૫
વિના આજ્ઞા સ્વચ્છંદે તું, ગમે ત્યાં જાયને યોલે.
- પ્રતિકુળતા ધરે મનમાં, નથી એ શિષ્યની રહેણી; ૬
અગંધન કૂળના નાગો, વમેલું વિષ ના ચુસે.
- ખરૂં દૃષ્ટાંત એ સમજી, ગુરૂ આજ્ઞા હૃદય ધરતું; ૭
ગ્રહો જે ગાજતા ગગને, પડે જે દુઃખનાં ગાડાં.
- અરે તોપણ નહીં છંડે, ગુરૂની આણ સુશિષ્યો; ૮
અરે ઓ કાંડી શુનીવત, કુશિષ્યો માન નહિ પામે.
- ધરે અહંકારને મનમાં, નથી એ શિષ્યની વૃત્તિ; ૯
વિનય ને ભકિતથી શૂન્યો, ઉપરના સ્વાર્થ સાધુઓ.
- ગુરૂપર દોષને હેતા, ભમે છે ભૂતની પેઠે; ૧૦
કપટના ખેલ ખેલાડુ, ઉપરનો પ્રેમ અતલાવે.
- નથી ભકિત ગુરૂનીરે, હૃદયથી ભિન્નતા ધરતા. ૧૧
અરે શિષ્ય ઉપરના એ, વહે શું? મુક્તિના પન્થે
- હજી છે હાથમાં આજી, ત્વરિત થા મુક્તિનો ખ્યાસી; ૧૨
અસિપર નાચવું જેવું, ગુરૂની આણ શિર તેવી.
- ધરે તે પાત્રતા પામે. ઠરે તે સિદ્ધપદ ઠામે; ૧૩
ભમીશ ના દુર્જનોથીરે, ભમીશ ના મૂર્ખ ભંભેર્યો;
- તજીશ નહિ સદ્ગુરૂ છાયા, અનુભવ એ જાણ્યો મહે. ૧૪

૯૯

પડીશ નહિ મોહના કન્દે, પડીશ નહિ ચુાતી વશમાં;	
વિધારોને હડાવીને, ખરી શિક્ષા સજી લે જે.	૧૫
વદીશ ના કોઈની સાથે, વિનયની ભાવના ધરજે;	
કુસંગી સંગ દોષો અહુ, કુસંગી સંગને તજને.	૧૬
ગુરૂની પાસ બેસીને, શિખામણ સર્વ સાંભળજે;	
વિનયથી ચિત્તમાં ધરજે, ખરો એ માર્ગ છે ત્હારો;	૧૭
કદાપિ અહુ અને લકતો, વહે જે વાહની વાગી;	
તથાપિ ચિત્તમાં ધરજે, લઘુતા ત્યાં પ્રભુતા છે.	૧૮
શ્રુપાવીશ નહિ કદી દાતું, ગુરૂને પુછી સહુ કરજે;	
સલાહથી સર્વ આદરજે, લલામાં ભાગ લેજે તું.	૧૯
ગુરૂ નિન્દા વદીશ ના તું, ગુરૂપર રીસ નહિ કરજે;	
ગુરૂતું જ્ઞાન લેજે તું, ગુરૂ પ્રેમી સદા રહેજે.	૨૦
ભમાવે જે કુસંગીઓ, કરી કુચુક્તિની કોટી;	
તથાપિ રાખજે શ્રદ્ધા, ગુરૂનો સંગ નહિ તજજે.	૨૧
ગુરૂની ભક્તિ શ્રદ્ધાથી, સદાનાં સુખ મળવાનાં;	
ગુરૂની આણુ લોખ્યાથી, પ્રતિષ્ઠા નહિ રહે ત્હારી.	૨૨
ઉપરના ભક્ત પણુ શત્રુ, બનીને ધૂનશે તુંજને;	
ગુરૂથી વેગળો કરવા, ઉપરનો પ્રેમ દેખાડે.	૨૩
કુચુક્તિ બળમાં પાડે, સજેલું સત્ય છોડાવે;	
અરે મન માનજે સાચું, ગુરૂને સ્વાર્થ નહિ કિચિત.	૨૪
લલા માટે અરે ત્હારા, ગુરૂની આણુ માનીલે;	
ગુરૂનો દ્રેષ કરનારા, નથી શિષ્યો અરે હુષ્ટો.	૨૫
અહી દીક્ષા ક્ષીરીની, જિનેન્દ્રોની ધરી આજ્ઞા;	
યથા કહેણી તથા રહેણી, અચળ શ્રદ્ધા હૃદય ધરતું.	૨૬
કહીને જે ફરી જાતા, પ્રતિજ્ઞાઓ તજી દેતા;	
ભવોભવ દુઃખિયા તેતો, સુણી એ ચિત્તમાં ચેતો.	૨૭
ખરી શિક્ષા જીગરથી એ, જણાવી મહેં લલા માટે;	
બુદ્ધચમ્પિ સત્ય માનીલે, વિચારી લે સુધારીલે.	૨૮

સુરત.

૧૦૦

જીવોને પર્યાલોચનાની સ્મૃતિ.

ગઝલ.

- અહો જન્મ્યો ઉદરથી હું, કર્યું સ્તનપાન બહુરાગે;
ઘણું અજ્ઞાન બાહુડો, ખરી આહારની સંજ્ઞા. ૧
- સગાએ નામ પાડ્યું રે, પહું ને આખડું ભારે;
શિખાયું નામ માતાનું, શિખાયું નામ પિતાનું. ૨
- વચન કાલાં બહુ બોલું, રમતને બઉતણી ઇચ્છા;
શિખાયું દૃષ્ટિથી દેખી, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૩
- ગમે ત્યાં દોડવું ફરવું, ખેલાયું બાળના ભેગું;
અવસ્થા બાળ ભાવેએ, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૪
- નિશાળોમાં લણાયું રે, યદ્યાશક્તિ પ્રપત્ને તો;
લણાવું ન ખડું લણવું, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૫
- ભણી વિદ્યા યુવાવસ્થા, અરે મહેં ટેકથી સારી;
ખડું જે તત્ત્વ નહિ જાણ્યું, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૬
- કપટના ફંદમાં ફસિયો, થયો હું લોભમાં રસિયો;
અહંતાથીજ અથરાયો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૭
- થયો અંડાળ ક્રોધે હું, વિષયના વેગમાં બહાયો;
ખન્યો હું કામનો કીડો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૮
- અદેખાઈ અતિ ભારી, બહુ હું દ્રેષમાં ઢાઝયો;
કરી કલેશો થયો કાળો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૯
- કુમિત્રોની કરી ચારી, ભયોં બહુ પાપના ગાડાં;
ફર્યો રામાતણા રાગે, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૦
- અરેરે આજ બહુ દીધાં, કુસંગી સંગ કૂટાયો.
કરી નિન્દા નથી આરો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૧

૧૦૧

- અરે મિથ્યાત્વના યોગે, ખરૂં તે તત્ત્વ નહિ સુઝયું;
કર્યા પાખંડ કૃમતિઓ, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૨
- હુણ્યા જીવો ગણાતા નહિ, દયામાં દેવતા મૂકયો;
ત્રિયોગે બહુ કરી હિંસા, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૩
- ધાયું જુહું પ્રગટ બોલ્યો, ધરાઈ ચોરીની વૃત્તિ;
કરી મૈથુનની ઈચ્છા, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી; ૧૪
- અલક્ષ્ય લક્ષણો કીધાં, કરાઈ રાત્રીમાં ભુક્તિ;
જીવોને ખૂબ સંતાપ્યા, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૫
- ધરી મમતા ધનાદિકની, લડાવ્યા પ્રાણીઓ ભારી;
ફસાવ્યા જીવને ફન્દે, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૬
- કર્યાં આરંભનાં કાર્યો, કરોડો જીવની હોળી;
કર્યાં વિશ્વાસઘાતો બહુ, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી ૧૭
- થયો સાક્ષી વદી જુહું, કરી હાંસી હબરોની;
ધરી નહિ આત્મની શ્રદ્ધા, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૮
- કર્યાં નહિ ધર્મનાં કાર્યો, કર્યો નહિ ધર્મ ફેલાવો;
ગુરૂને ઝેળાખ્યા નહિ રે, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૧૯
- જણાયા દેવ નહિ સાચા, જણાયો ધર્મ નહિ સાચો;
ખરૂં નહીં તત્ત્વ શોધાયું, કર્યું શું ? મહેં અરે જન્મી ૨૦
- ટળ્યા નહિ રાગને દ્રેષ, સુણી નહિ ધર્મની વાણી;
જીવન ગાળ્યું જ ગાવામાં, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૧
- કરી નહિ ધર્મની કરણી, ગ્રહી નહિ ધર્મની દીક્ષા;
ભજ્યા નહિ દેવને ભાવે. કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૨
- કરી નહિ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ, કરી નહિ ભક્તિ સાધુની;
ગુરૂની સંગથી છોટો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૩
- ધમાધમમાં ધર્યો ભારે, ધર્યો વૈરાગ્ય નહિ કિંચિત્.
સગાયું સ્વાર્થના યોગે, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૪

૧૦૨

- ભર્યો બહુ મોહના વનમાં, કરી બહુ હર્ષ દીલગીરી;
દુઃખઝા દાખવી ભારે, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૫
- દિધું નહિ દાન દેત્રોમાં, ભલામાં ભાગ ના લીધા.
ભલો ઉપકાર ના કીધો, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૬
- પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહી છંડી, કરી નહીં દેવની પૂજા.
પજવીયા સાધુને દ્રેષે, કર્યું શું મેં અરે જન્મી; ૨૭
- ધરી નહિ સામ્યતા મનની, ધર્યું નહિ ધ્યાન સિદ્ધાંતું,
કર્યું નહિ જ્ઞાન આતમતું, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૮
- ઘણી લાંચો દગા ફટકા, સદા પરભાવમાં મુંઝયો.
વિકરૂપોને શમાવ્યા નહિ, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૨૯
- પ્રતિષ્ઠામાં પડયો પૂરો, રહયો હું કીર્તિમાં રાચી;
ઉપરથી ધર્મતું યાતું, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૩૦
- ચુરની શિખ નહિ માની, સ્વચ્છંદે કર્મ બહુ કીધાં;
ધરી નહિ જિનની આણા, કર્યું શું મહેં અરે જન્મી. ૩૧
- હજી તું શિશુ ચેતીલે, કરી લે સહચુર ભક્તિ.
ખરેખર સાધી લે મુક્તિ, હજી છે હાથમાં બાજી. ૩૨
- મજાના પન્થમાં વહેવું; ઉપાધિ સંગ સહુ છોડી;
“ બુદ્ધચન્દ્રિ ” સત્યતું નાણું, મહેને એ યોધતું ટાણું. ૩૩
- સુરત.

૧૦૩

શ્રાવકશિષ્યને સદુપદેશ પત્ર.

ગઝલ

- લખેલો પત્ર મહે' વાંચ્યો, વિચાર્યો સાર તેનો મહે';
હજી છે ચિત્ત ચંચળતા, નથી નિઃશંકમન તહાર. ૧
- પ્રવૃત્તિ મોહના યોગે, જીવોની એ બની બનશે;
પરિપક્વ વિચારોને, ખરેખર જ્ઞાનિયો પામે. ૨
- હજી અદ્વૈતની દૃષ્ટિ, સુણ્યા નહિ તત્વના શ્રેણી;
હજી બાકી જાણવાનું, યથાભુક્ષિ સમજશે તું. ૩
- ઘણી શંકા પડે તુજને, સ્વયંશ્રેણી વિચાર્યાથી;
ગુરુગમ જ્ઞાનવણુ બહાલા, ખરૂં નહીં હાથમાં આવે. ૪
- જિનાગમમાં કહ્યું જે જે, સકલ સાચું અપેક્ષાએ;
અપેક્ષા જ્ઞાન છે ઉંડું, પલકમાં બોધ ના થાવે. ૫
- ઘણા ગંભીર આશય છે, કરોને યોગ્યતા માટે;
અમુકજ્ઞાને અમુકકાળે, સ્વયં તે ભાસશે સાચું. ૬
- અચળશ્રદ્ધા અચળભક્તિ, ગુરૂના બોધમાં તહારી;
પ્રતીતિ જોઈએ તેવી, નથી એ માન મન સાચું. ૭
- હજીરોના સમાગમથી, બને છે ચિત્ત બહુ રંગી;
ખરૂં શું? ને કયું બૂઠું, બહુ વક્તા કયો સાચો? ૮
- ખરો ઉપદેશ કોનો છે? કયા સાચા કયા બૂઠા?
કયા ધર્મી હશે સાચા, તહને શંકા હજી મનમાં. ૯
- હજી એ સ્થૂલભુધિથી, ભટકતું ચિત્ત બહુ ડામે;
નથી વિજ્ઞાનની કુચી, પરીક્ષા બાળનીરે શી? ૧૦

૧૦૪

- કરી કુચુકિતયો ઝાઝી, ઠસાવે છે સહુ નિજતું;
ખરી દૃષ્ટિ ખૂંધ્યાવણુ તો, પરીક્ષા શી થવાનીરે. ૧૧
- કયોં નિશ્ચય ફરી જતો, પલકમાં વાયુની પેઠે;
હરાયા ઢોરની પેઠે, ભટકતો ઠામ તું બહુ તો. ૧૨
- ઘડીમાં બોધ આપ્યાથી, ખરૂં તું માની લે મહારૂં;
મળે જો અન્ય વક્તાઓ, યથા તું ગારનો ખીલો. ૧૩
- અડગશ્રદ્ધાવિના તુજને, નથી થાતી હૃદય શુદ્ધિ;
ખધાતું હાજી હા કરતો, ઠરે નહિ ઠામ જો!!! મનમાં. ૧૪
- જિનાગમના રહસ્યોને, વિરલ કોઈ જ્ઞાનિયો જાણે;
પ્રવેશે કડછીવત્ ઝાઝા, ખરૂં શું ? સાર ના પામે. ૧૫
- મળે તે સહુ જણાવે છે, યથા બુદ્ધિ તથા સાચું;
ભટકવાની પડી વૃત્તિ, થઈ નહીં તત્ત્વની શ્રદ્ધા. ૧૬
- ગુરૂપર આપ્તતા તહારી, યદિતો નહિ જરા શંકા;
કુતર્ક ગુહ્ય ખાડામાં, પડીશ ના સત્યને શોધી. ૧૭
- બહુ છે વાદના ઝઘડા, બહુ છે કલેશની હોળી;
કુચુકિતનું ઘણું બળ છે, વિચારી શાંતતા ધરજો. ૧૮
- કુતર્કી, આપ્ત વચનોને, ઠરાવે છે સહુ જુઠાં,
ખરા જે આત્મના જ્ઞાની, ઠરાવે સર્વને સાચાં. ૧૯
- અચળ શ્રદ્ધા ગુરૂની જો, નથી શંકા તણી વહ્ણી;
વિચારી લે સુધારી લે, ખરી સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધા. ૨૦
- ભમાવ્યાથી ભમીનેરે, અવિચારી થતો નાતું;
ગુરૂનું જ્ઞાન લેઈને, થજો તું મુક્તિનો પન્થી ૨૧

૧૦૫

- વિચારે ધર્મના ધરણે, પ્રતોને ભવ્ય આદરણે
 ખરી અધ્યાત્મની શાન્તિ, ઉપાધિને પહિરણે ૨૨
- ખરી તું યોગ્યતા કરણે, અરે તું પાત્ર થા પહેલો;
 શુરતું કહેણુ માનીને, ખરે થા ધર્મનો સંગી. ૨૩
- અધાં તરવે વિચારીને, ખરે તું ધર્મ આદરણે;
 ખરે છે આત્મનો ધર્મ, ઉપાયો આદ્ય વ્યવહારે. ૨૪
- ધરી નિશ્ચય હૃદયનાંહિ, પ્રવૃત્તિ ધર્મ વ્યવહારે;
 કરીને ઉચ્ચતા મનની, સહજની શાંતિને વરણે. ૨૫
- લગ્યું પરમાર્થવૃત્તિથી, મહને નહિ સ્વાર્થ રે તહેમાં
 રૂથે તો માનણે કરણે, કર્મો કર્મો પરિહરણે ૨૬
- સહજ જે ધર્મ ચોતાને, ખરી મુક્તિ સદા તેથી;
 બુદ્ધચન્દિ સત્યશ્રદ્ધામાં, અનતા મુખની લીલા. ૨૭
- મુરત.**

૧૦૧

મહારી કાર્યપ્રવૃત્તિની દિશા.

ગઝન.

- “ટુળે નહિ ભાવીનું ધાર્યું; કરે ચિન્તા વળે નહિરે;
તણ દે ચિન્ત, અંચળતા, ધવાતું તે ધશે તહાડ.” ૧
- “મહુનું કૃત્ય કરશે મહુ, મહુનું કર્મ મહુ પાસે;
મહુનું ભાવિ મહુ પાસે. વળે નહિ આપણું કિંચિત્.” ૨
- યથા બુદ્ધિ સમજશેરે જીવે મહુ જાણને નક્કી;
નિમિત્ત તું ત્યાં થવાનોરે. ઉપાદાને રહેલાને. ૩
- “ સરેવર પૂર્ણ છલકાતાં, તૃપ્તુરો ઘણા આવે;
યથાશક્તિ પીવે વારિ; સમજ છે શક્તિ અનુસારે. ૪
- નયોથી તરવને સમજ, વિચારે જ્ઞાનિયો સર્વે.
મથા બુદ્ધિ કરે કૃત્યો, અધિકતા ધર્મની કયાંથી ? ૫
- ‘પડે છે પૃથ્વીપર વારિ, પડે છે ભિન્ન પાત્રોમાં;
વિષમતા પાત્રના ભેદે નથી ત્યાં દોષ, વારિનો.’ ૬
- ‘ભણાયામાં ગણાયામાં, ગુરૂનો યોધ લેવામાં;
વિષમતા યોગ્યતા ભેદે, નથી ત્યાં દોષ, વકતાને.’ ૭
- “અહાતું પાત્રના ભેદે, અધિકતા ન્યૂનતા, જ્ઞાને;
મજ્યુ તે ફરજથી આપ્યું, ફળે તે પાત્રના ભેદે.” ૮
- ‘ફળો કે ના ફળો તહાં શું. બજવી ફરજ મહારી એ;
પ્રવૃત્તિ એ મહુન્ટોની, થતી નિષ્કામવૃત્તિથી.” ૯
- “સદા એ માર્ગ સન્તોનો, અનાદિકાળથી ચાલે;
પ્રતિફળની નથી ઇચ્છા, થશે શું તે ન જોવાતું.” ૧૦
- જીવોની પાત્રતાયોગે; ખડૂ ઝોટું જણાવાતું;
નથી ત્યાં હુષે દીલગીરી અમાડૂ કૃત્ય કરવાતું. ૧૧
- અનન્તો કાળ છે ભાવી, અધિકારી થયા થાશે
મહારી ઠઠિના યોગ્યો, થયા જીવે ધવાના છે. ૧૨
- પ્રવૃત્તિ સન્ત લોકોની, સ્વભાવે થાય સારામાં;
બુદ્ધિઅધિ રન્તની દૃષ્ટિ, પરખતા સન્તના ચેલા. ૧૩

સુરત,

૧૦૭

મહાર્ સ્વરૂપ.

મઝ ૧.

- નથી હું કે નથી તું એ, નથી મહાર્ નથી તહાર્;
 પરિભ્રમતું યથાપાત્ર, નથી ત્યાં દોષ, વસ્તુનો ૧
 ખરું જોવાય નહિ ત્યાં તો, ખરે એ દોષ, દષ્ટિનો;
 અરે અજ્ઞાનના યોગે, ખરું નહીં જાણતા જીવે ૨
 ખુશે અજ્ઞાનનો પડકો; જાણતી નહિ ખરી વસ્તું;
 સહુ આવરણને છેદે, ખરી સર્વજ્ઞની દૃષ્ટિ. ૩
 અધુના જે જાણતું નહિ, જાણ્યો એ સહુ આરે;
 ધીરજ ધર શાકને આગળ, જાણશે શુર ત્રિદાંતો. ૪
 કરેને યોગ્યતા પ્રાપ્તિ, મળે તેથી ખરી શક્તિ;
 સ્વયંતે આવશે પાસે, ઉજાવળથી વળે નહિ રે. ૫
 સમય આવે થશે સિદ્ધિ, તપાપિ ઉચ્ચે રહેવું;
 નથી શંકા નથી ઝંઘડો, નથી ચાંચર્યતા, મનની. ૬
 કરૂ સમતાથકી સર્વે, દશા એ આત્મની મહારી;
 સદા ઇચ્છું સદા ધ્યાવું, અગરે સાધ્ય કરવાતું ૭
 “ અપૂર્ણ પૂર્ણતા પામે, ઘટાતું પૂર્યમાણુંથી;
 ચિદાનન્દી સ્વયં આત્મા, અહોશાંતોદધિ સરખો;” ૮
 નથી ત્યાં અન્ય મેલાપી, સ્વયં આનન્દનો દરિયો
 નથી લેવું નથી હેવું. સ્વરૂપે નિત્ય રહેવાતું. ૯
 મજ્યું મળશે મળે છે એ, સ્વયંમે ઉત્તતિ મહારી;
 ગણ્યું નહીં ખરૂં એ છે, વિકારી સર્વ ટળવાતું. ૧૦
 અનુભવ સત્ય હોપાડે. જિનાગમ એ જાણાવે છે;
 ખુદ્ધયબિધ સત્ય આરિત્રે, વહીયું ને વહારી શું. ૧૧

શુરત.

૧૦૮

મહારી આત્મોન્નતિમાં કર્મની સહાયતા કે વિનાશતા ?

ઝગલ.

- ચડાવ્યો તહેં અહીં સુધી, પ્રભુનો પાર લેવાને
જવામાં સહાય આપી તહેં. ચડેલાને અરે પાડે ૧
- પ્રભુથી ઐક્યતા સાંધે, અરે ઓ વિધન તું નાખે;
મનાવ્યાથી મનાતું નહિ. હઠી જા કર્મ તું જલ્દી. ૨
- કર્યા વિધન મહને તેં બહુ. હજુ પણ વિધન નાંખે છે;
કર્યો અપરાધ નહિ તહારો, ખમાતું દૂર થા જલ્દી. ૩
- અરે જડ પણ સચેનવત, હલાવે છે મહને હઠથી;
લડે છે મદનીપેડે. કહો સુખવાંક શે? છે તે. ૪
- કર્યાથી પ્રાર્થના ડોટી અરેરે દૂર ના થાતું;
સ્વક્રીયવીર્યશુદ્ધિથી, ખસેછે દૂર તું નહી. ૫
- ખને ત્યાં સુધી બળ તહાર, કરે છે કર્મ સુજ સાથે;
સ્વક્રીયવીર્યવૃદ્ધિથી, ખરે છે તું મહાયતને. ૬
- કર્યું ધાર્યું અરે તહાર, રીખાની દુઃખ દીધું તહેં;
ભમાવ્યો તહેં બહુભવમાં, હજુ પણ ઠાંકતું સુખને. ૭
- કર્યા જે કર્મ ભોગવવાં, હજુ પ્રારબ્ધ તું છે એ;
જરા નહિ લાજ સુજ રાખે, પલકમાં ફેકતું તળીએ. ૮
- મહને નિશ્ચય થયો નહી પ્રખરબહુસામ્યતાબળથી;
કરીલો ચાહે તે તહાર, નથી પરવા નથી ઉરતા. ૯
- સ્વભાવે સદ્ગુણો સહુ છે પ્રકાશે કર્મ ટળવાથી;
સહજ આનંદ રસમાં હું, જીવું છું જીવિશું ભાવી. ૧૦
- સ્વયં બળીયા થયા થઈશું, કરીશું પૂર્ણતા બળની;
રહે નહિ કર્મ પરમાણુ, ખરી એ સાધ્યની નિહિ. ૧૧
- મહને મહાર તડને તહાર. સ્વભાવે હું વિભાવે તું;
ચિદાનન્દી સ્વયં હું છું; મુદ્ધઅધિ વ્યક્તિતા સાધું. ૧૨

સુરભ.

૧૦૯

મહાઈ સત્ય સ્વરૂપ અને જગત્ સ્વપ્નવત્ .

ગઝલ.

- “ મહને ત્હાઈ થયું સ્વપ્નું, નથી તું કર્મ પોતાનું
મહને ત્હારી પ્રવૃત્તિનું, થયું સ્વપ્નું હવે નકકી. ” ૧
- “ ક્યું જ્ઞાન મહેં ત્હાઈ, ગણ્યું નકકી હવે ન્યાઈ;
નથી ચારી હવે ત્હારું, મહને મહારી ખરી ચારી. ” ૨
- “ સ્વયં જાણ્યો સ્વયં જાણ્યો નથી ત્હારી હવે પરવા;
ભલુ ઉપકારમાં સાથી, અરે અપકારમાં સાથી. ” ૩
- ‘ અરે ઉપકાર ને માટે ખરી વ્યવહારમાં પરવા;
અહો શતા અશાતાનું, દણિક સ્વપ્નું જણાવે છે. ” ૪
- પુજવા રહાય આપે છે, લલામાં ભાગ એ ત્હારો:
અહો તું ધન્ય !! શુભ કર્મ, અપેક્ષાએજ ઉપકારી. ૫
- તથાપિ હોય તો પણ શું ? નથી મહાઈ અરે અન્તે;
તથી લેવું નથી દેવું સ્વભાવે હું સદા સુખી. ૬
- પ્રગટતી સામ્યતા તુજપર, હશે તો શું ? જશે તો શું ?
અનુભવ સુખની દહેરી, સ્વભાવે સહુ પ્રગટતી એ. ૭
- સ્વભાવે શુંજ આશ્ચર્ય સ્વરૂપે એ સદા છે રે;
વિલાસિક વૃત્તિઓમાં હું !!! નથી નિશ્ચયથી જોતાં. ૮
- સદા જીવો અમર હીવા, ખામાં હું નથી સહુમાં
અખડાનન્દની ધારા, અનંતિ જ્યો તનો યોગી. ૯
- મહને ભાર્યું કહ્યું તે સહુ, કરેલાં કર્મ નિર્જલાં;
ખા નિશ્ચય કર્યો જ્ઞાને, છુપાવ્યું નહિ છુપાવાનું. ૧૦
- અનુભવ એ ભલો ભાર્યો, હણીશું કર્મને તરશું;
સહજની ઝળહળે જ્યોતિ, પુદ્ગલિધિ શુદ્ધ ઉપયોગે. ૧૧

સુરત.

૧૧૦

અલખ ફકીરોનો મસ્તાનો.

મજલ.

- “ અમે ઉસ્તાદના ચેલા, ફકીરી વેષમાં ફરતા.
 નથી દુનિયાતણી પરવા, અલખની ધૂનમાં રહેતા; ૧
- “ જગાવીશું હૃદયગુફા, ધૂનવીશું વિકલ્પોને.
 જગાવીશું ચિદાત્માને, નથી લેવું નથી દેવું; ” ૨
- હરાવીશું હઠીલાને, ઠરાવીશું ખરી રિથરતા.
 ખનવીશું ખરી સેવા, ક્રિયાયોગી સ્વપરમાટે; ૩
- ભણીશું ને ભણાવીશું, ચડીશું ને ચડાવીશું.
 કરીશું ને કરાવીશું, અમારું સાધ્ય સાધીશું; ૪
- ક્રિયા યોગી ખન્યા ખનશું, ખનીશું સામ્યતા યોગી.
 ખરેખરે જ્ઞાનના યોગી, થયા ક્રિચિત્ પુરા થઈશું; ૫
- થઈ અધ્યાત્મમાં નિષ્ઠા, કરીશું ધર્મ બ્યવહારો.
 અલખના હેશમાં જાવા, સજીશું સાધનો સર્વે; ૬
- “અખણ્ડાનન્દ લેવાને, કરી તન્મયતા લઈશું.
 કરીને જ્ઞાની હોળી, કરેલાં કર્મ ખાળીશું;” ૭
- સરોવર સામ્યતા ઝીલી, સદા નિર્મલ ખનીશું.
 અમારી સૃષ્ટિ અન્તરની, જીવે છે વીરના ભકતો; ૮
- “અમારી શક્તિથી તરશું, તાંતાં રહાય આપીશું.
 ખવાના દુઃખમાં ભાગો, લઈશું દુઃખ ટાળીશું;” ૯
- “જણાવીશું જ્ઞાનાસાને, પ્રભુના પૃથમાં વહીશું.
 કરી લ્યો આહિ તે દુનીયા, અમારે વીરતું શરણું;” ૧૦
- “અહણુ કરવા ગુણો સર્વે, તજીશું સર્વ દોષોને.
 ખુદ્ધચઘિની ફકીરીમાં, અમીઠી શકિનશાહી છે;” ૧૧

સુરભ.

૧૧૧

અમારો ધર્મ ફેલાવવા કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

ગઝલ

“અમારો ધર્મ ફેલાવા, દિધી છે પ્રાણ આહુતિ;
લુકાયો છું કરી યા હોમ, અમારી એ પ્રતિજ્ઞા છે ” ૧

“અન્યો હું વીરનો ચેલો, અનાવીશું સકલ વીરો;
કર્ણું અર્પણુ જીવન સઘળું, અધિક નહિ ધર્મથી ખીચું.” ૨

“અરા જૈનો અનાવાને, કરીશું કોટી ઉપાયો;
જગાવીશું જગજીવો, કરીશું ધર્મનો ઉદ્ધાર.” ૩

“ડગીશું નહીં ડગાવ્યાથી, ભમીશું નહિ ભમાવ્યાથી;
વહેલા ભોલ પાળીશું, ગજવીશું, જગત્ સઘળું.” ૪

“અનાવીશું અધાને જૈન, પ્રભુનાં તત્ત્વ દેખાડી;
અની અહાહર અનાવીશું, પુદ્ગલધિ ધર્મની સેવા.” ૫

સુરત.

૧૧૨

અમારા અંગરૂપ ધર્મ બંધુઓ.

ગઝલ.

- અમારા અંગ છે સર્વે, જ તમાં ધર્મબંધુઓ;
નથી ન્યારા અમારાથી, તમારાવણુ નથી હું તો. ૧
- અરે વૈશેષિકો સાંખ્યો, ચરણ મહારા તમે બે છે;
અરે મિમાંસકો ઔદ્ધો, તમે છે હાથ બે મહારા. ૨
- અરે જડવાદી ચાર્વાકો ઉદર મહારૂ તમે છે રે;
ખરા રચાદાદ જૈનીઓ, સદા મહારૂ તમે શિર છે ૩
- ઉપર અંદર ભડી શોભા, સદા છે શિર્ષથી મહારી;
જગતના ધર્મ મુજ અંગો, મળેલા અંગથી અગી. ૪
- બધા અંગોતણી પુષ્ટિ અમારી પુષ્ટિ તે નક્કી;
બધાંથી હું નથી જુદો, બધાં છે અંગ મહારામાં. ૫
- પડે જુદાં તે કુઅંગો, મજાતણુ થાય બહુ હાન;
નયોની એ અપેક્ષાથી, બધાં તે હું સકલ મુજમાં ૬
- બધાં અંગો અમારામાં, તમારામાં અહો અંશે;
સદા અંગાંગી ભાવે છું; અપેક્ષાએ કલ્પમાં હું. ૭
- સરિતાઓજ સાગરમાં, નદીમાં અંશથી ઉદધિ;
અમારામાં તમારામાં, ખરો એ ભાવ અંશાંશી. ૮
- અમારાથી તમે છે અહુ, તમાગથી અહો હું છું;
કરીને સંપ ચાલીશું; સદા આનન્દમાં રહીશું. ૯
- પરસ્પર કલેશના દોષો, જણાવીશ સંપની વૃદ્ધિ;
પરસ્પર અંગની મૈત્રી, કરાવીશ ઉન્નતિ અર્થે. ૧૦
- સકલને ભાગ આપીશું, કરીશું સર્વતું સાડ.
બુદ્ધચન્દ્રિય ધર્મિબંધુઓ, સમજશોને સુખી થાશો; ૧૧
- ઓમ્ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ સુરત.

૧૧૩

શ્રી જ્ઞાનદીપિકા.

ૐ શ્રી સંલેશ્વરપાર્શ્વનાથાય નમઃ
 નત્વા સંલેશ્વરં પાર્શ્વં, વિદ્યાદેવીં ગુરું તથા;
 સ્વાયં પરોપકારાય, ક્રિયતે જ્ઞાનદીપિકા ॥૧॥

કૃષ્ણા.

શ્રી સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથ, પદ્મપંકજ નભી તાસ;
 સરસ્વતિ ભગવતી ભારતી, હૃદયે કર્ણે વાસ. ॥ ૧ ॥
 સમક્તિદાયક શુરતણો. અતિ અનવધિ ઉપકાર;
 તેહતણા ચરણે નભી, કરશું રચના સાર. ॥ ૨ ॥
 જ્ઞાનથકી સુખ સંપન્ને, જ્ઞાને કર્મ કટાય;
 સત્યાસત્યવિવેક પશુ, જ્ઞાનથકી પ્રગટાય. ॥ ૩ ॥
 દુઃખમ કાળ આધાર છે, જીવપ્રતિમા ને જ્ઞાન;
 જ્ઞાનવિના જગ જીવડા, જાણો પશુ સમાન. ॥ ૪ ॥
 ભવ્ય જીવ આધાર છે, રૂડું સમ્યગ્ જ્ઞાન;
 પ્રાપ્તિ કરવા તેહની કીર્ણે રહજુર માન. ॥ ૫ ॥

ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં જીવ અનાદિ કાળથી ભટકે છે. અને એકેંદ્રિયાદિક શરીરની પ્રાપ્તિ પુનઃ પુનઃ કરે છે. અસત્ પદાર્થોને બ્રાંતિથી સ્વકીય માને છે. અને અજ્ઞાનયોગે સત્યને અસત્ય માને છે અને અસત્યને સત્ય માને છે. દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામી કર્તવ્ય પદાર્થને વિચારી અકર્તવ્યને કરવાં એ વિવે-

૧૫

૧૧૪

કીર્તિ' લક્ષણ નથી. કર્તવ્ય કાર્ય તેજ કે જે કરવાથી ભવ્યાત્મા સ્વસ્વરૂપ સમજી અજ્ઞાનરૂપ આવરણ હૂર કરી સ્વસ્વરૂપે તદાકાર થઈ રહે. અને જન્મ, જરા મરણનાં દુઃખ હૂર થાય. અને અમલ, અખંડ, અચલ, અમૃત, પરમાત્મ પદની પ્રાપ્તિ થાય.

એ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિમાટે પ્રથમ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. સમ્યગ્જ્ઞાન, અનાદકાળથી શ્રીતીર્થકરાદિ મહાપુરૂષોના સુખમાંથી નીકળી સહસ્રપુરૂષોને પવિત્ર કરે છે. સમ્યગ્ જ્ઞાન એક એવો સૂર્ય છે કે, ત્રણ ભુવનના પદાર્થો પણ તેનાથી જણાય છે. સત્યસૂર્ય જ્ઞાન છે. જ્ઞાનની વૃદ્ધિ માટે સત્ પુરૂષોની સંગતિ કરવી અને તેમની વૈયાવચ્ચ કરવી, તેમની આજ્ઞામાં રહેવું, તન, મન, ધનથી જ્ઞાનીની સેવા માં હાજર રહેવું. કે જેથી અંતે સમ્યગ્જ્ઞાન, આત્મામાં પ્રગટ થાય. જેમ ગૃહમાં સ્થિતદીપક ગૃહમાં પ્રકાશ કરે છે, તેમ આત્મામાં દિપ્ત થઈ જીવં જ્ઞાન પોતાના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે. જગતમાં અનેક જીવો સમ્યગ્જ્ઞાનના અભાવથી અજ્ઞાનરૂપમહાઘોરઅધકારમાં ભટકે છે. અને સ્વપદને યોગળી શકતા નથી સમ્યગ્જ્ઞાન, યથા બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સમ્યક્ત્વ અનંતર સુક્રિતપદ પ્રાપ્તિ સહજ છે.

શુદ્ધદેવ, શુર, ધર્મની શ્રદ્ધા યથા વિના સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધા થતી નથી. સમક્રિત વિના સર્વ ધર્મ ક્રિયા સુક્રિત પ્રદા થતી નથી. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને દોષનો ક્ષય યથા બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ છે. ચોથા ગુણદાણે આવેલો જીવ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ બાણવો.

સમ, સંવેગ, નિવેદ, આસ્તિકયાદિ ગુણો પ્રગટ થયા બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. સમ્યક્ત્વ વિના જ્ઞાન પણ અજ્ઞાન તરીકે બાણવ, સમ્યગ્દૃષ્ટિની ધર્મક્રિયા સુક્રિત પ્રાપ્તિ માટે બાણવી. અષ્ટાદશ

૧૧૫

દોષ રહિત વીતરાગ ભગવાન તેજ સત્યદેવ છે. કારણકે, વીતરાગ, રાગ, દ્વેષ રહિત છે. અને તેથી તેમને અસત્ય બોલવાની જરૂર નથી. રાગ અને દ્વેષથી અસત્ય બોલી શકાય છે. વળી વીતરાગ ભગવત કેવળજ્ઞાનેકરી ત્રિભુવનમાં સૂર્ય સમાન છે. તેથી તેમના જ્ઞાનમાં સર્વ પદાર્થો દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ષટ્-દ્રવ્ય આદિ પ્રમેયો આરિસામાં પ્રતિબિંબની પેઠે વિષયી ભૂત થાય છે, પણ જ્ઞેય પદાર્થોની પાસે જ્ઞાન કંઈ જતું નથી. જ્ઞાનવડે ભગવન ત્રણ ભુવનને પોતાનામાં વિષયીભૂત કરે છે.

પ્રશ્ન—હે સદ્ગુરૂ!!! આરિસામાં જેમ પ્રતિબિંબ સુખતું ભાસે છે, તેવી રીતે આત્મારૂપ આરીસામાં સર્વ વસ્તુઓનાં પ્રતિબિંબ પડતાં હશે ?

સદ્ગુરૂ—હે શિષ્ય પ્રતિબિંબ, રૂપી પદાર્થતું પડે છે. આદર્શ રૂપી છે, અને સુખ પણ રૂપી છે. તેથી રૂપી એવા સુખતું તદાકારવાળું પ્રતિબિંબ આરીસાની નિર્મળતાથી તેમાં ભાસ્યું. સમજવાતું કે રૂપી પદાર્થતું પ્રતિબિંબ પડે છે. અરૂપીતું પ્રતિબિંબ પડતું નથી. જેમ આકાશ અરૂપી છે, તેતું કોઈ પણ વસ્તુમાં પ્રતિબિંબ પડતું નથી, તેમ આત્માતું પણ કોઈ વસ્તુમાં પ્રતિબિંબ પડતું નથી. આરિસામાં જેમ અન્યવસ્તુ પ્રતિબિંબિત થાય છે. જેમ આકાશ અરૂપી હોવાને લીધે તેમાં કોઈ વસ્તુતું પ્રતિબિંબ પડતું નથી, તેમ આત્મા પણ અરૂપી છે તેમાં અન્ય વસ્તુતું પ્રતિબિંબ પડતું નથી.

શિષ્ય—હે સદ્ગુરૂ!!! સર્વ વસ્તુ આત્મામાં ભાસે છે એમ તમે કહો છો, અને દૃષ્ટાંત આરીસાતું આપો છો તો આરીસાની પેઠે આત્મામાં પણ અન્યવસ્તુઓનાં પ્રતિબિંબ પડે છે, અને તેથી આત્મામાં ભાસ થાય છે. એમ માનવું કેમ ન જોઈએ?

સદ્ગુરૂ—હે શિષ્ય !!! આરીસાતું દૃષ્ટાંત અરોએ આપ્યું તે એકદેશી છે. આભાસની સાદૃશ્યતાને લેઈ દૃષ્ટાંત આપ્યું છે. કિંતુ

૧૧૬

આરીસામાં અન્ય વસ્તુઓ પ્રતિબિંબિત થાય છે તેમ આત્મામાં અન્ય વસ્તુઓ પ્રતિબિંબિત થતી નથી. રૂપીવસ્તુમાં રૂપીવસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડી શકે છે. પણ અરૂપી એવા આત્મામાં રૂપીનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી. 'યથા આકાશમ્' છબી પાડનાર રૂપી વસ્તુની છબી પાડી શકે છે પણ અરૂપીની છબી પાડી શકતો નથી, કારણકે, અરૂપી પદાર્થની છબી પડી શકતી નથી. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવડે યુક્ત એવા પરમાણુઓના સમૂહો કરી બનેલાં શરીર, તેનું પ્રતિબિંબ રૂપી પદાર્થમાં પડે છે. આત્માની ભતિ બુદ્ધિ છે. આત્મા ચેતન અરૂપી. અક્રિય છે. અને પુદ્ગલ રૂપી છે તેની ભતિ બુદ્ધિ છે. પુદ્ગલ સક્રિય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ ગુણો પુદ્ગલપરમાણુઓમાં રહ્યા છે. પરમાણુઓ સક્રિય છે, તેથી પરસ્પર એક બીજાને મળવાની તથા વિખરવા (છુટકું પડવા) રૂપ ક્રિયા કરે છે. પરમાણુઓમાં સક્રિય ગુણ અનાદિ કાળથી છે. પરમાણુઓમાંથી સક્રિયગુણ કદાપિ કાલે નાશ થવાનો નથી. માટે પરમાણુમાં સક્રિયગુણ અનાદિ અનંત છે, પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલમાં પાંચ ભતિના વર્ણ અનાદિ અનંતમે ભાંગે છે. પરમાણુઓ અનંતા છે, અનંત પરમાણુઓમાં રહેલ જે વર્ણ તેમાં પણ પડ્ગુણુ હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે, વર્ણનેલેઈ થનારી પડ્ગુણુહાનિવૃદ્ધિ પરમાણુઓમાં મહાકાલ શાશ્વતી છે. પરમાણુઓમાં સુરભિગંધ અને દુર્ગંધ એ બે ગંધ અનાદિકાળથી છે, અને અનંતકાળ સુધી રહેવાના છે માટે તે બે ગંધ શાશ્વતા બાણવા, કોઈ પરમાણુનાં સુરભિગંધ, અને કોઈમાં દુર્ગંધ, કોઈ પરમાણુમાં અનંત ગુણો સુરભિગંધ, કોઈમાં અસંખ્યાત ગુણો સુરભિગંધ, કોઈમાં સંખ્યાત ગુણો, અનંતાના સ્થાને અસંખ્યાત અને અસંખ્યાતાના ઠેકાણે સંખ્યાત ગુણુ સુરભિગંધ થાય છે. તેમ દુરભિ ગંધમાં પણ સમજ લેવું.

૨૧૭

પુદ્ગલ પરમાણુઓમાં પાંચ ભતના રસ રહેલા છે, તેમાં પડ્મુણુહાનિવૃદ્ધિ સદાકાલ પારણ્મી રહી છે. પરમાણુ સ્કંધોમાં અષ્ટ ભતના સ્પર્શ રહેલા છે. તેમાં પણ પડ્મુણુહાનિવૃદ્ધિ સદાકાલ પરિણ્મી રહી છે. કેટલાક પરમાણુઓના બનેલા સ્કંધો પૃથ્વીશરીરરૂપે પરિણ્મી છે કેટલાએક પરમાણુઓના સ્કંધો જળ શરીરરૂપે પારણ્મી છે. તેમાં શીતસ્પર્શની વિશેષકરી મુખ્યતા છે. કેટલાક પુદ્ગલ પરમાણુઓના સ્કંધો અગ્નિ શરીરરૂપે પરિણ્મી છે, તેમાં ઉષ્ણસ્પર્શની મુખ્યતા છે. કેટલાક પુદ્ગલસ્કંધો વાયુ શરીરરૂપે પરિણ્મી છે. કેટલાક પરમાણુઓના બનેલા પુદ્ગલસ્કંધો વનસ્પતિશરીરરૂપે પરિણ્મી છે. વિચિત્ર પ્રકારનાં વનસ્પતિઓનાં પણ શરીર છે. પૃથ્વીરૂપ શરીરમાં રહેનારા જીવોને પૃથ્વીકાયિક જીવો કહે છે અગ્નિરૂપ શરીર જેવું છે એવા જીવોને અગ્નિકાયિક જીવો કહે છે. તે જીવો ઉષ્ણ સ્પર્શકાયિક છે. વાયુરૂપશરીરમાં વ્યાપીને રહેનારા જીવોને વાયુકાયિકજીવો કહે છે. વનસ્પતિરૂપશરીરમાં વ્યાપીને રહેનારા જીવોને વનસ્પતિકાયિકજીવ કહે છે. આ પ્રમાણે પુદ્ગલ પરમાણુઓના સ્કંધો વિચિત્ર શરીર રૂપે પરિણ્મી છે, અને તે સર્વશરીર રૂપી છે. અને તેમાં વ્યાપીને રહેનારા જીવો નિશ્ચયનયે વિચારી ભેતાં અરૂપી છે. પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિ કાયિક એ પાંચ પ્રકારના જીવોને સ્થાવર કહે છે. તેમને એક સ્પર્શદ્રિય હોય છે તેથી તે એકેદ્રિય કહેવાય છે. એ પાંચ કાય રૂપે પરિણ્મી સ્કંધો શરીરોમાં વ્યાપીને રહેલા એકેદ્રિયજીવો જ્યારે તેમાંથી પ્રાણ નિરહે ચ્યતી નય છે, ત્યારે તે શરીરો અચિત્ત કહેવાય છે. અચિત્તપુદ્ગલનિષ્ઠ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સ્કંધો સચિત્ત પુદ્ગલસ્કંધ કરતાં ભુદા પ્રકારના હોય છે. જે જે આંખે કરી દેખાય છે તે પરમાણુપુદ્ગલ સ્કંધો દેખાય છે. આપણે જે

૧૧૮

વસ્ત્ર પહેરીએ છીએ તે કંપાસમાંથી રૂ થાય છે. તેમાંથી અનેલાં છે. તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

પહેલાં કપાસના ખીને ચોમાસાની રૂતુમાં વાવે છે. ત્યારે માટી પાણીના યોગે કપાસ ખીમાંથી ફણુગો કુટ્ટે છે. તે જલ યોગે વનસ્પતિ શરીર રૂપે વૃદ્ધિ પામતો ઘણી ડાળીઓના પરિવારવાળો થાય છે, અને તેને કુલ આવે છે. ત્યાર બાદ ઝીડવાં બાજે છે અને તેમાં રૂ થાય છે. અંતે ઝીડવું પછા રૂવાળું થાય છે. ભયો ! વિચારો કે, કપાસીયામાં એવડું મોટું શરીર પહેલાં દેખાતું નહોતું, કપાસીયાનું ઝાડ થતાં કપાસનું ખીજ તો નષ્ટ થાય છે, કપાસનું ખીજ જે પહેલાં વાંચું હતું તેના કરતાં છોડમાં તો તોલ ઘણુંજ વધી ગયું, એ ક્યાંથી તોલ વુદ્ધિ પામ્યું? તેનો વિચાર કરો!!! વિચાર કરતાં માલુમ પડશે કે, કપાસીયામાં છોડ તરીકે થવાની શક્તિ હતી, તેથી માટી પાણીના સંયોગે તે નાંથી ફણુગો કુટ્ટયો. માટી પાણી સંયોગે કપાસ ખીમાં એવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે કે, તે આકાશમાં રહેલા અન્ય પરમાણુ પુદ્ગલસ્કંધોને ખેંચી પોતાના શરીર રૂપે પરિણમવાવે છે. ફણુગામાં અનંત જીવો આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. તે અનંતજીવો કર્મના અનુસારે પાંચ કારણને પામી કોઈ પણ ગતિમાંથી આવી ત્યાં ઉત્પન્ન થયા. ફણુગો પ્રત્યેક શરીર રૂપે પરિણમતાં પાછા તે જીવો વ્યવી અન્યત્ર ચાલ્યા ગયા, હવે તે ફણુગો પાણી તથા અન્યસ્કંધોને પોતાના શરીર રૂપે પરિણમવતો શરીરની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યો, સજ્જનોએ આ ઠેકાણે સમજવું કે, ફણુગામાં રહેલા વનસ્પતિ-કાયિકજીવો શરીરની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યા. પરમાણુપુદ્ગલ સ્કંધો પણ વનસ્પતિકાયરૂપે પરિણમવા લાગ્યા. અને તેમાં અન્ય જીવો પણ વનસ્પતિકાયિકજીવો તરીકે પરિણમ્યા, કર્મની વિચિત્ર ગતિથી એ સર્વ બને છે, આ સર્વ વાત સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચારી જોતાં સત્ય લાગશે.

૧૧૬

વનસ્પતિકાયજીવો એ પ્રકારના છે. સાધારણ અને પ્રત્યેક તેમાં એક શરીરને વિષે અને ત જીવો હોય તે સાધારણ વનસ્પતિ જાણવી. આદુ, મૂળા, ગાજર, શકરકંદ, રતાળુ, પિંડાળુ ઇત્યાદિ સર્વ વનસ્પતિને કુટતા ઝીણા અંકુરા તથા પાંદડાંની નાની કુપળો પાંચવરણી સેવાલ, ભૂમીફાડા, મોથ, થેગ સર્વ જાતનાં કોમળ ફળ, સેણુના પાંદડાં, કુઆર, ગલોના વેલો, ગુગુલી વૃક્ષ, અને છેલ્લાં ઉગે તે વૃક્ષ ઇત્યાદિ સર્વ સાધારણ વનસ્પતિ જાણવી. તેમાં અને ત જીવો વ્યાપીને રહ્યા છે. તેને બાહર નિગોદ પણ કહે છે, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયારૂપ કેટલાક પરમાણુપુદ્ગલસ્કંધો પરિણમે છે. તેની અંદર ઉત્પન્ન થનાર જીવોને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવો કહે છે. એને સૂક્ષ્મ નિગોદ કહે છે. તે જીવો ચૌદરાજમાં વ્યાપીને રહ્યા છે, જરા માત્ર પણ જગ્યા ખાલી નથી. પૃથ્વી આદિક પાંચ સૂક્ષ્મ અને બાહર શરીર રૂપે વહ્ન ગંધ, રસ અને સ્પર્શ વિચિત્ર પ્રકારનો ધારણ કરતાં પુદ્ગલ સ્કંધો જીવોને રહેવાના શરીર રૂપે પરિણમી રહ્યા છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો દ્વીન્દ્રિય જીવના શરીરરૂપે પરિણમે છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો ત્રીન્દ્રિય જીવોના શરીરરૂપે પરિણમે છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો ચતુરિન્દ્રિય જીવોના શરીરરૂપે પરિણમે છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો દેવતાના ભવપ્રત્યયિક વૈક્રિય શરીરરૂપે પરિણમે છે, કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો દેવતાના ઉત્તરવૈક્રિય શરીરરૂપે પરિણમે છે, જેવાં જેવાં રૂપ કરવાં હોય તેવા આકાર રૂપે દેવતા પુદ્ગલ સ્કંધો ગ્રહણ કરીને પોતાની શક્તિવડે ઉત્તર વૈક્રિય શરીરરૂપે પરિણમાવે છે. નારકીના જીવો અશુભ વર્ણુ ગંધ, રસ અને સ્પર્શ ાળા પુદ્ગલોને સ્વશક્ત્યા ગ્રહણ કરી પોતાના શરીરરૂપે પરિણમાવે છે. સાતે નારકમાં નારકી જીવોનાં શરીર જુદા જુદા પ્રકારનાં છે, તેમના પ્રત્યેક શરીર માં રહેલા વર્ણુ ગંધ, રસ અને સ્પર્શ પણ જુદા જુદા પ્રકારના

૧૨૭

છે. અને તે આશ્રી પડગુણહાનિ વૃદ્ધિ, નારકી જીવોના શરીરમાં સમયે સમયે થઈ રહી છે.

જળચર, થળચર, ખેચર, ઉ પરિસર્પ અને ભુજપરિ સર્પ, એ તિર્યચના લેહો છે. મત્સ્ય, મગર, ગ્રાહ, દેડકાં, કાચબા એ જળમાં રહેનાર તિર્યચ છે. ગૌ, મહિષી રાસભ. અબ્જ, ખિડાલ, ખળદ ઉટ, સિંહ. હાથી વિગેરે થલચરના લેહો છે. ચકલી મેનાં, પોપટ, વાયમ, કાખર, સમળી, ઘુવડ, ભારંડ પખી છત્યાદિ ખેચર તિર્યચના લેહો છે. પેટવડે ચાલે તેને ઉરપરિસર્પ કહે છે. સાપ અજગર વિગેરે તેના લેહો છે. ભુજવડે ચાલે તેને ભુજપરિસર્પ કહે છે. નકુલ, વિગેરે તેના લેહો છે. પ્રાયઃ પાપની બાહુલ્યતાથી જીવ તિર્યચની ગાત પામે છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો મત્સ્ય જીવના શ'રરૂપે પરિણમે છે. મત્સ્ય જીવનાં શરીર પણ અનેક પ્રકારનાં છે. કોઈનાં નાનાં શરીર હોય છે, કોઈનાં મોટાં શરીર હોય છે. મત્સ્ય શરીર યોગ્ય પુદ્ગલોને સ્વશક્ત્યા ગ્રહણ કરી પોતાના શરીરરૂપે પરિણમાવે છે જ્યાં સુધી તે શરીરનાં જીવ વ્યાપીને રહેલો હોય છે. ત્યાં સુધી તે સચિત પુદ્ગલો ઠહેવાય છે, કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો મગર જીવના શ'ર રૂપે પરિણમે છે. મગરનો જીવ, સ્વશક્ત્યા પોતાના શરીર યોગ્ય પુદ્ગલોને આહારાર્થે ખેંચી શ'ર આદિ રૂપે પરિણમાવે છે. મગરનાં શરીર પણ અનેક પ્રકારનાં છે. તેમાં પણ પડગુણ હાનિ વૃદ્ધિ સમયે સમયે પરિણમી રહી છે. અહો! મગરનો જીવ કેવાં કેવાં પુદ્ગલો ગ્રહણ કરે છે? કેટલાક પુદ્ગલસ્કંધો તો મગરની આમડીરૂપે પરિણમે છે કેટલાક પુદ્ગલો દાઢ રૂપે પરિણમે છે, કેટલાક પુદ્ગલસ્કંધો લોહી માંસ હાડ રૂપે પરિણમે છે, એ સર્વ, મગરના જીવે પાપેલાં જે કર્મ તેથી અને છે. પાપક્રમોદયથી મગરનો અન્તાર પ્રાપ્ત થાય છે. ગ્રાહ નામત્તું જંતુ, વિશેષ પાણીમાં થાય છે. ગ્રાહનો જીવ

૧૨૧

પોતાના શરીર યોગ્ય પુ ગ્લોને ગ્રહણ કરી શરીરરૂપે પરિણુમાવે છે. ગ્રાહના જીવો અનેક છે. તે જીવો પણ કર્મના યોગે તેવાં શરીર પ્રાપ્ત કરે છે, પોતાનું આયુષ્ય સંપૂર્ણ થએ છતે શરીરનો ત્યાગ કરી અપર શરીરમાં જીવ કર્મના યોગે પ્રવેશે છે. કેટલાક પુરૂગલ સ્કંધોને દેહકાના જીવો ગ્રહણ કરી પોતાના શરીર રૂપે પરિણુમે છે. ગર્ભજ અને સમુચિત્ર એ બે પ્રકારનાં દેહકાં થાય છે. કેટલાક પુરૂગલ સ્કંધો કાચબા (કચ્છ)ના શરીરરૂપે પરિણુમે છે. કેટલાક પુરૂગલ સ્કંધો કઠીણ ચામડી રૂપે પરિણુમે છે, કેટલાક પુરૂગલ સ્કંધો સતિ સ્કંધોને કાચબાનો જીવ આહાર તરીકે પરિણુમાવે છે, કેટલાક પુરૂગલોને કાચબાનો જીવ વિષ્ટા તરીકે પરિણુમાવી બહાર કાઢે છે. એમ આચબાનું શરીર સર્વ પુરૂગલનુંજ છે. સુખ દુઃખાદિ શરીર દ્વારા થતી ચેષ્ટાથી કાચબાનો જીવ જણાય છે,

કાચબા અનેક હોય છે, તે સર્વને કર્મના યોગે વિચિત્ર પ્રકારનાં દુઃખો હોય છે. કેટલાક કાચબા મૃત્યુ પામે છે, કેટલાક ઉત્પન્ન થાય છે, એમ સદાકાળ એ પ્રમાણે બન્યા કરે છે. કેટલાક પુરૂગલસ્કંધોને ગાયનો જીવ આહારાર્થમ ગ્રહી પોતાના શરીર રૂપે પરિણુમાવે છે, ગાયનું બાલ નાનું પેટમાં હતું તે માલ નીકળ્યા બાદ પ્રતિદિન દુધ પીતું તથા ઘાસ ખાતું પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે છે, ગાયનું બચ્ચું, સચિત્ત ઘાસ અગર અચિત્ત ઘાસને કુધા વેદનીય મટાડવા આહારાર્થમ ગ્રહણ કરે છે, તે ઘાસનો ઝીણા ચુરો થઈ પેટમાં ઉતરે છે, ત્યાં તેના ઉપર સૂક્ષ્મ ક્રિયા પચાવવાનું થાય છે, તે ઘાસના પુરૂગલોનું લોહી આદિ બને છે. અને અસાર પુરૂગલોની છાણ બની બહાર નીકળે છે. પુરૂગલોની વૃદ્ધિથી શરીર વૃદ્ધિ કરતું ગાય તરીકે બને છે. ગાયો સામાન્યરીત્યા બે પ્રકારની કહેવાય છે, એક ગામમાં રહેનાર અને બીજી હિમાલય આદિ પર્વતમાં ચમરી ગાય થાય છે તે, ગાયો અનેક છે. ગાયપ્રતિ ભિન્ન

૧૬

૧૨૨

બિન કર્મ લાગ્યાં છે, ગાયનું પુચ્છ પણ પુદ્ગલમય છે, વાળ પણ પુદ્ગલના બનેલા છે, દાંત પણ પુદ્ગલના છે. એમ આંખે જે જે દેખાય છે તે સર્વ પુદ્ગલ છે. ચર્મચક્ષુથી પુદ્ગલ દેખી શકાય છે, કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો ભેંસના શરીર રૂપે પરિણમે છે; સિંહ, હાથી, સર્વ જીવોનું શરીર પુદ્ગલથીજ બનેલું છે. હાથી વિગેરે શરીર પામવાનું મુખ્ય કારણ કર્મ છે. અને કર્મ બાંધવાનું મુખ્ય કારણ રાગ દ્વેષ છે. આત્માની અશુદ્ધ પરિણુતિથી રાગ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ અશુદ્ધ પરિણુતિ આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી લાગી છે, કર્મયોગે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવાળા પુદ્ગલોને ગ્રહી ચકલી સ્વશક્ત્યા પોતાના શરીરરૂપે પરિણુમાવે છે. તેમ મેનાં, પોપટ, વાયસ, ભારંડપંખી વિગેરેનું સમજવું. કેટલાક લોકો મેના પોપટને પાળી લણાવે છે. મેના પોપટ ઇંડાં મુકે છે, તે ઇંડાની અંદર જીવ રહેલા હોય છે, ભારંડપંખી શરીરે મોટું હોય છે, અને તે આકાશમાં ફર્યાજ કરે છે, ભારંડપંખી એક સ્થાને સ્થિર રહી ઉંઘતું નથી. તેથી અપ્રમત્ત મુનિરાજને ભારંડપંખીની ઉપમા દેવામાં આવે છે. એવાં મોટાં શરીર પણ પુદ્ગલ સમૂહથી બને છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધોને સાપનો જીવ સ્વશક્ત્યાગ્રહી પોતાના શરીરરૂપે પરિણુમાવે છે, તેમ અજગરનો જીવ પણ પુદ્ગલો આહારાર્થમ્ ગ્રહી પોતાના શરીરરૂપે પરિણુમાવે છે.

મનુષ્યના ૧૦૩ એકસો ત્રણ ભેદ છે. તેનાં શરીર પણ પુદ્ગલ ના બનેલાં છે. જીવના પ્રદેશો સાથે ક્ષીરનીરવત્ લાગેલાં પુદ્ગલો ને સચિત્ત પુદ્ગલો કહે છે. ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણુ એ પાંચ શરીર રૂપે પણ પુદ્ગલો પરિણુમ્યા છે, છ સઘચણુરૂપે પણ પુદ્ગલો પરિણુમ્યા છે, પાંચ શરીરરૂપે પરિણુમેલાં પુદ્ગલો વિખૂટાં પડે ત્યારે અન્યરૂપે પણ પરિણુમે છે, સાત નરક, વૈમાનિક વિમાન. સર્વ પર્વત પાંચ મેરૂપર્વત એ

૧૧૩

સર્વ પુદ્ગલની રચના છે. લોકાકાશમાં પુદ્ગલ દ્રવ્ય વ્યાપીને રહ્યું છે. ચારગતિના જીવોનાં શરીર રૂપે પુદ્ગલો પરિણુમે છે, પુદ્ગલ પરમાણુઓ અનંતા છે. તેમ જીવદ્રવ્ય પણ અનંત છે. તેની ગણતરી ખતાવે છે. સંજ્ઞી મનુષ્ય સંજ્યાતા છે. અસંજ્ઞી મનુષ્ય અસંજ્યાતા છે. નારકી અસંજ્યાતા છે. દેવતા અસંજ્યાતા છે. તિર્યચપંચેન્દ્રિય અસંજ્યાતા છે, બેરેન્દ્રિય અસંજ્યાતા છે. તીન્દ્રિય અસંજ્યાતા છે. ચૌરેન્દ્રિય અસંજ્યાતા છે. તે થકી પૃથ્વીકાય અસંજ્યાતા છે. અપૂકાય અસંજ્યાતા છે. તેઉકાય અસંજ્યાતા છે. વાઉકાય અસંજ્યાતા છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિ જીવ અસંજ્યાતા તે થકી સિદ્ધતા જીવ અનંતા, તે થકી ખાદ્ય નિગોદના જીવ અનંત ગુણ, ખાદ્ય નિગોદ તે કંદમૂલ, લસણ, ડુંગળી, આદુ, સૂરણ, રતાળુ, પિંડાળુ, સકરીયાં, ગાજર, ખટાટા વિગેરે બહુબી. સૂઈના અગ્રભાગ ઉપર જેટલું કંદમૂળ આવે તેટલામાં અનંતા જીવ રહ્યા છે, તે સિદ્ધતા જીવથી અનંત ગુણ છે, અને સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ સર્વથી અનંત ગુણ છે. તે સૂક્ષ્મ નિગોદિયા જીવો કેવળ જ્ઞાન વિના દેખી શકાય નહીં. સર્વજ્ઞ વચનથી તેની પ્રતીતિ થાય. ચૌદરાજલોકનેવિષે નિગોદિયા જીવ વ્યાપીને રહ્યા છે. જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેટલા નિગોદિયા જીવના ગોળા છે. તે એક એક ગોળામાં અસંજ્યાતા નિગોદ છે, નિગોદ એટલે અનંતા જીવનો પિંડભૂત એક શરીર તેને નિગોદ કહે છે, એકેક નિગોદ મધ્યે અનંતા જીવ છે, અતીતકાલના સર્વસમય, અનાગત કાલના સર્વસમય, વર્તમાન કાલનો એકસમય તેને લેખા કરી અનંત ગુણ કરીએ એટલા એક નિગોદમાં જીવ છે. એક જીવના અસંજ્યાતા પ્રદેશ છે. એકેકા આત્માના પ્રદેશે અનંતિ કર્મની વર્ગણા લાગી છે. તે એક એક વર્ગણા મધ્યે અનંતા પુદ્ગલ પરમાણુઓ છે. વર્ગણાઓ આઠ છે. ઔદરિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, ભાષા, શ્વાસોશ્વાસ, મનોવર્ગણા અને કાર્મણુવર્ગણા એને આઠ વર્ગણાઓને રાગદ્વેષના યોગે દરેક સંસારી જીવો મહાભૂતકરે છે. એ આઠ વર્ગણાઓ પુદ્ગલની અનેલી

૧૨૪

છે. અહો પુદ્ગલની કેવી શક્તિ છે! તે વિચારો. જીવને આઠ પ્રકારનાં કર્મ લાગ્યાં છે, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય; મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આઠ પ્રકારના કર્મ તથા તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ એકસોને અઠ્ઠાવન પણ રૂપી છે, પુદ્ગલમય છે. વ્યવહારથી આત્મા અને પુદ્ગલાસ્તિકાય એ બે દ્રવ્ય પરિણામી છે. પાણી અને દુધ જેમ અરસપરસ પરિણમે છે તેમ આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિયોગે આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશે ક્ષીરનીરવત્ કર્મના પુદ્ગલો અનાદિકાળથી લાગ્યા છે. અને આત્મા સ્વસ્વરૂપમાં રમ્યા કરે છે, ત્યારે તે છુટે છે. અને આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ વિચારી સ્વભાવે રમતાં અને પરભાવનો ત્યાગ કરતાં અનતિ કર્મરાશી ખપાવી શુદ્ધ સન્નિવ્હાનંદ સ્વરૂપમય બને છે. મુક્તિ પામેલા જીવથી આઠ કર્મ વિષ્ટા પડે છે. આઠ વર્ગણા તેમજ પાંચ શરીરના પુદ્ગલ વિખરાઈ જઈ કાલાંતરે અન્યરૂપે પળિખે છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ ચાલતાં પ્રસંગોપાત જીવાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ પણ કથન કરાય છે. પુદ્ગલના વર્ણ બે લેદ છે. એક ચઉદ્ગરશી રૂપી પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને બીજો આઠ સ્પર્શી રૂપી પુદ્ગલ દ્રવ્ય તેમાં ચાર સ્પર્શી રૂપી પુદ્ગલ તો આંખે કરી દેખી શકાતું નથી, જ્ઞાનવંત તેને દેખી શકે.

ચાર સ્પર્શી રૂપી પુદ્ગલ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આઠ કર્મના પુદ્ગલો અઠાર પાપ સ્થાનકના પુદ્ગલો કાર્મણ શરીરના પુદ્ગલો, મનો વર્ગણાના પુદ્ગલ, તથા વચન વર્ગણાના પુદ્ગલ એ સર્વ પ્રયોગ સાચાર સ્પર્શી રૂપી પુદ્ગલ બાણવા કહ્યું છે કે:—

કુહા.

આઠ કર્મ અઠાર પાપ, સ્થાનક કાર્મણ; દેહ;	
મન વચ પુદ્ગલ વર્ગણા, ચઉ દ્ગરશી છે તેહ.	૧
વાયુકાય આહારક, શરીર લેસ્યા દ્રવ્ય;	
ઔદારિક દેહાદિએ, અષ્ટ સ્પર્શી સુણુ લબ્ય.	૨
ચઉ સ્પર્શી અદૃષ્ટ છે, દૃષ્ટાદૃષ્ટ તિમ બાણ;	
અષ્ટ સ્પર્શી પુદ્ગલ સુણી, ધરો ચિત્ત ગુણુ બાણ.	૩

૧૨૫

આઠ સ્પર્શી રૂપી પુદ્ગલ જે છે તેમાં કેટલાક દૃષ્ટિ ગોચરમાં આવે અને કેટલાક દૃષ્ટિગોચરમાં આવે નહીં. વાયુકાયના પુદ્ગલ તથા આહારક શરીરના ધુધલા તે વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ અને છ પ્રકારના દ્રવ્યલે-શ્યાના ઇત્યાદિક વસ્તુ આઠસ્પર્શી જે છે તે માંહેલા જે પુદ્ગલના સ્કં-ધમાં કર્કશ અને ભારે સ્પર્શના પુદ્ગલ ઘણા હોય તથા સુકુમાલ, મૃ-દુ અને હલકા પુદ્ગલ ઘણા હોય તે દૃષ્ટિગોચરમાં આવે નહીં, એટલે આંખે કરીને દેખાય નહીં, ઉપરાંત ઐહારિક, વૈક્રિયઆદિ પ્રમુખ સર્વના પુદ્ગલો દૃષ્ટિ ગોચરમાં આવે છે. તે માટે આઠ સ્પર્શીરૂપી પુદ્ગલ દૃષ્ટિગોચરમાં આવે અને નહીં પણ આવે. પુદ્ગલ પરમાણુઆ અનંત જીવોના તથા તે મધ્યેથી એકેક જીવના જે અસંખ્યાતા પ્રદેશ તે થકી પણ અનંત ગુંણા છે. સ્કંધ પણે અથવા છુટા પરમાણુપણે વધે તથા ઘટી જાય પણ પરમાણુ પુદ્ગલપણે જે સંખ્યા છે તેમાં વધઘટ થતી નથી.

દ્રવ્યજુકાદિક જેટલા સ્કંધ છે તે સર્વનું મૂલ કારણ પરમાણુ છે. એટલે સર્વ સચિત્ત તથા અચિત્ત સ્કંધોનું પરમાણુઆ કારણ છે. પણ એ પરમાણુનું કારણ કોઈ નથી, પરમાણુઆ સદા શાશ્વતા છે. પરમાણુઆ અનાદિકાલના છે. તેમાં વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ રહેલા છે. અને તેને વિષે પણ પડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થઈ રહેલી છે, પરમાણુ સૂક્ષ્મ છે, એક આકાશ પ્રદેશમાં અનંત પરમાણુઆ સમાય છે. પણ પરમાણુ મધ્યે બીજું કોઈ દ્રવ્ય સમાય નહીં. માટે પરમાણુ દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ છે અને નિત્ય છે, જેટલા પરમાણુ દ્રવ્ય છે તે સ્કંધાદિ અનેક પણે પરિણમે, પણ પરમાણુ દ્રવ્ય કોઈ વિણસી જાય નહીં. એવા પરમાણુઆ છે. એક પરમાણુમાં એક રસ હોય, એક વર્ણ હોય, એક ગંધ હોય. અને લુખો, ચીકણો, શીત, ઉષ્ણ એ ચાર સ્પર્શ માંહેલા ગમે તે બે સ્પર્શ હોય. એવો એક પરમાણુ દ્રવ્ય છે અત્ર કોઈ શંકા કરે કે પરમાણુઓ આંખે દેખાતો નથી તો તે કેવી રીતે મનાય ?

૧૨૬

તેનો ઉત્તર પરમાણુઆથી બનેલાં ઘટ, પટ, દંડ, ચક્રાદિક કાર્ય દેખાય છે, ગ્રહવાય છે, તે રૂપી છે તો તેના સંબંધનું કારણ પરમાણુઓ સૂક્ષ્મ છે. માટે આંખે દેખાતા નથી. જેમ વાયુ વાય છે, વૃક્ષ કંપાવે છે, પાંદડાં હલાવે છે, તે કાર્યને દૃશ્ય વાયુ છે એમ આપણે જાણીએ છીએ. તેમ ઘટનું કારણ પરમાણુઆ છે, એમ જાણવું. પરમાણુઆ રૂપી છે તો તે થકી બનેલા ઘટ, પટાદિક પદાર્થો પણ રૂપી થયા છે, અને આકાશ પ્રદેશ અરૂપી છે. તો તેનો અનંત પ્રદેશી સ્કંધ પણ અરૂપી છે. એમ સમજવું પરમાણુ-ઓના દ્વચલુક ત્ર્યલુકાદિક સ્કંધ અનંતા છે તથા છુટા પરમાણુઆ કે જે દ્વચલુકાદિક સ્કંધ રૂપે નહીં પરિભ્રમેલા તે પણ અનંતા છે. તે વલી સ્કંધમાં મલે છે તો ખીજા સ્કંધમાંહેથી છુટા થાય છે. અસંખ્યાત તથા અનંત પરમાણુઓ મળીને સ્કંધો થાય છે. તે પણ અનંતા સ્કંધ જાણવા. તેએ જાતિના સ્કંધ એક આકાશ પ્રદેશ અવગાહે, એમ અસંખ્યાતા પ્રદેશ અવગાહે છે. પણ એક વર્ગાણાની અવગાહના અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે અવગાહે, વધતી અવગાહે નહીં. અને અનંતિ વર્ગાણા મળે અંગુલ, હાથ, ગાઉ, યોજનાદિકને માને અવગાહના થાય. દ્રવ્યાર્થિક નયેકરી જોતાં પરમાણુઓ નિત્ય છે, અને પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ અનિત્ય છે. કારણકે, પરમાણુમાં રહેલા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ પલટાય છે. શ્રી ભગવતી સૂત્રના ચઉદમા શતકના ઉદ્દેશે કહ્યું છે. તથા એકેક પરમાણુમાં અનંતા અનંતા પર્યાય છે. એ અધિકાર પદ્મવણુસૂત્ર વૃત્તિમાં ૫-વિશેષ પદમાં છે.

વળી પુદ્ગલાસ્તિકાયના ૫૩૦ પાંચસે ત્રીશ ભેદ છે તેનું વિવર્ણન.

૧૨૭

પુદ્ગલમાં ૫ પાંચ વર્ણુ ૨ બે ગંધ ૫ પાંચ રસ ૮ આઠ સ્પર્શ અને ૫ પાંચ સંસ્થાન રહ્યા છે.

વર્ણુ પાંચ. ૧-કૃષ્ણ ૨ નીલ ૩ પીત ૪ રક્ત ૫ શ્વેત.

ગંધ બે છે. ૧-સુરભિ બીજો દુરભિ ગંધ.

રસ પાંચ છે-તિબો, કટુક, કષાયલો, ખાટો, મધુર.

સ્પર્શ આઠ છે-ગુરૂ, લઘુ, મૃદુ, ખરસ્પર્શ, શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રૂક્ષ, સંસ્થાન પાંચ છે:—

એક કૃષ્ણવર્ણુમાં ૨ બે ગંધ રહ્યા છે. ૫ પાંચ રસ ૮ આઠ સ્પર્શ ૫ પાંચ સંસ્થાન એવં ૨૦ એ વીશને પાંચ વર્ણુ ગુણુતાં ૧૦૦ શત લેદ વર્ણુના થયા.

એક સુરભિગંધમાં પાંચ વર્ણુ રહ્યા છે, તથા પાંચ રસ, આઠ પ્રકારના સ્પર્શ અને પાંચ સંસ્થાન એવં ૨૩ ત્રેવીશ દુરભિગંધમાં પણ ત્રેવીશ સરવાળે ૪૬ છેતાલીસ લેદ ગંધના થયા.

એકતિબા રસમાં-પાંચ વર્ણુ તેમજ સુરભિગંધ અને દુરભિગંધ, આઠ પ્રકારના સ્પર્શ અને પાંચ સંસ્થાન ગણુતાં વીશ લેદ થાય, પાંચે રસના મળી એકશત (સો) લેદ થયા.

ભારે સ્પર્શ હોય ત્યાં લઘુ એટલે હલકો સ્પર્શ ના હોય, સુંવાળો જ્યાં હોય ત્યાં ખર એટલે ખરસટ સ્પર્શ હોય નહીં. સ્નિગ્ધ એટલે ચોપટો સ્પર્શ જ્યાં હોય ત્યાં રૂક્ષ એટલે લુખો સ્પર્શ હોય નહીં. શીત સ્પર્શ જ્યાં હોય ત્યાં ઉષ્ણ સ્પર્શ હોય નહીં. એક ભારે સ્પર્શવાળા પુદ્ગલમાં લઘુ સ્પર્શ ટાળતાં મૃદુ, ખર, શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રૂક્ષ એ ૬ છ સ્પર્શ હોય.

૧૨૮

એક ભારે સ્પર્શમાં ૫ વર્ણુ ૨ ગંધ ૫ રસ ૬ સ્પર્શ ૫ સંસ્થાન સરવાળે ૨૩ ત્રેવીસ થયા, તેને આઠ સ્પર્શ ગુણુતાં એકસો ચોરાસી ૧૮૪ લેદ થયા.

એક સંસ્થાનમાં પાંચ વર્ણુ હોય, એ ગંધ હોય, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ હોય એવં વીશ લેદ થયા. તેને પાંચે ગુણુતાં ૧૦૦ એક શત લેદ સંસ્થાનના થયા.

૫ વર્ણુના ૧૦૦ લેદ, ગંધના ૪૬, રસના ૧૦૦ લેદ, સ્પર્શના ૧૮૪ લેદ, સંસ્થાનના ૧૦૦ એકશતલેદ, સરવાળે પાંચસે ત્રીશ લેદ ૫૩૦ પુદ્ગલાસ્તિકાયના થયા, તેમજ ધર્માસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને ગુણુ એ આઠ લેદ તેમજ અધર્માસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ તથા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને ગુણુ એ આઠ લેદ થયા, આકાશાસ્તિકાય, ના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને ગુણુ એ આઠ લેદ છે. કાલ અસ્તિકાય નહીં હોવાને લીધે તેના સ્કંધ, દેશ પ્રદેશ નથી. પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ તથા વર્તના લક્ષણુ રૂપ ગુણુ છે. તેથી તેના પાંચ લેદ થયા. ચારના મળી ત્રીશ લેદ થયા. પુદ્ગલાસ્તિકાયના પાંચશે ત્રીશ લેદમાં આ ચારના ત્રીશ લેદ ઉમેરતાં અજીવના ૫૬૦ પાંચસો સાઠ લેદ થયા. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાલ એ પાંચે દ્રવ્ય અજીવ છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ગુણુ તેમનામાં નથી એ પાંચ જડ છે.

હવે પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કહે છે. જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યને ગમન ક્રિયામાં સહાય આપવી એ ધર્માસ્તિકાયનું લક્ષણુ છે

૧૨૬

સુગમ' વિશેષકે, જલમાં માછલીને ગતિ કરતાં જલ જેમ ગતિ સહાયક છે તેમ ધર્માસ્તિકાય પણ જીવ અને પુદ્ગલને ગતિ કરવામાં સહાયક છે, ધર્માસ્તિકાયના ચાર ગુણ છે. એક અરૂપી ખીજે અચેતન ત્રીજે અક્રિય ચોથા ગતિસહાય ગુણ, એચાર ગુણ, ધર્માસ્તિકાયમાં અનાદિ કાળથી રહ્યા છે ધર્માસ્તિકાયના ત્રણ ભેદ છે. સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ એતું સ્વરૂપ કેવલ જ્ઞાની સાક્ષાત્ જાણી શકે છે,

હવે અધર્માસ્તિકાયતું સ્વરૂપ કહે છે.

સ્થિતિપરિણાનાં જીવપુદ્ગલાનાં સ્થિત્યુપપ્ત્તિભેદુઃ

અધર્માસ્તિકાયઃ સચ અસંખ્યપ્રદેશલોકપરિમાણઃ

સ્થિતિપણે પરિણમ્યા જીવ તથા પુદ્ગલ તેને સ્થિતિના કોઈ ખાનો હેતુ તેને અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કહે છે. તે પણ લોકાકાશ પરિમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશી છે. અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને સ્થિતિ સહાયક એ ચાર ગુણ તેમાં વ્યાપીને રહ્યા છે. એ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય સદા નિત્ય દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ છે. અગુરૂલધુ પર્યાયથી તેમાં પડુગુણ હાનિવૃદ્ધિ થવાથી પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ અનિત્ય છે. અનંતા પર્યાય, અનંતા ધર્મ, અધર્માસ્તિકાયમાં રહ્યા છે.

આકાશાસ્તિકાયતું સ્વરૂપ.

સર્વદ્રવ્યાણાં આધારભૂતઃ અવગાહકસ્વભાવાનાં જીવપુદ્ગલાનાં અવગાહોપપ્ત્તિભક આકાશાસ્તિકાયઃ સચ અનંત પ્રદેશઃ લોકાલોક પરિમાણઃ યત્ર જીવાદયો વર્તંતે સ લોકઃ અસંખ્યપ્રદેશપરિમાણઃ તતઃ પરમલોકઃ કેવલાકાશપ્રદેશવ્યૂહરૂપઃ સચ અનંતપ્રદેશપરિમાણઃ

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, જીવ, પુદ્ગલ, અને કલ એ પાંચ દ્રવ્યનો આધારભૂત જીવ તથા પુદ્ગલને અવગાહનનો કોઈખાનો હે

૧૭

૧૩૦

તુભૂત તેને આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય કહે છે. તેના પ્રદેશ અનંત છે. આકાશના બે લેહ છે. ૧ લોકાકાશ. ૨ અલોકાકાશ. જે આકાશમાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, જીવ તથા પુદ્ગલ છે. તેને લોકાકાશ કહે છે. અલોકના પ્રદેશ અનંતા છે. અરૂપી, અચેતન, અક્રિય, અવગાહનાદાનગુણ એ ચાર ગુણ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યના છે. દ્રવ્યાથિકનયની અપેક્ષાએ આકાશ નિત્ય છે. પર્યાયાથિકનયની અપેક્ષાએ આકાશ અનિત્ય છે. આકાશ શાન્દતુ છે, અનાદિ કાળથી છે અને તેનો અંત નથી માટે અનંત છે. તેમાં અનંતા ધર્મ અનંતા પર્યાય રહ્યા છે.

ગાથા.

અધમ્મદઘ્વં ઠિદ્, ઉવઠંભકારણં ભણિયં;

આગસં પુણ ઓગાહ, દાણલિંગ મુણેયઘ્વં. ॥ ૧ ॥

હવે પુદ્ગલાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કહે છે.

પૂર્ણગલનસ્વભાવઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ સચ પરમાણુરૂપઃ તેષ્ણ લોકે અનંતાઃ એકરૂપાઃ પરમાણવઃ અનંતાઃ દ્વયગુર્કા અપ્યનંતાઃ ત્રયગુકા અપ્યનંતાઃ એવં સંખ્યાતાણુકાઃ સ્કંધા અપ્યનંતાઃ અસંખ્યાતાણુકસ્કંધા અપ્યનંતાઃ એકૈકસ્મિન્ આકાશપ્રદેશે એવં સર્વલોકેડ પિજ્ઞેયં એવં ચત્વારોઽસ્તિકાયા અચેતનાઃ

પુદ્ગલાસ્તિકાયનું પ્રાક્ સ્વરૂપ કથન કર્યું છે. એ ચાર દ્રવ્ય અચેતન છે. બાણુપણુ સહિત છે.

ધર્માસ્તિકાયના ચાર પર્યાય છે, એક સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ ચોથો અગુરૂલઘુ. અધર્માસ્તિકાયના ચાર પર્યાય છે. એક સ્કંધ બીજો દેશ, ત્રીજો પ્રદેશ અને ચોથો અગુરૂલઘુ. આકાશ

૧૩૧

સ્તિકાયના ચાર પર્યાય છે. એક સ્કંધ બીજે દેશ ત્રીજે પ્રદેશ અને ચોથો અગુરુ લઘુ. પુદ્ગલદ્રવ્યના ચાર પર્યાય છે. એક વર્ણુ બીજે ગંધ, ત્રીજે રસ અને ચોથો સ્પર્શ અગુરુ લઘુ સહિત. કાલ દ્રવ્યના ચાર પર્યાય છે. અતીતકાલ, અનાગતકાલ ત્રીજે વર્તમાનકાલ અને ચોથો અગુરુલઘુ છે.

જીવનું સ્વરૂપ કહે છે.

चेतना लक्षणो जीवः चेतना च ज्ञानदर्शनोपयोगी अनंतपर्याय
परिणामिककर्तृत्वभोक्तृत्वादिलक्षणो जीवास्तिकायः

ચેતના લક્ષણુ, જીવનું છે. જ્ઞાન, દર્શન, ઉપયોગ સ્વરૂપ ચેતના છે, અનંત પર્યાય તેનો પરિણામી કર્તા લોકતાદિક અનંત શક્તિનું પાત્ર તે જીવ બાણુવો.

यदुक्तं गाथा नाणं च दंसणं चैव, चरित्तं च तवो तथा;
वीरियं उवओगोय एवं जीवस्स लखणं ॥ ૧ ॥

ચેતના લક્ષણુ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સુખ, વીર્યાદિક અનંત ગુણુનું પાત્ર સ્વસ્વરૂપ લોગી સ્વપરપ્રકાશક, સ્વસ્વરૂપાનંદ, અનંતગુણુલોગી, અનંતા સ્વગુણુની જે સ્વસ્વકાર્ય શક્તિ તેનો કર્તા તથા લોકતા, પરભાવનો અકર્તા, અલોકતા સ્વક્ષેત્રવ્યાપી તથા અનંતિ આત્મસત્તાનો આહક તથા વ્યાપક રમણુ કરનારો, તેને જીવ બાણુવો. જીવના બે ભેદ છે. ૧ સિદ્ધ અને બીજા સંસારી. આઠ કર્મથી રહિત જીવોને સિદ્ધના જીવો કહે છે.

સિદ્ધનું સ્વરૂપ.

અઉદ્દમા ગુણુ ઠાણુના અંતે એક સમયમાં સિદ્ધગતિ પામ્યા છે, એક સમયમાં ઉર્ધ્વ જતાં અસંખ્યાતા આકાશના પ્રદેશ છે. તે મધ્યે જીવ જે પ્રદેશથી સમશ્રેણીએ પ્રવર્તન કરે તે થકી બીજા

૧૩૨

પ્રદેશને સ્પર્શે નહીં. ત્યાં ગચ્છેછતે શરીરની અવગાહનામાંથી ત્રીજો ભાગ ઘટાડે. એતૃતીયાંશ ભાગની અવગાહના રહે, ૧ પૂર્વ પ્રયોગ, ૨ ગતિ પરિણામ, ૩ અંધન છેદ ૪ અસંગ એ ચાર દૃષ્ટાન્તે સિદ્ધમાં જીવ જાય છે.

૧ પૂર્વ-પ્રયોગ-ધનુષ્ય ચઢાવી બાણ મુકવા અવસરે પણ્છનો પ્રયોજો જોમ બાણ જાય તે પૂર્વપ્રયોગ જાણવો. તેમ આત્મા કર્મ સહિત હતો તે કર્મ સહિત થયો. એટલે આડ કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિ અંધ ૧ ઉદય ૨ ઉદીરણા ૩ સત્તાથી ૪ સર્વ પ્રકારે કર્મ સંક્ષયથી ઉર્ધ્વ જાય તે પૂર્વપ્રયોગ.

૨ ગતિપરિણામ-ગતિપરિણામ તે અગ્નિસંયોગે ધૂમ્ર નીકળે તે ધૂમ્રનો સ્વભાવજ એવો છે કે, તે ઉર્ધ્વ ચઢે છે. તે ગતિપરિણામ ના યોગે તેમ કર્મ સહિત જવની પણ ઉર્ધ્વગતિ થાય છે. તે ગતિપરિણામ જાણવો.

૩ અંધનછેદ-જોમ એરંડ વૃક્ષનો ફૂલ લાગી ફૂલનો પરિપાક થયો ! આત્મપ્રયોગે સુકાણા પછી ફૂલ ફાટે. તે મધ્યેથી એરંડા નીસરે, ઉંચા ઉછલે, તેમ ભવરૂપવનમાં મનુષ્યરૂપવૃક્ષ, તેને સમ્યક્ત્વરૂપ થઇ જાણવું. વ્રતરૂપ શાખાઓ જાણવી. તેની ભાવનારૂપ ડાળીઓ જાણવી. ઘનધાત્તિ કર્મક્ષય રૂપ ફુલ જાણવાં. ત્રયોદશ ચતુર્દશ ગુણસ્થાનકરૂપ ફળ જાણવું. શેષ પ્રકૃતિ ૮૫ પંચાસીની સત્તા હતી તેનાં ક્ષયઆતપે પુદ્ગલથી આત્મા ભિન્ન થયો. તે અંધનનો છેદ થએછતે જવની ગતિ ઉંચીજ હોય.

૪ અસંગ-જોમ કુંભાર દંડે કરી ચક્ર ભ્રમણ કરે પશ્ચાત્ તે ચક્ર પોતાની મેળે ફર્યા કરે, કોઈ હાથ ન લગાવે તોપણ ઘણીવાર ચક્કર ચક્કર ફર્યા કરે, તેમ જીવને અસંગક્રિયા ખલે કર્મ મક્ક થઈ રહ્યો છે. ઉપાધિના કાણુ સર્વ મટી ગયાં છે. માટે સંગ

રહિત થયો છતો જીવ ઉર્ધ્વગતિ કરે. એમ ચાર પ્રકારે એક સમય મધ્યે જેની ઉર્ધ્વગતિ છે. એવા સિદ્ધ ભગવાનને પુનઃ પુનઃનમસ્કાર કરું છું. રક્ષ્ટિકરત્નમયી સિદ્ધશિલાના ઉપરે એક યોજનના ચોવીસમા ભાગે સિદ્ધના જીવ રહ્યા છે. એક સિદ્ધ આશ્રથી સાદિ અનંત રિચતિ છે. ત્યાં સિદ્ધના જીવોની અનેક પ્રકારની અવગાહના છે. જઘન્ય બે હાથના અને ઉત્કૃષ્ટા પાંચશે ઘનુષ્યમાન શરીરના ધણી સિદ્ધ થયા છે. ક્લિલ્લના દુષ્ટાંતે=મુક્તિનું સુખ કહેવા કોઈ સમર્થ નથી. તે ક્લિલ્લનું દુષ્ટાંત અમારી બનાવેલી અનુભવ પચ્ચિશી વા અન્ય મહાઅથેથી સમજવું, મૂળાને ગોળ ખવરાવી પશ્ચાત્ તેની મીઠાશનું સ્વરૂપ પૂછીએ ત્યારે તે કરસંજ્ઞાએ બતાવે, પણ મુખથી મીઠાશ કહી ન શકે, તેમ સિદ્ધનાં સુખ અનંત બાણવાં. તે સર્વ મુખથી કહી શકાય નહીં. એક સિદ્ધની અવગાહનામાં અનંતાસિદ્ધની અવગાહના રહી છે. જેમ એક ઘરમાં એક દીપકનો પ્રકાશ માઈ રહ્યો છે, અને તેમાં અનેક દીવા કરે તો તેનો પ્રકાશ પણ માય છે, તેમ એક સિદ્ધની જ્યોતિ મધ્યે અનંત સિદ્ધોની જ્યોતિ મળી રહી છે. અનંત સહજ, આત્મિકપ્રભુતામય સિદ્ધના જીવો છે. સિદ્ધના અભિલાષ્ય પર્યાય, અભિલાષ્ય સર્વ પર્યાય નિરાવરણ પ્રગટ થયા છે. તે અનંતા છે. સિદ્ધના અભિલાષ્ય પર્યાય કહેવાય પણ અભિલાષ્ય પર્યાય શ્રી કેવળી કહી શકે નહીં. તે વચનને અગોચર છે. અનંતા છે, એકેક પ્રદેશે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે, તે મધ્યે સ્વભાવ નિર્મલતા એ સર્વ પર્યાય નિરાવરણ, નિરસંગ, નિરસહાય છે. સર્વ શક્તિ પ્રાગ્ભાવ પૂર્ણપણે છે. એ સર્વ, કેવલ જ્ઞાનવિના જણાય નહીં. અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ, વિષય રહિત સિદ્ધના જીવો છે, અનંતજ્ઞાનમય, અનંતદર્શનમય, અનંતચારિત્રમય, અનંત વીર્યમય, અવિનાશી, અજ અનાદિ, અનંત, અક્ષય, અક્ષર, અનક્ષર. અચલ, અમલ, અટલ, અગમ્ય, અરૂપી, અકર્મી,

૧૩૪

અખંધક, અયોગી, અભોગી, અરોગી, અલેદી, અવેદી, અછેદી, અખેદી, અકષાયી, અસખાયી, અલેશી, અશરીરી, અનાહારી, અવ્યાખાધ, અનવગાહી, અગુરૂલધુ, અપરિણામી, અપ્રાણી, અસંસારી, અમર, અપર, અપરંપર, અવ્યાપી, અનાશ્રિત, અકંપ, લોકાલોક જ્ઞાયક, શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ એવા સિદ્ધ લગવાન છે. તેમને પુનઃ પુનઃ નમું છું. આઠ પ્રકારના કર્મક્ષયથી સિદ્ધ પરમાત્માને આઠ ગુણ પ્રગટ થયા છે. જ્ઞાના વરણીય કર્મના સંક્ષયથી અનંત જ્ઞાન પ્રગટયું છે, દર્શનાવરણીય કર્મના સંક્ષયથી અનંત દર્શન પ્રગટયું છે, જ્ઞાનનો વિશેષ ઉપયોગ અને દર્શન તે સામાન્ય ઉપયોગતરીકે જાણવું. સિદ્ધના જીવોને પ્રથમ જ્ઞાન અને પશ્ચાત્ દર્શન જાણવું, છદ્મસ્થ જીવોને પ્રથમ સામાન્ય ઉપયોગ અને પશ્ચાત્ વિશેષ ઉપયોગ જાણવો. વેદનીયકર્મના સંક્ષયથી અવ્યાખાધ સુખ પ્રગટે. દર્શન મોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયના સંક્ષયથી ક્ષાયિકલાને સમ્યક્ત્વ અને સ્થિરતા પ્રગટે છે. આયુષ્ય કર્મસંક્ષયથી સિદ્ધને અક્ષય સ્થિતિ પ્રગટે. સિદ્ધ પરમાત્મા કદાપિ કાળે સંસારમાં અવતાર લઈ શકતા નથી. અને જે સંસારમાં અવતાર લે છે તે સિદ્ધો તરીકે જાણવા નહીં. નામકર્મના સંક્ષયથી સિદ્ધ અમૂર્તપણું પ્રગટે છે. ગોત્રના સંક્ષયથી અગુરૂલધુગુણ સિદ્ધને પ્રગટયો છે. અંતરાય કર્મના સંક્ષયથી સિદ્ધ પરમાત્મામાં અનંત વીર્ય આર્વિર્ભાવરૂપે પ્રગટયું છે. એ આઠ ગુણ સિદ્ધ પરમાત્માને સાદિ અનંતમે ભાંગે પ્રગટયા છે, એક સમયમાં ત્રણે કાલના સર્વ વિચારને સિદ્ધ લગવાન જ્ઞાનેકરી જાણે છે. વિશેષ સિદ્ધનું સ્વરૂપ અનુભવ પશ્ચિમીથી જાણવું. તથા સૂત્ર આદિ પવિત્ર ગ્રંથોથી જાણવું.

સંસારી જીવનું સ્વરૂપ.

કર્મ સહિત જે જીવો તેને સંસારી જીવો કહે છે. જીવનાં એ લેહ છે. સયોગી અને અયોગી. અયોગી તે ચઉદમ ગુણકાણે

૧૩૫

વર્તતા જીવ જાણવા: સયોગીના લે લેદ છે. ૧ કેવલી અને ખીજે છદ્મસ્થ, સયોગી કેવલી તેરમા ગુણુઠાણે વર્તનારા જાણવા. છદ્મસ્થના યે લેદ. ૧ ક્ષીણ મોહી અને ખીજે ઉપશાંત મોહી ક્ષીણમોહી તે બારમા ગુણુઠાણે વર્તનારા જીવ જાણવા. ૨ સકષાયી સકષાયીના યે લેદ છે. ૧ શ્રેણિપ્રતિપન્ન ૨ શ્રેણિરહિત. શ્રેણિરહિતના યે લેદ છે. ૧ અપ્રમાદી, ૨ પ્રમાદી. પ્રમાદીના યે લેદ છે. સર્વ વિરતિ અને દેશવિરતિ. સર્વવિરતિ તે છઠ્ઠાગુણુઠાણે વર્તનારા મુનિરાજ જાણવા. અવિરતિના યે લેદ છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ અવિરતિ અને મિથ્યા દૃષ્ટિ અવિરતિ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ અવિરતિ તે ચોથા ગુણુઠાણાએ વર્તનારા જીવો જાણા. મિથ્યાત્વના યે લેદ છે. લબ્ય અને અલબ્ય. લબ્યના યે લેદ, ગ્રંથી લેદી અને અગ્રંથી લેદી. એ લેદ જાણવા, કર્મની ઉપાધિથી એ સર્વલેદ જાણવા. અલબ્ય જીવ કદાપિ કાળે મુક્તિ જાય નહિ. કારણ કે, તેનામાં મુક્તિ જવાની યોગ્યતા નથી. મુક્તિ જવાની યોગ્યતા જેને છે તે લબ્યજીવો જાણવા.

સંસારી જીવો ગુણુઠાણા સહિત હોય છે, માટે ગુણુઠાણા કહે છે.

ગાથા

મિચ્છે ૧ સાસળ ૨ માંસે ૩ અવિરય ૪ દેસે ૫ પમત્ત ૬
અપમત્તે ૭ નિયદ્દિ ૮ અનિઅદ્દિ ૯ સુહુમ ૧૦ વસમ ૧૧ સ્વીળ
૧૨ સયોગી ૧૩ અયોગી ૧૪ ગુણા ॥ ૧ ॥

૧ મિથ્યાત્વ ગુણુસ્થાનક-પ્રથમ ગુણુઠાણે મિથ્યાત્વી જીવ હોય, તે મિથ્યાત્વના પાંચ લેદ છે. ૧ અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, લીધો હઠ મુકી શકે નહીં. ૨ અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, કુદેવ, કુચર, કુધર્મને ધર્મ સરીખા કરી માને પૂજે તેને અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ કહે છે.

૧૩૬

ખોટાને ખોટા તરીકે જાણે પણ હઠ કઠ્ઠાગ્રથી તે સુકી શકે નહીં. ઉત્સુત્ર ભાષણ કરે, તે આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ જાણવું. શ્રી કેવલી ભગવંત કથિત ધર્મમાં સંશય થાય તે શાંશયિક મિથ્યાત્વ જાણવું. શ્રી કેવલીના ધર્મનું કંઈ જાણાપણું નહીં. એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિયની પેઠે તે અનાલોગિક મિથ્યાત્વ જાણવું. શ્રી ઠાણાંગસૂત્રમાં દશ પ્રકારે મિથ્યાત્વ કહ્યું છે:—

૧ જીવને અજીવ કરી જાણે તે મિથ્યાત્વ. ૨ અજીવને જીવ કરી જાણે તે મિથ્યાત્વ. ૩ ધર્મને અધર્મ કરી માને તે મિથ્યાત્વ. અધર્મને ધર્મ કરી માને તે મિથ્યાત્વ. ૫ મોક્ષનો માર્ગ જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર તેને મોક્ષ તરીકે માને નહીં તે મિથ્યાત્વ. ૬ સંસારબ્રમણના હેતુને : મોક્ષ માર્ગ કરી માને તે મિથ્યાત્વ. ૭ મુક્ત થયા નથી તેમાં મુક્તપણાની બુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ. ૮ મુક્તને વિષે અમુક્તપણાની બુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ. ૯ વીતરાગોક્ત સાધુને વિષે અસાધુપણાની બુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ. ૧૦ અસાધુને વિષે સાધુપણાની બુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ.

અભવ્યજીવને અનાદિ અનંતમે ભાંગે મિથ્યાત્વ છે. ભવ્ય જીવને અનાદિ સાંત ભાંગે મિથ્યાત્વ છે. સાદિ સાંત સિદ્ધિ પડવાઇ જીવને જઘન્ય થકી અંતમુહુર્તે અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલમાં કાંઈક ઉણી સ્થિતિ જાણવી.

૨ સારવાદન ગુણસ્થાનક—કોઈ જીવ ઉપશમ સમ્યકત્વથકી પડયો છતો મિથ્યાત્વ ગુણાણે જ્યાં સુધી પહોંચ્યો નથી ત્યાં સુધી વચ્ચે છ આવલીકા સુધી રહે. ત્યાં સમકિતનો સ્વાદ રહે તેથી તેને સારવાદન ગુણાણું કહ્યું છે.

૩ મિશ્ર ગુણ સ્થાનક—જીવ ક્ષાયોપશમિક સમકિતથી પડી મિશ્ર મોહનીયના ઉદયે મિશ્ર ગુણે આવે, અથવા મિથ્યાત્વથી નીકળીસમકિત ગુણાણે આવતાં વચ્ચે મિશ્ર મોહનીયના ઉદયે

૧૩૭

નિશ્ચય ગુણાદાણું આપે, એ ગુણાદાણાનો અંતર્મુહૂર્ત કાલ છે, નાદીયર દ્વીપના મનુષ્યને જેમ અન્ન ઉપર રૂચિ તથા દ્રેષ નથી તેમ નિશ્ચય ગુણાદાણાના જીવને તત્વ ઉપર રૂચિ પણ ના હોય તેમ દ્રેષ પણ ના હોય.

અવિરતિ સમ્યગ્ દૃષ્ટિગુણ સ્થાનક-જે જીવ અનાદિ કાળથી મિથ્યાત્વી હતો, ચોરાશી લાખ જીવોનાં ભમતાં ભમતાં ગર્ભજ પચેન્દ્રિય મનુષ્ય તરીકે ઉત્પન્ન થયો, કોઈ કારણ પામી સંસારથી ઉદ્ધાસીન થઈ, જન્મ જરા મરણથી ભય પામે ત્યારે આ સર્વ સંસાર વિનાશી સ્વાર્થમય ભાસે, વૈરાગી થાય, યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે. યથા પ્રવૃત્તિ કરે ભવ્ય તથા અભવ્ય જીવ પણ કરે. એ કરણ કરતો જીવ ધર્માનુકાન તપ, જપ પ્રમુખ ક્રિયાઓ કરે પણ લેખે આવે નહીં.

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, અંતરાય એ ચાર કર્મની ત્રીશ કોડા કોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તેમાંથી પ્રત્યેકની ઓગણત્રીશ કોડા કોડી સાગરોપમની સ્થિતિ ખપાવે, અને એકકોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ બાકી રાખે. નામ કર્મ અને ગોત્ર કર્મ એ બે કર્મની વીશકોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તેમાંથી ઓગણત્રીશ ખપાવે, અને પ્રત્યેકની એક કોડાકોડી બાકી રાખે. મોહનીય કર્મની સિત્તર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તેમાંથી અગણોત્તર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ ખપાવે, એ રીતે આયુષ્ય કર્મ વળેને બાકી સાતકર્મની એક પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક કોડા કોડી સાગરોપમની સ્થિતિ રાખે. એવો જે વૈરાગ્યરૂપ ઉદ્ધાસીન પરિણામ તે યથાપ્રવૃત્તિ કરણબાણુવું. એ પ્રથમકરણુ, સર્વ પચેન્દ્રિય જીવ અંતિવાર કરે છે.

અપૂર્વ કરણ-શ્રીજીન કથિત માર્ગ સાચો જાણી શ્રદ્ધાધારે સૂક્ષ્મ ભાવ જાણવાની રૂચિ થાય, આત્મા શરીરમાં રહ્યો છે. પણ શરીરથી ભિન્ન છે, દ્રવ્યાર્થિકનયે આત્મા નિત્ય છે. પદાર્થાર્થિકનયે કરી આ-

૧૮

૧૩૯

તમા અનિત્ય છે. પણ દ્રવ્ય સ્વરૂપ સત્ય કરી માને. હેય તે છાંડ-
 લું, ઉપાદેય એટલે આદરવું તેનો વિવેક પ્રગટે, શુદ્ધતત્વ વાંછા
 રૂપ પરિણામ પ્રથમ કોઈ વખતે થયા નહોતા એવા જે પરિણામ
 તે અપૂર્વકરણ જાણવું. એ ખીનું કરણ સમકિત યોગ્ય
 જીવને થાય છે. ત્રીનું અનિવૃત્તિકરણ જાણવું. દેવ શ્રી અરિહંત,
 શુદ્ધ શુદ્ધ, સર્વજ્ઞકથિત સત્ય ધર્મ, અરિહંત કથિત આગમની
 શ્રદ્ધારૂપ સમકિત જાણવું. સમકિતના ત્રણ ભેદ છે. ઉપશમ સમકિત,
 ક્ષયોપશમ સમકિત, ક્ષાયક સમકિત. ઉપશમ સમકિત ચોથા ગુણુઠા-
 ણાથી તે અગિયારમા ગુણુઠાણા સુધી છે. ક્ષયોપશમ સમકિત ચોથા
 ગુણુઠાણાથી તે સાતમા ગુણુઠાણા સુધી છે અનંતાનુબંધી ક્રોધ,
 માન, માયા અને લોભ અને સમકિત મોહનીય, મિશ્રમોહનીય,
 અને મિથ્યાન્વ મોહનીય, એ સાત પ્રકૃતિ જે જીવ સર્વથા સંક્ષય
 કરે તેને ક્ષાયિક સમકિત હોય છે.

ચોથા ગુણુઠાણે ત્રણ પ્રકારના સમકિત મધ્યેથી કોઈપણ
 સમ્યક્ત્વ હોય અવિરતિ ગુણુઠાણે જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત કાલ અને
 ઉત્કૃષ્ટ છાસઠ સાગરોપમ આરેરા કાલ જાણવો.

॥ અજહન્ન મણુક્કોસં, અંતમુહુત્તં મીસગં અહચ્ચરથ્થં ॥

॥ સમહિયતેત્તીસયરે, ઉક્કોસં અંતમુહુલહુયં ॥ ? ॥

૫ દેશવિરતિગુણુરથાનક—અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, માન,
 માયા, લોભના ક્ષયથકી દેશવિરતિ ગુણુ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય
 છે. જીવને ત્રત પચ્ચખખાણુ ઉદ્દયે આવે. જઘન્ય નમુક્કાર સહિ-
 યનું પ્રત્યાખ્યાન. ઉત્કૃષ્ટાં શ્રાવકનાં બાર ત્રત ઉદ્દયે આવે, તિર્યચ્ચને
 પણ દેશ વિરતિ ગુણુઠાણું પ્રાપ્ત થાય છે. કિંતુ દેવતા નારકીને
 પાંચમું ગુણુઠાણું પ્રાપ્ત થતું નથી. દેવતાને ત્રત પચ્ચખખાણુનો
 ઉદ્દય નથી. આ ગુણુઠાણાની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટી
 એક દેશ ઉણી પૂર્વ કોડી વર્ષની સ્થિતિ જાણવી.

૧૩૬

ગાથા.

દેસુણ પૂઞ્વકોડી, ગુરુયં લહુયંચ અંતમુહુદેસં,

છઠ્ઠાગારસંતા, લહુઆ સમયં ન મુહુ ગુરુઆ ॥ ૧ ॥

૬ પ્રમાદગુણસ્થાનક—પ્રત્યાખ્યાનીય કષાયના ક્ષયથી છઠું પ્રમાદગુણ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે, આ ગુણઠાણે સંજ્વલના ક્રોધ, માન, માયા, લોભ હોય. તેની જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોડીવર્ષની સ્થિતિ જાણવી.

૭ અપ્રમાદ ગુણ સ્થાનકનો અંતર્મુહૂર્ત જાને ગુણઠાણનો લેગો મળી એકદેશ ઉણાં પૂર્વ કોડી વર્ષનો જાણવો.

૮ નિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાનકનો કાલ અંતર્મુહૂર્ત માનજાણવો.

૯ અનિવૃત્તિકરણ ગુણસ્થાનકનો કાલ અંતર્મુહૂર્ત માન.

૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાયનો કાલ અંતર્મુહૂર્ત માન.

૧૧ એકાશ્વસુ ઉપશાંત મોહ ગુણસ્થાનક અંતર્મુહૂર્ત માન.

૧૨ બારસુ ક્ષીણમોહ ગુણ સ્થાનકનો જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત માન

૧૩ સયોગીગુણ સ્થાનક—તેનો જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત માન અને ઉત્કૃષ્ટ એક દેશ ઉણાં પૂર્વકોડી વર્ષની સ્થિતિ તેરમા ગુણઠાણની જાણવી.

૧૪ અયોગી ગુણ સ્થાનકનો પાંચ ડંરવાક્ષરનો ઉચ્ચાર કરતાં જેટલો કાળ થાય તેટલો જાણવો.

છઠું ગુણઠાણે વર્તનાર સંયતિ (સાધુ) જનશાસનને કામે લખિધ ફારવે, પણ સાતમે ગુણઠાણે વર્તનાર સાધુ લખિધ ફારવે નહીં, આઠમા ગુણઠાણે શુકલધ્યાનનો પ્રથમ પાયો થાયે,

૨૪૦

જીવ, કર્મની નિર્જરા કરે, આત્માના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને ધ્યાવે, વિકલ્પ સંકલ્પનો ત્યાગ કરે, અગ્યારમું ગુણુઠાણું એક જીવ ચાર વાર પામે. એક જીવ એકલવમધ્યે બે વાર અગ્યારમું ગુણુઠાણું પામે. આઠમા ગુણુઠાણુથી જીવ કર્મ અપાવતો ત્રીજા વીર્ય ઉપયોગે શુકલધ્યાનના બળે નવમે, દશમે ગુણુઠાણુ મોહનીય કર્મ અપાવી બારમે ગુણુઠાણુ આવે. શુકલધ્યાનનો દ્વિતીય પાયો એકત્વ ભવતર્ક અપ્રવિચાર નામનો ધ્યાવે, પશ્ચાત્ ચાર ઘાતી કર્મ અપાવી ધ્યાનાંતરાલે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન પામે. તેરમા ગુણુઠાણુ સ્થિતિ હોય, તેરમા ગુણુઠાણુ વર્તનાર જીવને ચાર અઘાતિયાં કર્મ બાકી રહે. ચઉદમા ગુણુઠાણુને અંતે મોક્ષ સ્થાનમાં ગતિ કરી જીવ પરમાત્મારૂપે થાય. હવે મુક્તિ જવાના ભાવ માટે ભાવનું સ્વરૂપ કહે છે.

ભાવ સ્વરૂપ.

- ૧ ઐપશમિકભાવ. ૨ ક્ષાયિકભાવ. ૩ ક્ષયોપશમભાવ.
- ૪ ઐદયિકભાવ. ૫ પારિણામિકભાવ. ૬ સન્નિપાતિકભાવ.

ગાથા.

કેવલનાળં દંસણ સ્વરૂપં ! સમ્પન્નં ચ ચરણ દાણાઈ

નવભરૂઆ લઢ્ઢીઓ ઉવલમિણ સમ્પ ચરણં ચ ॥૧॥

જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયથી પ્રગટયું તે ૧ કેવલજ્ઞાન, દર્શનાવરણીયકર્મના ક્ષયથી પ્રગટયું તે ૨ કેવલદર્શન, દર્શન મોહનીયના ક્ષયથી ૩ શુદ્ધ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર મોહનીયના ક્ષયથી પમાય તે ૪ ક્ષાયિક ચારિત્ર, દાનાદિ પાંચ અતરાયને ક્ષયે પામ્યા તે અનંતદાન, અનંત લાન, ભોગ, ઉપભોગ તેમ અનંત વીર્ય એ પાંચ ક્ષયિત્ર ક્ષાયિકી જાણવી.

૧૪૧

૧ કેવલજ્ઞાન, ૨ કેવલદર્શન, ૩ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ, ૪ ક્ષાયિક ચારિત્ર, ૫ દાન, ૬ લાભ, ૭ લોગ, ૮ ઉપલોગ, ૯ અનંત વીર્ય એ નવ લેહ ક્ષાયિક ભાવના થયા.

ઉપશમ ભાવના એ લેહ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ૨ ઉપશમ ચારિત્ર, ઉપશમ ભાવે હોય.

ગાથા.

નાણાચત્ત અન્નાણતિન્નિય, દંસણતિગંચ મિહિધમ્મો

વેઅગ સવ્વચારિત્તિં, દાણાદ્ગમિસ્સગા ભાવા ॥ ૧ ॥

મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ એ ચારના આવરણના ક્ષયોપશમે થનાર જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન એ ચાર જ્ઞાન. મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે હોય. અક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન એ ત્રણ દર્શન દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી હોય. દેશાવરતિ ચારિત્ર મોહનીયના ક્ષયોપશમથી હોય દર્શનાવરણીય કર્મ ક્ષયોપશમે વેદક સમ્યક્ત્વ હોય. સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર મોહનીયના ક્ષયોપશમે હોય. પંચવિધ અંતરાયના ક્ષયોપશમે પાંચ લબ્ધિ જીવ પામે. પૂર્વે ક્ષાયિક ભાવની પાંચ લબ્ધિ કહી છે. તે કેવલીને હોય છે અને ક્ષાયોપશમિકી જે પાંચ લબ્ધિ કહી તે સર્વ સંસારી જીવને હોય છે. એ અઠાર ક્ષયોપશમ ભાવે હોય.

અન્નાણ મલ્લિદ્ધત્તા, સંયમ લેસા કસાય ગદ્ વેઆ, મિચ્છં તુરિણ

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
મઘ્વા, અપઘત્ત જિયત્ત પરિણામે (૧) એતે ઉત્તરમેદાઃ

મિથ્યાત્વને ઉદયે થયું તે અજ્ઞાન. ઉત્તરે જહદુઘ્વયણ મઘ્વયણ ક્ષુચ્છય સિલિં અસીલ મસઈણ, મપઈ તદ્દ નાણં પિહુ મિચ્છદિદ્ધિસ્સ અન્નાણં ॥ ૧ ॥

૧૪૨

આઠ કર્મના ઉદયથી થયું તે અસિદ્ધપણું ૨ અસંયમ એટલે અવિરતિપણું તે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણના ઉદયથી હોય. લેશ્યા વિવિધ પરિણામ ઉદયથી હોય. ૪ પ કષાય તે મોહનીય કર્મના ઉદયથી હોય.

ગતિ—તે નામ કર્મના ઉદયથી હોય, સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ, નપુંસકવેદ એ ત્રણ વેદનો ઉદય મોહનીય કર્મના ઉદયથી હોય. અતત્વ શ્રદ્ધાનરૂપે તે મિથ્યાત્વ એ ૨૧ એકવીશ લેહ ચોથા ઉદયિકલાવના બાણવા.

૫ પરિણામિકલાવના ત્રણ લેહ છે. ૧ લબ્યત્વ ૨ અલબ્યત્વ ૩ જીવત્વ. લબ્યત્વ તે અલબ્યતાએ પરિણમે નહીં. અલબ્ય તે લબ્યતાએ પરિણમે નહીં. જીવ તે અજીવતાએ પરિણમે નહીં. અજીવ તે જીવતાએ પરિણમે નહીં. ૩ એમ પાંચે લાવના ઉત્તરલેહ ૫૩ ત્રેપન થયા.

આફમ ચણદારેસુ ૪ માત્રો પરિણામમોજણાયવ્વો ?

પુગલ પરિણામુદઓ, પંચવિહા હુંતિ મોહંમિ ॥ ૮ ॥

ધર્માસ્તિકાય ૨ અધર્માસ્તિકાય ૩ આકાશાસ્તિકાય અને કાલ એ ચારને પરિણામિક લાવ હોય. ધર્માસ્તિકાયનો સ્વલાવ ગતિસહાયનો છે, અધર્માસ્તિકાયનો સ્વલાવ વિચિતિ સહાય છે. આકાશાસ્તિકાયનો સ્વલાવ અવકાશનો છે. કાલ પણ આવક્ષિ-કાદિ પરિણામે પરિણુતપણાથી અનાદિ પરિણામિક લાવે છે, પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં પરિણામિક અને ઐહયિક એ બે લેહ હોય, તેમાં દ્વચાણુકાદિ સ્કંધ તે સાદિકાલપણાથી સાદિપરિણામિક લાવે હોય, બે પરમાણુ બુદ્ધા હતા, તે લેલા થયા, ત્યારે બેપણાનું પરિણમન થયું, ત્યારે સાદિપરિણામિક પણું કહેવાયું. અને બે મેરૂ પર્વતના સ્કંધ તે અનાદિ પરિણામિક લાવે છે તે અનાદિ કાલના લેગા પરિણુમ્યાથી અનાદિ પરિણામિકપણું કહેવાયું. હવે ઐહયિક લાવ કહે છે. અનંત

૧૪૩

પરમાણ્વાત્મક જે સંકલ્પ છે તે જીવને અહુણુ પ્રાયોગ્ય છે. અને ઔદયિકભાવ તે જીવ આશ્રી હોય. જીવે અંત પરમાણ્વાત્મક સંકલ્પ ગ્રહા ત્યારે શરીરનામોહય થયો. એટલે જે સંકલ્પે ઔદયિક શરીરનો ઉદય થયો ત્યારે પુદ્ગલને ઔદયિક ભાવ કહેવાયો. અને જે કેવલાહુ છે તે જીવને અહુણુ છે તે પરિણામિક ભાવેજ છે.

મોહનીય કર્મને વિષે પાંચભાવ છે. ત્યાં ઉપશમ તે અનુદયા વસ્થા ભસ્માસ્થાદિત અગ્નિની પેઠે. અત્ર સર્વોપશમ લેવો. કારણ કે, દેશોપશમતો સર્વકર્મને હોય. ઉદયાગતને ખેપવે અનુદયનો ઉપશમ કરે તે ક્ષયોપશમ. અત્યંતોછેદકરણુ તે ક્ષાયિક. ઉદય કરે તે ઔદયિક. અને પારિણામિક તે જીવપ્રદેશ સાથે લોટીભાવે મિશ્ર થાવું. તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલની અપેક્ષાએ તથા સંક્રમણાદિ રૂપેકરી જે પરિણામે તે પારિણામિક ભાવ. મોહનીય કર્મને વિષે પાંચ ભાવ કહ્યા.

દંસણ નાનાવરણે, વિગ્ને, વિગુવસમ હુંતે ચત્તારિ

૧ ૨ ૩
વેઆઝનામ ગોણ, ઉવસમ મીમેણ રહિઆઓ ॥ ૯ ॥
૧ ૨ ૩ ૪ ૧ ૨

દર્શના વરણીય કર્મને વિષે, જ્ઞાનાવરણીયકર્મને વિષે, તથા અંતરાયકર્મનેવિષે ઉપશમિકભાવવિના ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયિક, પારિણામિક એ ચાર ભાવ હોય. તે મધ્યે જ્યારે કેવલ જ્ઞાન કેવલ દર્શનનો ઉદય થાય ત્યારે ક્ષયોપશમ ભાવ હોય નહીં. ફક્ત ક્ષાયિક, ઔદયિક, અને પારિણામિક એ ત્રણ હોય. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અંતરાય. મોહનીય એ ચાર જ્ઞાનાદિગુણના ઘાતક છે. માટે ઘાતી કર્મ કહેવાય છે.

વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર એ ચારનેવિષે ઉપશમિક ક્ષાયોપશમિક એ વિના ક્ષાયિક, ઔદયિક, પારિણામિક એ ત્રણ ભાવ હોય, એ ચાર કર્મ દેશ ઘાતી છે.

૧૪૪

ચત્તુર્થિ ગદ્ગુ પળ પળ, સ્વાદ્ય પરિણામ હુંતિ સિદ્ધિર,

અહ જીવેસુ અભાવે, ધળામિ ગુણઠાળ રૂવેસુ ॥૧૦॥

દેવતાની ગતિ નારક ગતિ. મનુષ્યગતિ, તિર્યચગતિ એ ચાર ગતિને વિષે પાંચ ભાવ હોય, ક્ષાયિક ભાવ, પારિણામિક એ બે ભાવ સિદ્ધમાં હોય. ક્ષાયિક ભાવે જ્ઞાન. પારિણામિક ભાવે જીવત્વાદિક હોય. ગુણુઠાણુને વિષે પાંચભાવ કથન કરે છે.

મોસોદય પરિણામ, ણ્ણભાવા ભવંતિ પદ્ધતિમ ૩

અગો અદ્ગુ ૮ પળપળ, ઉચ્ચમ વિગુહુંતિ સ્વીર્ગમિ ॥

ક્ષયોપશમિક ભાવ ૧ ઔદયિક ભાવ ૨ પરિણામિક ભાવ ૩ એ ત્રણ ભાવ મિથ્યાત્વ ૧ સાર્વાદન - મિશ્ર ૩ એ ત્રણ ગુણુઠાણુ હોય છે ક્ષયોપશમ ભાવે ઇન્દ્રિય ઔદયિક ભાવે ગતિ ૨ પારિણામિક ભાવે જીવત્વાદ. અગ્રિમ આઠ ગુણુઠાણુ ૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ એ આઠ ગુણુઠાણુ પાંચ ભાવ હોય. ઉપશમિક ભાવ વિના આરમ્ભ ક્ષીણમોહ ગુણુઠાણુ ચાર ભાવ હોય. તે મધ્યે ક્ષાયિકભાવે ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક ચારિત્ર ૧ ક્ષયોપશમ ભાવે ઇન્દ્રિય ૨ ઔદયિક ભાવે ગતિ ૩ પારિણામિક ભાવે જીવત્વ ૪ એ ચાર ભાવ હોય.

સ્વયોદય પરિણામ, તિન્નિય ભાવા ભવંતિ ચરમદુમે

ઈસિ ઉત્તર મેયા ધળામિ, મિચ્છાઈ ગુણઠાણે ॥ ૧ ॥

ક્ષાયિકભાવ, ઔદયિકભાવ, પારિણામિકભાવ, એ ત્રણ ભાવ તેરમે ચઉદ્ધમે ગુણુઠાણુ હોય, હવે તેમના ઉત્તરભેદ ગુણુઠાણુ દર્શાવે છે.

મિચ્છે તહ સાસાણે, સ્વઓવસમિયા ભવંતિ દસમેયા

દાળાઈ પળમ ચરકૂઅ અચરકૂ અન્નાળ તિઅર્ગંચ ॥ ૧ ॥

૧૪૫

મિથ્યાત્વ તથા સારવાદન ગુણુકાણે ક્ષયોપશમ ભાવના અઠાર લેહમાં-
ના દશ લેહ હોય છે. દાનાદિ પાંચ લઘ્વિ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન,
મંતિ-અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન, વિભંગ અજ્ઞાન એવંદશ લેહ ક્ષયોપશ-
મિક ભાવના પહેલે તથા ખીજ ગુણુકાણે જાણવા.

મોસ્મે મીસ્સં સમ્મં, તિંદસ દાણાઈ પળગ નાળ તિમં
તુરિણ વારસ નવંર મિસ્સચ્ચાણ્ય મમત્તં ॥ ૧ ॥

મિશ્રનામા ત્રીજે ગુણુકાણે મિશ્રસમ્યક્ત્વ ૧ અવધિદર્શન એ
બે વધ્યા. શેષ દશ પૂર્વના દર્શન ત્રણ, દાનાદિ લઘ્વિ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન,
અવધિજ્ઞાન એ જ્ઞાન ત્રિશ્ર લેવાં. મિશ્ર એવા બાર લેહ
ક્ષયોપશમિક ભાવના ત્રીજે ગુણુકાણે જાણવા. ચોથે અવિરતિ
ગુણુકાણે એજ બાર લેહ જાણવા. કિંતુ વિશેષ એટલું છે કે મિશ્ર
ગુણુકાણે જ્ઞાનતે અજ્ઞાને કરી મિશ્ર હોય, અને મિશ્ર હોય
અને ચોથે ગુણુકાણે જ્ઞાન શુદ્ધ હોય સમ્યક્ત્વ પણ શુદ્ધ હોય.

સમત્તુત્તા વારસ, વિરિં સ્વેવેળ તેર પંચમણ,
છઠે તહ સત્તનણ, ચડદમખળ નાળ સ્વેવિફણ ॥

ચોથે ગુણુકાણે જ્ઞાન ત્રણ, લઘ્વિ, દર્શન ત્રણ, ક્ષયોપશમ
સમ્યક્ત્વ એજ બાર લેહ છે. પાંચમે ગુણુકાણે દેશવિરતિ ઉમેરિએ
ત્યારે ક્ષયોપશમ ભાવના તેર લેહ હોય. મનઃ પર્યવજ્ઞાન ઉમેરતાં
છઠે તથા સાતમે ગુણુકાણે ક્ષયોપશમ ભાવના ચૌદ લેહ પામીએ,
દેશ વિરતિને ઠેકાણે સર્વ વિરતિ લેહ લેવો.

અઠમ નવમ દસમે, ત્રિગુમમ્પત્તેગ હોઈ તેરત્તગં
ઉવસંત સ્વીળમંહે ચરિત્ત રહિઆય વારખવે ॥

આઠમું અપૂર્વકરણ ગુણુકાણું, નવમું અનિવૃત્તિ કરણ ગુણુ
કાણું, દશમું સૂક્ષ્મસંપ્રાય ગુણુકાણું એ ત્રણ ગુણુકાણે ક્ષયોપશમ

૧૪૬

સમકિત વિના દર્શન ત્રણ, દાનાદિ લબ્ધિ પ જ્ઞાન ચાર, સર્વ વિરતિ એ ૧૩ તેર ભેદ ક્ષયોપશમ ભાવના હોય, ક્ષયોપશમ સમકિત ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા, સાતમા, ગુણુઠાણુ છે. બીજે નથી. એકાદશમું ઉપરાંતમોહગુણુસ્થાનક, બારમું ક્ષીણુમોહ ગુણુસ્થાનક એ બે ગુણુઠાણુ જ્ઞાન ચાર, દર્શન ત્રણ, દાનાદિ લબ્ધિ પાંચ, એવં બાર ભેદ ક્ષયોપશમના હોય, અગ્યારમે ઉપશમ ચારિત્ર હોય, બારમે ક્ષાયિક ચારિત્ર હોય.

મિથ્યાત્વને ઉદ્યે થએલું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન. આઠ કર્મના ઉદ્યથી થયું તે અસિદ્ધપણું, વિવિધ પરિણામ જનિત છ લેશ્યા, અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાયોદ્યથી થએલું અવિરતિપણું. કષાય ચાર, ગતિ ચાર, વેદ ત્રણ, મિથ્યાત્વ એ એકવીસ ભેદ મિથ્યાત્વ ગુણુઠાણુ ઐહયિક ભાવના જાણવા.

ગાથા

વિદુષ્ મિચ્છત્તાવિણા, ધીસં મેયા હવંતિઉદયસ્સ
તદુષ્ તુરિણ્ દસ નત્ત, દસ નત્તવિણુ અન્નાણેણ નાયવ્વા ॥૧॥

મિથ્યાત્વ વિના રાસ્વાદન ગુણુઠાણુ ઐહયિક ભાવના વીશ ભેદ પામીએ, રાસ્વાદનને વિષે મિથ્યાત્વનો અભાવ છે. ત્રીજે તથા ચોથે ગુણુઠાણુ ઐહયિક ભાવના એગણીશ ભેદ હોય. તે અજ્ઞાન વિના જાણવા. શેષ અસિદ્ધ ૧ લેશ્યાદ વેદ ૩ કષાય ૪ ગતિ ૪ અન્ન ચમર એવં એગણીશ ભેદ હોય.

ગાથા.

દેસે સત્તરસ નારગ, ગદ્ દેવ ગદ્ અભાવ ઓ હુંતિ
તિરિયગદ્ અસંયમાઓ, ઉદય છટ્સન મવંતિ

દેશ વિરતિ ગુણુઠાણુ ઐહયિક ભાવના સત્તર ભેદ પામીએ પૂર્વોક્ત એગણીશમધ્યેથી નરકગતિ, દેવગતિ એ બે ભેદ હોય

૧૪૭

નહીં. કારણ કે, દેવતા નારકીને પ્રથમ ચાર ગુણુઠાણુ ઢોય, પણુ પાંચમું ઢોય નહીં. તિર્યંચગતિ અને અસંયમ વિના ઐહયિક ભાવના પત્તર લેદ છકું ગુણુઠાણુ ઢોય. તિર્યંચગતિનો ઉદય છકું ગુણુઠાણુ નથી, તિર્યંચને પહેલાં પાંચ ગુણુઠાણુ ઢોય, અને અસંયમપણુ પાંચમા લગે છે. છકું તો સંયમપણુ છે.

ગાથા.

આશ્મતિલેસાભાવે, ઘારસ મેયા હર્વતિ સત્તમણુ

તેડપમ્હાભાવે, અઠમ નવમે અ દસ મેયા ॥ ૧ ॥

પ્રથમ ત્રણુ લેશ્યા વિના ણાકીના ણાર લેદ ઐહયિક ભાવના સાતમા અપ્રમત ગુણુઠાણુ ઢોય, આગળ તેનો ઉદય નથી. “યતઃ પદમ તિલેસાસુ છચ્ચ”

તેજેલેશ્યા અને પદ લેશ્યાવિના ઐહયિક ભાવના : દશ લેદ આઠમે અપૂર્વકરણુ ગુણુઠાણુ અને નવમે અનિવૃત્તિ કરણુ ગુણુઠાણુ ઢોય. તેજેલેશ્યા અને પદ લેશ્યા પ્રથમ સાત ગુણુઠાણુ ઢોય. ઉપર નથી. ૧ શુકલ લેશ્યા ગતિ ૨ એ વેદ ૩ ત્રણુ અસિદ્ધ ૧ કપાય ૪ ચાર એ દશ લેદ ઢોય છે.

ગાથા.

આશ્મ કસાયતિ અગં વેઅતિગં વિણા મ્વંતિ ચત્તારિ

દસમે ઉવરિમ તિઅગે લોમે વિણા હુંતિ તિન્નેચ ॥ ૧ ॥

પ્રથમ ત્રણુ કપાય, દોધ, માન, માયા વિના અને ત્રણુ વેદ વિના દશમે ગુણુઠાણુ સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુઠાણુ ૧ એક અસિદ્ધ, મહુપ્ય ગતિ, સંજવલનનો લોભ અને શુકલ લેશ્યા એ ચાર લેદ ઢોય. દોધ, માન, માયા એ ત્રણુ કપાય નવમા ગુણુઠાણુ સુધી

૧૪૮

હોય છે. ઉપરના ગુણુદાણુ વેદ નથી. ઉપરના ગુણુદાણુ દ્રવ્યવેદ છે. પણ ભાવવેદ નથી. ભાવવેદ અભિલાષરૂપ છે અને દ્રવ્યવેદ તે ચિન્હ રૂપ છે. ઉપશાંત, ક્ષીણભોહ, સયોગી એ ત્રણ ગુણુદાણુ સંન્યસનના લોભ વિના અસિદ્ધ, મનુષ્યગતિ અને શુકલ લેશ્યા એ ત્રણ ભેદ ઐદ્યિક ભાવના હોય. દશમાથી આગળ લોભ નથી.

ચરમે ગુણ સિદ્ધતં, મણુઆણ ગઈ તહચડ દસંમિ.

તુરિઆઓ ઉવસંમે, ઉવસમસમ્મં મથે પવરં ॥૧૧॥

અઉદમું અયોગી કેવલી ગુણુદાણું—અસિદ્ધપણું, મનુષ્યગતિ એ બે ભેદ ઐદ્યિક ભાવના હોય. અઉદમું ગુણુદાણું અલેશીને છે. એ ઐદ્યિક ભાવના ૨૧ એકવીસ ભેદ વિવરીને કહ્યા,

ઉપશમિક ભાવ કહે છે.

ચોથા ગુણુદાણુથી માંડીને ઉપશાંત નેહ ગુણુદાણુ સુધી ઉપશમ સમ્યકત્વ હોય.

નન્નમ દસમે સંતે ઉવસમ ચરણં મથે નરાણંચ

સ્તૈ૧૧૧શમિક માત્ર મેદાઃ

નવમા ગુણુદાણુ, દશમા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુદાણુ અગિઆરમા ઉપશાંતનેહ ગુણુદાણુ. એ ત્રણ ગુણુદાણુ ઉપશમ આરિત્ર હોય.

સ્વાઈમ મેણ મણિમો, ઇત્તો ગુણઠાણ જીવેસુ ॥

એ થકી ઉપરના ગુણુદાણુ આશ્રને ક્ષાયિક ભેદ કહીશું.

સ્વાઈમ સત્તમત્તં પુણ, તુરિઆઈ ગુણઠાણમે સુણ મણિયં

સ્ત્રીણે સ્વાઈમ સમ્મં, સ્વાઈમ ચરણંચ ત્રિણ કહિયં ॥

ક્ષાયિક સમ્યકત્વ ચોથા ગુણુદાણુથી હોય, આરમા ગુણુદાણુથી ક્ષાયિક આરિત્ર હોય, એમ ૯ નેશ્વર લગવાને કહ્યું છે.

૧૭૯

ખારમા ગુણુદાણું ક્ષાયિકું સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક ચારિત્ર હોય છે, ખારમા ગુણુસ્થાનકમાં ચારિત્ર મોહનીયની કોઇપણ પ્રકૃતિ વિદ્યમાન હોતી નથી. સર્વથા ચારિત્રમોહનીયનો ક્ષય થયો હોય છે તેથી ક્ષાયિકચારિત્રની સ્થિરતામાં આત્મા, શુકલધ્યાન ધ્યાવે છે અને જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અન્તરાયકર્મનો સર્વથા ક્ષય કરે છે, અને કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન તેરમાએ પ્રાપ્ત કરે છે.

પાંચે ભાવના સંયોગથી સાન્નિપાતિક ભાવ ઉપજે છે, પાંચે ભાવનું અત્યંત સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ છે. અનાકિંગથી ઐહયિકભાવ લાગ્યો છે. તેનો નાશ કરવો જોઈએ. ઉપશ ભાવ, ક્ષયોપશમભાવ અને ક્ષાયિકભાવનો આદર કરવો જોઈએ. પરિણામિક ભાવે હૃદયત્વ છે. એમ સમજવું.

જેમ જેમ આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં સમણુતા કરે છે અને પરભાવનો ત્યાગ કરે છે. તેમ તેમ તેમ કર્મનો ક્ષય કરે છે. આત્માદિ નવતત્ત્વોનું સૂક્ષ્મજ્ઞાન કરતાં ઉપશમાદિ ભાવોની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ જેમ આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપનો ધ્યાતા થાય છે તથા દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયનો નાશ કરવા પ્રયત્નવંત થાય છે તેમ તેમ તે ઉપશમાદિ ભાવોને પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ જેમ પોતાના ગુણોનો અત્યંત તીવ્ર ઉત્સાહથી રાગી થાય છે તેમ તેમ ઐહયિક ભાવનો નાશ કરે છે, ધાતી કર્મનો ઐહયિકભાવ નિવારવામાટે આત્મજ્ઞાન અને સુચારિત્રની અત્યંત આવશ્યકતા છે, જ્ઞાનીઓએ ધાતીકર્મનો ઐહયિક ભાવ નિવારવા માટે તીવ્રવિરાગ તથા શુદ્ધોપયોગને ધારવો જોઈએ, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકભાવ આત્માનો ધર્મ છે. ઐહયિક ભાવ છે તે આત્માનો ધર્મ નથી, અધાતીકર્મની પ્રકૃતિયો ઉદયમાં આવીને શુભ અને અશુભ કૃપા દેખાડે છે. મનથી શુભ વા અશુભ કૃપા જાણવામાં આવે તોપણ જ્ઞાનીઓએ તે સમયે મનમાં

૧૫૦

ઉઠાસીનતા ધારણ કરવી. અઘાતી શુભ વા અશુભ કર્મ ભોગવતાં છતાં રાગ અને દ્વેષ કરવો નહી. જ્ઞાનીઓ ઘાતીકર્મનો ઉદય હઠાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને અઘાતીયાં કર્મ સમભાવે વેદે છે તેથી તેઓ ઉપરના ગુણસ્થાનકમાં ચઢે છે=રાગ અનેદ્વેષને વારતા છતા આત્માના શુદ્ધોપયોગમાં રહે છે. ધર્મધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનને ધ્યાને છે. પરિસહોને સમભાવે સહે છે. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિયોને ધારણ કરે છે. સાધુનો દશ પ્રકારનો યતિ ધર્મ ધારણ કરે છે=શ્રાવક વા સાધુનાં યથાશક્તિ વ્રત પાળે છે. બાહ્યચારિત્ર વડે અભ્યંતરચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવા ઉદ્યમ કરે છે=સંવર તત્ત્વમાં રમણતા કરી નવીન કર્મોને આવતાં રોકે છે. બાહ્ય અને અભ્યંતર તપશ્ચર્યા કરી ભૂતકાળમાં બાધેલાં કર્મને નિર્જરે છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચય ચારિત્રનો સ્વીકાર કરે છે. દુનિયાના જડ પદાર્થોમાં ઈદ્રપણું અને અનિષ્ટપણું માનતા નથી. ક્ષણે ક્ષણે આત્મપરિણામની વિશુદ્ધિ કરે છે. જગતના ભાવોની ક્ષણકતા જાણે છે. પોતાના આત્માના ગુણ પર્યાયનું ધ્યાન ધરે છે. સ ગુણોને પ્રહણ કરવા અભાંત ઉત્સાહ ધારણ કરે છે અને દુર્ગુણોનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. ઉપાધિભાવથી દૂર રહે છે. સર્વસંગનો પરિત્યાગ કરવા પ્રતિદિન પ્રયત્ન કરે છે. શત્રુ મિત્રાદિભાવપર સમાનતા ધારણ કરે છે. આત્માની સહજ શાંતિને ધારણ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમય એવો પોતાનો આત્મા જાણી તેમાં લયલીન રહે છે. જડને જડરૂપે દેખી તેમાં લેવાતા નથી અને આત્માને આત્મારૂપે દેખી તેમાં લયલીન રહે છે=ભોગાવલી કર્મનો ઉદય ભોગવતાં છતાં પણ અન્તરથી ન્યારા રહે છે. એક પોતાના આત્માને ઉપાદેય ગણી સર્વ વસ્તુઓમાંથી અહંમત્ત્વનો અધ્યાસ ત્યાગ કરે છે.

આવી આત્મદશાએ વર્તતા છતા અને કર્મની પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરતા કરતા અને ઉપશમાદિભાવે ગુણ પ્રગટાવતા છતા ક્ષયકરેણિ પ્રાપ્ત કરે છે. શુકલ ધ્યાનનો બીજો પાયોધ્યાવી બારમા ગુણરાણાના અંતે કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે. કેવલજ્ઞાનવડે લોકલોક સુખ-ભાવને જાણે છે અને કેવલ દર્શનથી સુખ ભાવને દેખે છે. અઘાતીયાં

૧૫૧

કર્મ અપાવવા શુકલ ધ્યાનનો ત્રીજો અને ચોથો પાથો ધ્યાવે છે. બાકી રહેલી કર્મની પ્રકૃતિયોને અપાવી અઉદમુ' ગુણુ સ્થાનક ઉદ્ભાધી દેવલજ્ઞાની સિદ્ધરથાનમાં સાહિ અનંતમે ભાંગે વાસ કરે છે. ત્યાં અનંત સુખનો ભોક્તા આત્મા બને છે. ક્ષાયિક ભાવે સદાકાલ ત્યાં આત્માની લખિધયો હોય છે.

આત્મી દેહત્રી સિદ્ધદશા પ્રાપ્ત કરવા માટે જે જે હેતુઓ દેખાડયા તેનું અવલંબન કરવું. જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત કરવી. જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં સકલ કર્મને ક્ષય કરે છે. માટે તત્વજ્ઞાન ઉપર અત્યંત રૂચિ ધારણ કરી તેની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો. જ્ઞાનમય આત્મા છે. યોગની ક્રિયાઓ એટલે મન વચન અને કાયાની ક્રિયાઓ અંતે નાશ પામે છે અને આત્માનો જ્ઞાનગુણુ સ્વાભાવિક હોવાથી સિદ્ધમાં પણ સદાકાલ રહે છે. બાહ્યની ધાર્મિક ક્રિયાઓની અગત્યતા પણ તત્વજ્ઞાનથી સમબલ છે અને ન્યારે એમ છે ત્યારે જ્ઞાન સમાન કોઈ ઉત્તમ મોક્ષોપાય નથી. અન્ય દર્શનમાં પણ જ્ઞાનની મહત્તા વર્ણવી છે અને કહ્યું છે કે:—

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વ કર્માણિ ભસ્મસાત્ કુરુતેઽર્જુન

હે અર્જુન જ્ઞાનરૂપઅગ્નિ સર્વ કર્મને બાળી ભસ્મ કરે છે. આવી જ્ઞાનની મહત્તા જ્ઞાણી સર્વ ધર્મમાં સુખ્ય એવો આત્માનો જ્ઞાન ધર્મ પ્રાપ્ત કરવા ઉદ્યમ કરવો. શરીરાદિકની ક્રિયાઓ આત્માની નથી પણ આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ માટે શરીરાદિકની શુભિત કરવી પડે છે, અને અપવાદમાંજે શરીરાદિકની ગમન આદિ પ્રવૃત્તિ કરતાં પાંચ સમિતિયો ધારણ કરવી પડે છે. જ્ઞાનીને આત્મધર્મ સાધતાં શરીરાદિકની ક્રિયા નિમિત્તહેતુ પરિણમે છે માટે એકાંત હઠવાદ કરવો નહિ. શરીર આદિવડે ધર્મ ના હેતુઓમાં પ્રવૃત્તિ કરીને ઉપાદાન ધર્મ પ્રાપ્ત કરવા આત્માનો શુદ્ધ પરિણામ ધારણ કરવો. સર્વ વિભાવધર્મને નાશ કરવા આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કરવો. જે જે અંશે આત્મધર્મ

૧૫૨

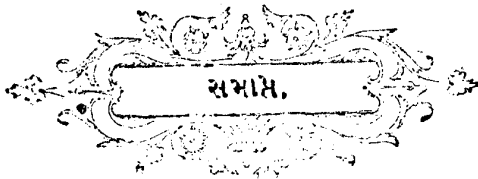
ખીલે છે તે તે અંશે પરભાવ ટળે છે. ઇચ્છાયોગ પ્રવૃત્તિયોગ આદિવડે આત્માનાં અનંતગુણનો પ્રકાશ કરવો. ક્ષણે ક્ષણે અન્તર દૃષ્ટિ ધારણ કરવી. અને સહજઆનંદ મંગલમય પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત કરવું એજ સાધ્ય લક્ષ્યની હિત શિક્ષા સ્વપરને સફલ થાયો:—

મઘ્યાનામુપકારાય, કૃતૈપા જ્ઞાનદીપિકા.

વિદ્યાપુર્યા પ્રહર્ષેણ, બુદ્ધિસાગરસાધુના (?)

- સંવત્ એ ગણિસ ઉપરે, એ ગણસાઠ રસાલ;
વિજાપુરમાં પ્રેમથી, કરતાં મંગલમાલ. (૨)
- પોષ સુદી પુનમ દિને, જ્ઞાનદીપિકા અન્થ;
કરતાં મન ઉલ્લાસથી, દીડો શિવપુર પન્થ. (૩)
- આરંભ્યો શ્રી માણસા, નગર વિષે સુખકાર;
પૂર્ણ વિજાપુરમાં કર્યો, પદોપકાર કરનાર. (૪)
- સુખસાગર ગુરૂની કૃપા, પામી કર્યો પ્રવાસ;
બુદ્ધિસાગર જ્ઞાનથી, સહજનન્દ વિલાસ. (૫)

ઓમ્ શાન્તિ: ૩

शुद्धि पत्र.

पत्र.	क्षीरी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
४	१३	तथा विधाज्ञानना	तथाविध ज्ञानना
७	२५	गुर्जर लाषा	गुर्जर लाषा
८	२६	योगनिष्ठ	योगनिष्ठ
६	३	अहभूत	अहभूत
६	३	लाभां-	लागभां
६	६	नाभ्या	नाभ्यां
६	११	स्राष्ट	सृष्टि
६	१३	श्रेष्ठ	श्रेष्ठ
१२	९	अहिंसाधर्मतो	अहिंसाधर्मतो
१५	११	धैर्य	धैर्य
१७	६	गुर्वर्थ्यो	गुर्वर्थ्यो
१८	१	सधर्मा	सधर्मां
१८	८	अधुयो	अधुयो
१८	१६	”	”
१८	१६	अधा	अधा
२२	१४	कर्म	कर्म
२३	१०	कार्य	कार्य

न्यां + चोक्ती आये त्यां समजवुं के ते टाठिप अरोअर
उधउयो नथी.

२३	२३	अभा+	अभाशे
२५	१७	जल+	जलभां
२५	१६	जसे	जशे
२७	२	कन्वाला	कन्वाली
२८	१६	अह्लाड	अह्लाड

૧

પત્ર.	લીટી.	અગુહ્ર.	શુદ્ધ.
૨૮	૧૬	કા+	કાર્યો
૨૮	૧૯	ભા+	ભાગ
		અથાર'ભનાં પત્રો	
૩	૫	સદ સદ્	સદસદ્
૫	૭	વા×જો	વારજો
૫	૧૫	વે+	વેગે
૯	૨૨	ભગવાન	ભગવાન્
૧૦	૬	અહમમત્વ	અહમમત્વ
૧૦	૨૫	અવ×ર	અવસર
૧૪	૭	બાઝ'બાઝ	બાઝ'બાઝ
૧૬	૪	ગફલત×	ગફલતમાં
૧૮	૧૫	અકુરો	અંકુરો
૧૮	૨૧	સ×તા	સમતા
૧૮	૨૩	પ×માતમ	પરમાતમ
૧૯	૩	વા×નારે	વાસનારે
૧૯	૭	લેશ નહિ મનમાં	લેશ ન મનમાં
૧૯	૧૬	ચિતા	ચિન્તા
૨૧	૪	ફો+ટ	ફોગટ
૨૩	૨	રાગ ઉપરનો	વૈકુઠં મારગ એ રાગ
૨૩	૭	ક+ડ	કરોડ
૨૩	૧૬	તન્ત	સન્ત
૨૪	૩	પા+પુ'	પારપુ'
૨૪	૧૧	પ'ખી	પ'ખી
૨૪	૨૨	મન×	મનમાં
૨૫	૧૩	સદ્શુરૂ	સદ્શુરૂ
૨૫	૧૬	સા+	સાન
૨૫	૧૯	સદ્શુરૂ	સદ્શુરૂ

૩

પન.	લીંી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૬	૧૦	કંકા+	કંકાસ
૨૭	૧૬	પદ્મલ	પુદ્મલ
૨૯	૩	×દ	શીદ
૨૯	૮	પા×ર	પામર
૩૦	૩	સહી+રે	સહીએરે
૩૦	૯	સંવ+એરે	સંવરીએરે
૩૦	૧૫	દોરંગી	દોરંગી
૩૧	૭	ભન્ન	ભિન્ન
૩૧	૧૪	અ×ત	અનંત
૩૨	૧૫	દા×એ	દારીએ
૩૩	૧૨	પર+ટ	પરગટ
૪૦	૫	અધિષ્ઠાયક	અધિષ્ઠાયક
૪૦	૨૪	પીલુ	પીલું
૪૧	૨	હતુંતોશું	હતો તે શું
૪૧	૧૫	વકતાની	વક્તાની
૪૨	૨	ધમ	ધર્મ
૪૨	૧૪	ગભીર	ગંભીર
૪૨	૧૯	સદ્ગુરૂ વરછ	સદ્ગુરૂ વરછ
૪૩	૧	મુન	મુનિ
૪૩	૭	ભા×શે	ભાસશે
૪૪	૧૩	ઉંછઆરો	ઉછઆરો
૪૬	૧૨	ફરીએ	ફરીએ
૪૬	૨૫	આશે	આસો
૪૭	૨	શુ×	શુભ
૪૮	૨	અનુ×રીએ	અનુસરીએ
૪૬	૨૩	ભાકા	ભક્તિ
૪૯	૨૬	સદ્ગુરૂ	સદ્ગુરૂ

४

पत्र.	दीर्घ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
५०	१७	आह्यमां	आह्यमां
५१	४	अणे ते चित्तना	भणे ते चित्तना
५१	११	किर्तिना	कीर्तिना
५१	१६	नाह्ये	नाट्ट्ये
५१	२०	क्यांथा	क्यांथी
५२	१४	अंभा	अंभी
५३	४	×शा	आशा
५३	५	×षी	तषी
५४	४	ता×	ताषु
५४	६	×त्ति	वृत्ति
५४	११	सूधी	सुधी
५४	१७	स्वार्थ साधुओ	स्वार्थी साधुओ
५५	५	ध×दे	धरीदे
५५	६	×मवी	समावी
५५	१६	ज×	जर
५५	२१	जुग×थी	जुगरथी
५५	२२	×त्य	सत्य
५६	७	भडे	भडे'
५६	१६	डाइ	भडाइ'
६०	८	संभ'ध आंधारे	संभ'ध सांधारे
६३	१८	पड	पडे
६४	४	डोण	डोढ
६४	१०	स्नानी	स्नाननी
६५	३	व×घोडे	वरघोडे
६६	१३	अच'ता	चि'ता
७०	६	भडे'ता	भडे'तो
७६	१०	संस्कारी	संस्कारी

५

पत्र.	लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
७६	१८	भर	भरा
७६	२६	।ववेके	विवेके
८०	१३	जनभ्या	जन्भ्या
८१	१६	उपाध	उपाधि
८२	५	सुधा×शुं	सुधारीशुं
८३	१३	दर्शणु	दर्शन
८४	४	सुभओ	सुभीओ
८४	११	गय	गाय
८४	१६	।वधंलर	विधंलर
८५	६	×त्य	सत्य
८५	६	पिरतोलल	पिस्तोलल
८५	१०	लेर	लेरी
८७	६	काणु	कारणु
८८	११	स×तावणु	सभतावणु
९०	६	अ×रे	अभारे
९१	१६	नड	नडि
९५	५	अनत	अनंत
९५	१०	डंड	डंड
९५	१६	सदंशुणु	सदंशुणु
९७	१२	वषारंले	वर्षारंले
९७	१६	भंगण×ला	भंगलभाणा
९६	१	यु×ती	युवती
९६	६	विन×यी	विनयथी
९६	६	× ×	छानुं
९६	२०	किंचित	किंचित्
१००	१२	लणुाबुं	लणुाबुं
१०२	३	दीधा	दीघा

૬

પત્ર.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૦૪	૧૮	ખ×	ખરા
૧૦૫	૧	આદ×	આદરજે
૧૦૫	૨	પહિરજે	પરિહરજે
૧૦૫	૬	ખ×	ખરૌ
૧૦૫	૧૦	ક×	કયાં
૧૦૬	૨૮	×ન્ત	સ્ન્ત
૧૦૭	૭	વસ્તું	વસ્તુ
૧૦૮	૮	બહ	બહુ
૧૦૮	૧૦	સચેનવત	સચેતનવત
૧૦૮	૧૧	મ×	મદ્લ
૧૦૯	૧૪	તથી લેવું	નથી લેવું
૧૦૯	૧૬	અનુભ×	અનુભવ
૧૦૯	૧૯	બ×	બધામાં
૧૦૯	૨૦	અનતિ	અનંતિ
,	,	જ્યોતનો	જ્યોતિનો
૧૦૯	૨૧	નિર્જ×	નિર્જરવાં
૧૦૯	૨૨	ખ×	ખરૌ
૧૧૦	૧૬	ત×	તરંતાં
૧૧૨	૩	અગ	અંગ
૧૧૨	૩	જ×	જગત
૧૧૨	૩	ધર્મબંધુઓ	ધર્મીબંધુઓ
૧૧૨	૧૦	અગી	અંગી
૧૧૨	૧૬	×કળમાં	સકળમાં
૧૧૨	૨૧	જણાવીશ	જણાવી
૧૧૨	૨૨	અગ	અંગ
૧૧૬	૧૮	×દાકાળ	સદાકાળ
૧૧૭	૧	પુદ્ગલ	પુદ્ગલ

७

पत्र.	ली.प्री.	अशुद्ध.	शुद्ध.
११७	६	पुद्गल×घो	पुद्गल स्क'घो
११७	१४	×श'×निक	स्पर्शयोनिक
११७	१७	प्रमाणे	आ प्रमाणे
११६	६	पुद्गल स्क'घो	पुद्गल स्क'घो
११६	१४	पुद्गल	पुद्गल
१२०	५	×डिषी	मडिषी
१२०	६	विगे×	विगेरे
१२०	७	वाय×	वायस
१२०	८	प'भी	प'भी
१२०	१२	पुद्गल	पुद्गल
१२०	१२	श×र	शरीर
१२०	१४	पुद्गल	पुद्गल
१२०	१६	शरीर ×	शरीरमां
१२०	१७	पुद्गलो	पुद्गलो
१२०	१७	पुद्गल	पुद्गल
१२०	१६	योग्ये पुद्गलोलोने	योग्य पुद्गलोलोने
१२०	१६	पुद्गल	पुद्गल
१२०	१६	श×र	शरीर
१२०	१६	परिणभावे	परिणुभावे
१२१	५	पुद्गल	पुद्गल
१२१	६	समुच्छिन्न	समुच्छिन्न
१२१	७	पुद्गल	पुद्गल
१२१	७	परिणामे छे	परिणामे छे
१२१	६	स्क'घोसति स्क'घोने कायभानो अव—	
		शुद्ध स्क'घो कायभानो अव	
१२१	१०	पुद्गल	पुद्गल
१२१	१२	पुद्गल	पुद्गल

८

पत्र.	क्षी.श्री.	अ शुद्ध.	शुद्ध.
१२१	२४	पुद्गलोनी	पुद्गलोनु'
१२१	२४	वृद्धिथी	वृद्धिथी
१२२	२१	०३ ओकसो	त्रणुसो
१२२	२३	औदात्तक	औदारिक
१२२	२५	संघयणु	संघयणु
१२३	२	पुद्गल	पुद्गल
१२६	१	कृतां	कृतां
१२६	७	अधर्माःकाय	अधर्मास्तिकाय
१२९	८	स्थितिपरिणःनां स्थितिपरिणतानां	
१२९	८	अधःस्तिकायः अधर्मास्तिकायः	
१२६	२२	क ल	काल
१२६	२३	ःठंला	ओठंला
१३०	१४	ःरण	पूरण
१४०	२२	अंतराय	अंतराय
१४३	२	अंनत	अनंत
१४३	१६	गाये	गाये
१४६	१६	ःस्वादन	सास्वादन
१५०	१३	पदार्थोमां	पदार्थोमां
१५०	१४	क्षाणुकता	क्षणुकता

